БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1990 ЙИЛ

6 АПРЕЛЬ
№ 14 (3066)
ЖУМА

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИДА

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси ҳайъатининг навбатдаги йиғилиши бўлиб ўтди.

Йиғилишда Алишер Навоий юбилейига тайёргарликнинг бориши тўғрисидаги ахборот тингланди. Уюшма оммавий ахборот воситаларига буюк мутафаккирнинг ҳаёт йўли ва бебаҳо ижодий меросини кенг тарғиб қилиш вазифаси юкланди. Ҳамид Олимжон, Миртемир, Комил Яшин, Саид Аҳмад ва бошқа қатор ёзувчиларнинг юбилейлари ва ижодий кечаларини ўтказиш тадбирлари белгиланди.

Шу йилнинг якуни — келгуси йил бошларида Ёзувчилар уюшмасининг қурултойини ўтказишга келишиб олинди. Шу масала юзасидан сўзга чиққан Одил Ёқубов, Шукрулло, Ҳамид Ғулом, Мирмуҳсин, Саид Аҳмад, Эркин Воҳидов, Рамз Бобожон, Лазиз Қаюмов, Гулчеҳра Нуруллаева ва бошқалар уюшма олдида турган муҳим вазифалар тўғрисида, қурултой чақирилишигача ҳал этилиши лозим муаммолар хусусида фикр юритдилар. Турғунлик йиллари йўл қўйилган хато ва камчиликлар тузатилмоқда, — деб таъкидланди йиғилишда. — Аммо, шундай ҳам бўлмоқдаки, кўп ҳолларда ўша йилларнинг яхши ишлари, анъаналаридан ҳам воз кечилмоқда. Ялписига рад этиш фикри ҳукмронлик қилмоқда.

Нотиқлар адабий алоқаларни, қардош адабиётлар байрамларини қайтадан йўлга қўйиш, бу хайрли ишни янгича мазмун билан бойитиш зарурлигини таъкидладилар.

«Шарқ юлдузи» журнали ташкил этилганлигининг 60 йиллигини нишонлаш юзасидан журнал муҳаррири Ўткир Ҳошимовнинг ахбороти тингланди.

Йиғилишда ташкилий масалалар ҳам кўриб чиқилди. Эргаш Муҳамедов СССР Адабиёт фонди Ўзбекистон бўлимининг директори, Тўра Мирзо бадиий адабиётни тарғиб этиш шўъбаси директори, Омон Мухтор «Шарқ юлдузи» журнали муҳарриринининг ўринбосари этиб тасдиқландилар.

Ҳайъат йиғилишида Аҳмад Тошхўжаев, Турсун Али (Ўрмонов), Ҳусан Рўзиматов, Қудрат Дўстмуҳаммад, Бўрибой Аҳмедов, Галина Востокова, Юнус Кандимов СССР Ёзувчилар уюшмаси аъзолигига қабул қилиндилар.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси бошланғич партия ташкилотининг ҳисобот-сайлов йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда бошланғич партия ташкилотининг фаолияти тўғрисидаги ҳисобот, КПССнинг янги Устави лойиҳаси, шунингдек, В. Лещенконинг Россия Ёзувчилар уюшмасининг VII пленумидаги чиқиши муҳокама этилди. Ёзувчи Иброҳим Раҳим партия ташкилотининг ҳисобот даври фаолияти юзасидан маъруза қилди.

— Ҳисобот даври бутун мамлакатда қайта қуриш даврига тўғри келди, — деди маърузачи. — Кейинги йилларда кишилар ўз-ўзини англаб етмоқдалар. Ишлаб чиқаришда янги-янги усуллардан фойдаланилмоқда. Бироқ, шуни таъкидлаш кераки, бу ўзгаришлар ҳали ҳозирча юзага келган жуда катта иқтисодий ва сиёсий бўҳронларни тўла бартараф этяпти, деб бўлмайди. Халқ турмушининг тубдан яхшиланишига таъсир кўрсатолмаяпти. Бугун Ўзбекистон қишлоқларида 45 фоиз деҳқон хўжаликлари ярим қашшоқ ҳолда яшамоқдалар. 1990 йилгача мўлжалланган озиқ-овқат программаси бажарилмади. Ҳисобот даври ичида юз берган муҳим маданий-маънавийислоҳотлардан — ўзбек тилининг давлат тили мақомини олганидир. Ёзувчилар уюшмасида барча адабий секциялар ишлаб турибди. Энди икки оғиз сўз В. Лещенконинг Россия Ёзувчилар уюшмасининг VII пленумида айтган гапи хусусида. Биз қаламкашлар В. Лещенконинг ирқчилик, миллатлар ўртасига низо солиш руҳидаги гапларини қатъиян қоралаймиз.

Ўзбекистон ССР халқ шоири Шукрулло сўзга чиқиб шундай деди: В. Лещенконинг «Известия» газетасида босилган гаплари бўҳтондан бошқа нарса эмас. Сергак тортайлик, яна кимлардир халқимизни аллақандай туҳматларга рўпара қилмоқчи. Икки йилдан буён республика ҳуқуқ-тартибот органларининг собиқ раҳбарлари Дидоренко, Гайданов каби «десант»лар ҳақида озмунча ёзилдими? Лекин, қани, улар бирон бир жойда жавоб беришдими? Йўқ! Қани бу ерда коммунистларнинг талабчанлиги?

Йиғилишда сўзга чиққан шоир Жамол Камол ва Тўра Мирзо аксарият ҳолларда оддий коммунистларнинг фикрлари инобатга олинмаётганини таъкидлаб, Шукруллонинг айтган сўзларини қўллаб-қувватладилар.

Шундан кейин сўзга чиққан коммунистлар Ю. Ковалев, А. Эгамбердиев, О. Ёқубов, А. Иброҳимов, Т. Қозоқбоев, Ш. Холмуродов, З. Аълам ва бошқалар бошланғич партия ташкилотининг ҳисобот давридаги фаолияти хусусида ўз фикр-мулоҳазаларини билдириб, аксарият ҳолларда мажлислар уюшқоқлик билан ўтмаслигини таъкидладилар. Шунингдек, улар В. Лещенко «Память» ташкилотининг Ўзбекистондаги раҳбарларидан бири сифатида ўзбек халқига энди яҳудийларни қарши қўймоқчи бўлганини қаттиқ қораладилар. «Литературная газета»нинг мухбири А. Кружилиннинг кейинги пайтларда Ўзбекистон, Тожикистон республикаларидан ёзган мақолаларида кўпинча воқеалар бузиб кўрсатилганлиги эътироф этилди. Мажлисни бошқарган ёзувчи Ҳамид Ғулом ҳисобот-сайлов йиғилиши қизғин, баҳс-мунозарага бой ўтганини айтиб, биз коммунистлар кўп ишларни бажаришга ҳаракат қиляпмиз, лекин фирқа комитетининг ёрдамини ҳар доим ҳам ҳис этмаяпмиз, деди.

Йиғилишда бўлажак партия конференцияларига ва КПСС XXVIII съездига делегатликка номзодлар кўрсатилди. Бошланғич партия ташкилотининг ҳисобот давридаги фаолиятини қониқарли деб топилди. Иброҳим Раҳим партия бюросининг секретари этиб қайта сайланди.

ЧАНГ ТАРОНАЛАРИ

Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институтида ўтказилаётган кўпгина тадбирлар студентларнинг бўш вақтларини сермазмун ўтказишда муҳим аҳамият касб этмоқда. Куни кеча ўтказилган «Чанг таронаалари» деб номланган чолғу оҳанглари оқшоми ҳам музика санъати ихлосмандларини хушнуд этди.

Кечани санъатшунослик номзоди, доцент Жасур Расултоев кириш сўзи билан очди. Сўнгра халқ чолғу асбоблари кафедраси мудири, доцент Рустам Неъматов, талабалар Сайёра Ҳожиева ва Мирзаолим Олимов, шунингдек, ёш созанда Сардор Неъматов ижросида ранг-баранг чанг тароналари янгради. Мусиқа оқшомида ўзбек ва қардош тожик бастакор ҳамда композиторлари Ю. Ражабий, Т. Жалилов, С. Юдаков, М. Тожиев, Т. Тошматов, Р. Турсунов, Т. Ўлмасов, Я. Сабзанов, Ғарбий Европа классиклари П. Сарасате, Ж. Бизе, Ф. Лист ижодларига мансуб турли жанрдаги асарлар ижро этилди. Кеча сўнгида устоз (Р. Неъматов) ва шогирд (С. Ҳожиева)нинг «Отмагай тонг», «Ёшлик вальси» ва «Фарғона рақси» каби асарларини дуэт сифатида юксак маҳорат билан ижро этганлари тингловчиларда катта таассурот қолдирди.

Хайрулла ТУРСУНОВ

Юрий ПАПОРОВ

МАНГУ ТУЙҒУ

Атоқли ўзбек ёзувчиси Абдулла Қодирийнинг 95 йиллиги ўтган йили жумҳуриятимизда кенг нишонланди. Эндиликда адибнинг 100 йиллик тўйига улкан тайёргарлик кўрилмоқда. Бугун улуғ ёзувчи таваллудининг 96 йиллиги арафасида москвалик ижодкор Юрий Папоровнинг у ҳақдаги фикрларини эътиборингизга ҳавола қиламиз.

Биз Инсон қабри олдида турардик, лекин қабрда унинг хоки йўқ эди...

Бу ерда — жисмонан мангу уйқуга чўмганлар, лекин мисли Самандар қушдек руҳлари тириклар ётган масканда бундай аҳволга бутун ҳаётим давомида биринчи бор дуч келгандим.

Атрофимда одамлар кўп эди, аксарияти соч-соқолига оқ оралаганлар. Улар бирин-кетин нутқ сўзлардилар, аниқроқ қилиб айтганда, қалбларида тўлиб-тошган дардларини тўкиб солардилар. Мен тушунарсиз сўзларни эшитардим — йўқ, сўзлар-ку тушунарли эди, лекин бу тилни билиб бўлмасди. Сўзловчилар мен билмайдиган, бироқ дунёда биринчи бор ўзбек тилида ҳар жиҳатдан баркамол, тўлақонли роман яратган ижодкорнинг ўз она тилида гапирардилар.

Биз Абдулла Қодирий сурати ўйиб ишланган мармар тахталик қабр қаршисида турардик.

Мармар тошнинг сип-силлиқ юзига ихчам ва аниқ қилиб сўзлар битилганди. Ҳаво тўрт даража совуқ бўлишига, атрофни яхмалак босиб ётишига ва осмондан лопиллаб қор ёғишига қарамай ундан қандайдир иссиқ ҳарорат уфуриб турарди... Қиш қаҳратонида иссиқ? Ҳа! Бизнинг шу қабр атрофига йиғилишимизга сабабчи бўлган, йигирманчи, ўттизинчи ва то... ўттиз еттинчи йилгача бўлган қатоғонлар қурбонлари номидан боқиб турган мармар тахтадаги суратдан ажиб бир ҳарорат уфуриб турарди. Ўйлаб ўйимга етолмайман, наҳотки, Абдулла Қодирийнинг қиёфасини мармар тахтага туширган уста уни бу кўҳна заминимизда ҳаётининг сўнгги кунларида кўрган бўлса. Йўқ... Демак, у шунинг учун ҳам устаки, бу Инсоннинг қалбини теран англай олган, шу сабабли унинг авлодлари ва дўстларининг ёзувчи сиймосини мармарда акс эттириб бериш ҳақидаги илтимосини ғоят ўринлатиб бажарган.

...Нутқларда эса аччиқ ва айни пайтда ҳаққоний сўзлар гоҳ қайғули, гоҳ мардонавор тарзда янграб дилларимизни ғуборлардан тозаловчи, янгиловчи оппоқ, беғубор қор тимсолида қалбларимизга инарди... бу эса, Абдулла Қодирий, сен бошлаб берган ишнинг давом этаётганидан нишонадир. Чунки, қор — бу сув, сув эса — ҳаёт демак!

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙНИНГ 100 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

Мен киприкларимга қалқиб чиқмоқчи бўлган кўз ёшларимни зўрға ушлаб турардим — кўз ёшлар Шарқда мардлик эмас, мағлублик нишонасидир. Ҳа, мен буни афсус билан тан оламан — мен ўша пайтда, Абдулла сени қўлга олганларидаёқ мағлуб бўлганман. Мен ўша кунларда буни англай олмаганман, агар атрофимда нималар бўлаётганини тушуниб етганимда ҳам сени ҳимоя қилишга кучим, қурбим етмас эди. Мен буни бугун янада аён кўриб ва чуқурроқ англаб турибман.

Аммо ҳозир шу дақиқада, мен юрагимда тўлиб-тошган ана шу дардларимни айтиш учун қўлимни кўтариб рухсат сўрамоқчи бўлганимда бу ерда етакчилик қилаётган кимдир худди кўпни кўрган оқсоқоллардек, — гарчи, у соч-соқолига оқ оралмаган, бошқалардан ёши улуғ бўлмаса-да, — нимадир деди. Бу сўздан йиғилганлар худди сеҳрлангандай тек қотди. Мен ҳам уни тушунмасам-да шу ондаёқ ҳурмат сақлаган кўйи тек қотдим... Даврага эса, — бизда одатда шундай дейилади, — ташқи қиёфаси ўзига ром қилувчи, йўқ ром қилувчигина эмас, ҳамманинг диққат-эътибори ва иззат-ҳурматини ўзига жалб қилган киши чиқди. У аввал гапирди, кейин чўкка тушиб ўтирган кўйи қироат қила бошлади. Мен эса бутун борлиғим билан қироатхонликдан келиб чиқаётган инсон руҳининг табиий мўъжизакор кучига ўзимни йўқотар даражада маҳлиё бўлиб қолдим. Тилни билмаганлигим учун кўз ўнгимда рўй бераётган бу мўъжизакорликка қўшилиб кетолмасдим, қироатхон даражасига етолмасдим. Мен тик турган кўйи ўз-ўзимча ўйлардим, агар гапиришим учун имкон етганида эди, мен рус одати бўйича қалпоғимни бошимдан олардим-да, овозим борича шундай деган бўлардим: «Абдулла Қодирий, агар сенинг тақдирингда, сенинг ҳаёт пайтингдаги бошдан кечирган азоб-уқубатларингда, сенинг ҳаётдан эрта, бемаврид кўз юмишингда менинг ҳам айбим, агар у заррача бўлса ҳам, КЕЧИР ва бугунги соғлом фикрловчи ижодкорлар сендан ибрат олиб, уларнинг ўзлари ҳам, жамоатчилик ҳамда сиёсий фаолиятларида ҳам сенга қилинган шафқатсизлик ва қонхўрликларнинг қайта дунёга келишига ҲЕЧ КИМГА ҲЕЧ ҚАЧОН йўл қўймасинлар! Омин!»

Қор эзиб ёғарди, мен қалпоғимни бошимга киймоқчи бўлдим, лекин қалпоғим қўлимда йўқ эди. Ёнгинамда тиз чўкиб ўтирган киши Қуръон сурасини қироат билан ўқишда давом этарди. Қалпоғим эса бошимда эди, мен уни ечмаган эканман.

Биз ҳаммамиз — йўқ, афсуски, ҳаммамиз эмас, кўпчилигимиз, — оиламизга, хонадонимизга, жамиятимизга кўпмиллатли Ватанимизга дилдан тинчлик, осойишталик истайдиган, ўзимизнинг ақл-идрок кучимизга ишонадиган аксарият кўпчилигимиз, бугунги кунда таваллудининг 95 йиллиги нишонланаётган ҳам ўзи пок, ҳам сўзи пок, асримизнинг энг улуғ инсонларидан бири бўлган Абдулла Қодирий порлоқ хотираси олдида ўз-ўзимизча бош эгишимиз керак ва шарт!

**Тошкент шаҳри.
1989 йил, 12 январь**

САМАРҚАНДДА ТАРЖИМОНЛАР АНЖУМАНИ

«XX аср — таржима асри», дейди атоқли таржимашунос олим П. Топер. Дарҳақиқат, ҳозирги маданий ҳаётимизни таржима асарларисиз тасаввур этиш қийин. Кейинги йиллари республикамизда таржимачилик соҳасига эътибор кучаяётгани сабабларидан бири ҳам шу билан изоҳланади. Самарқанд шаҳрида бугун очиладиган «Бадиий таржима ва ўзбек адабиётининг халқаро алоқалари» мавзуидаги таржимонларнинг жумҳурият анжумани Ўзбекистонда амалга оширилаётган хайрли ишларнинг давомидир. Анжуманни жумҳурият Ёзувчилари уюшмасининг Бадиий таржима ва адабий алоқалар маркази билан Алишер Навоий номидаги Самарқанд давлат дорилфунуни ва жумҳурият «Китобхон» жамияти Самарқанд вилояти ташкилоти ҳамкорликда уюштирган. Таржимонлар анжумани икки кун давом этади. Унда Москва, Тошкент, Бухоро, Андижон, Наманган, Навоий, Жиззах, Гулистон шаҳарларидан таржимашунос олимлар, таржимонлар, шоирлар ва ёзувчилар қатнашиб таржимачиликнинг долзарб муаммолари юзасидан фикр алмашадилар.

2-БЕТ

ПРЕМЬЕРАЛАР

«АЖРАЛИШ»

Яқинда Самарқанд область Абдулҳамид Мажидий номидаги Каттақўрғон шаҳар ўзбек давлат драма театри коллективи ўз томошабинларини яна бир янги асар билан хушнуд этди. Режиссёр Даврон Қодиров ёш ижодкор Иброҳим Содиқовнинг «Ажралиш» номли икки пардали драмасини саҳналаштирди. Постановка раҳбари Равшан Ёриев. Саҳна безакларини Зокир Қобилов ишлаган.

Спектаклдаги асосий ролларни Мўмина Абдурашидова, Даврон Қодиров, Хосият Ҳотамова, Қилич Иброҳимов, Носир Сайфиев, Мавлуда Аминова ижро этмоқдалар.

«ЖАР»

Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрида драматург Муҳаммад Хайруллаевнинг «Жар» икки пардали фожиасининг премьераси бўлиб ўтди. Асарни режиссёр Сергей Каприелов саҳналаштирган. Рассом Анатолий Жибоедов.

Спектаклдаги асосий ролларни Ўзбекистон ССР халқ артистлари Ширин Азизова, Яйра Абдуллаева, Ойдин Норбоева, артистлардан Луиза Қулабдуллаева, Фотиҳ Жалолов, Жамшид Зокиров, Бахтиёр Қосимов, Муқаддас Шожалилова, Маҳфуза Боботуллаева ва бошқалар ижро этмоқдалар. Маънавий бузуқлик ва инсон дунёсининг чиркин қирраларини очиб берган бу спектакль томошабинларга манзур бўлмоқда.

МУҲАРРИРГА мактублар

БИРДЕК ҚАДАМ ТАШЛАЙЛИК

Қайта қуриш йилларида ҳеч қандай ўзгариш бўлмади, ҳаммаси ўша-ўша эскича деб юрадиганларнинг фикрларига қўшилмайман. Барчасини худди кўрмагандай, сезмагандай инкор қилиш умуман адолатдан эмас. Баъзи ёзувчиларимиз ҳам матбуот, телевидениедаги чиқишларида, шундай, инкор йўлидан борадилар. Бунга сира қўшилиб бўлмайди. Келинг, 1985 йилнинг апрелидан буёғида рўй берган, халқ ҳаётида акс этган ҳодисаларни тўла бўлмаса-да, кўздан кечирайлик.

Муҳими, шахсга сиғиниш ва турғунлик даврининг аянчли асоратлари халқимиз қалбида ўчмас из қолдиргани сабабли, жамоатчилигимиз вакиллари баралла бўлмаса ҳам, қўрқа-писа, ярим овозда дарду ҳасратларини айта бошладилар.

Она тилимизга давлат тили мақоми берилди. Лекин унга қуйи бўғин маҳкамаларининг ходимлари ҳам, юқори идораларнинг хизматчилари ҳам тўлиқ амал қилишаётгани йўқ. Бу борадаги илмий ва амалий ишлар суст олиб борилаяпти. Биз кўпинча ҳамма камчиликларни юқоридаги раҳбарлар зиммасига тўнкашни ўрганиб қолганмиз. Бу ишда ўзимизнинг айбимиз бор. Чунки ҳар бир киши, ҳар бир идора ходими тилимизнинг имкониятини кенгайтириш учун фаоллик кўрсатиши лозим.

Давлатимиз, биз яшаётган Фарғона водийсидаги ишсизларни иш билан таъминлаш борасида ҳам тадбирлар кўра бошлади. Мана, саноат корхонаси қуриб икки юз минг киши ишлаши учун шароит яратишга ваъда қилинди. Бу борадаги муаммо яхшироқ ўрганилиши лозим. Аввало ишсизлар сони бирмунча камайтириб кўрсатилмоқда. Қолаверса, табиийки, бу армия ҳар йили 60-70 мингга кўпаяди. Ушбу ҳол ҳисобга олиниши керак.

Ўзбекистонлик деҳқонларни томорқа ер бўлиб берилаётгани ғоят мамнун этди. Бу борадаги партия ва ҳукуматимиз қарорида ҳар оилага 25 сотиҳгача ер берилиши кўрсатилган. Афсуски, кўп жойларда маҳаллий раҳбарларнинг турли баҳоналари билан бу ернинг ярми ҳам берилаётгани йўқ. Мен шуни таъкидламоқчиманки, давлатимиз раҳбарлари ажойиб янгиликларни, ғояларни илгари сурмоқдалар. Аммо уларни жойлардаги бюрократия девори тўсиб қолаяпти.

Давлатимиз пенсионерларга катта ғамхўрлик намунасини кўрсатди. Пенсиянинг баъзи турлари икки ярим бароборгача ошди.

Болаларга 12 сўмлик нафақа улар 12 ёшга тўлгунча бериладиган бўлди. Фарзанд кўрган оналарга тўланадиган нафақанинг муддати ҳам, болаларни тарбиялаш учун бериладиган отпуска муддати ҳам узайтирилди.

Айниқса, мени Ватанимиз фуқаролари ҳуқуқ доираларининг кенгайтирилгани, айни пайтда, ҳуқуқни ҳимоя қилиш борасида амалий ишлар рўёбга чиқарила бошлагани қувонтиради. Матбуот, виждон эркинлиги қоғоз қатларидан чиқиб амалиёт сари қадам ташлади. Биз бу ҳуқуқ ва имтиёзлардан ҳаётимизнинг моддий ва маънавий асосларини мустаҳкамлаш учун яхшироқ фойдаланишимиз, давлатимизнинг юқори поғоналарида туғилган янгиликларни маҳаллий шароитга оқилона татбиқ эта билишимиз, жойлардаги бюрократия қалқонини парчалаб ташлашга эришишимиз лозим. Токи давлатимизнинг юқори органлари ҳам, халқ ҳам қайта қуришда бирдай қадам ташласинлар.

Ҳабибулло ЮСУПОВ,
меҳнат ветерани, пенсионер

ХАТОНИ КИМ ТУЗАТАДИ?

Ҳурматли редакция! Мен қишлоғимиз халқини қийнаб, анчадан бери ҳал бўлмаётган масалада ёрдам сўраб мурожаат қиляпман. Гап шундаки, турғунлик йилларида айрим калтабин раҳбарларнинг айби билан қишлоғимиз номи ўзгартирилди. Бизнинг Қўрғондектор қишлоғимиздан икки километр узоқликдаги Пастдектор қишлоғи қоғозда бирлаштирилиб «Дектор» деб атала бошлади.

Мамлакатимизда бошланган қайта қуришдан фойдаланиб халқимиз Хитой қишлоқ Совети ва «Москва» совхози раҳбарларига қишлоқ номини қайта тиклаб беришни илтимос қилдилар. Лекин ҳеч қандай натижа бўлмади. Сўнг «Коммунизм байроғи» Шаҳрисабз район газетасида «Хатони ким тузатади?» сарлавҳали мақола эълон қилинди. Орадан бир мунча муддат вақт ўтгач, мақола муаллифи сифатида райижроқўмга чақириб, ёрдам берамиз дейишди. Биз Хитой қишлоқ Совети раҳбарларига тегишли кўрсатма берамиз, қишлоқ Советидан вакил бориб мажлис ўтказади ва қишлоқ номини ўзгартириш ҳақида қарор чиқаради, дейишди. Қишлоқ аҳли вакилни кўп кутди, илтимос қилди, таклиф қилди, лекин у келмади. Қишлоқ Совети раҳбарлари, ижроқўм бизга ҳеч қандай кўрсатма бермади, деб айтди. Яна ижроқўмга бордик, улар ўз навбатида қишлоқ Советига юборишди. Тоқатлари тоқ бўлган аҳоли ўзлари йиғилиб мажлис ўтказишди ва қишлоқни «Қўрғондектор» деб ўзгартиришга қарор қилишди. Қарорни қишлоқ Советига олиб бориб бердик. Кейин қарор юридик кучга эга эмас, экан деб қайтаришди. Хуллас, «Отангга бор, онангга бор» қабилида иш тутилмоқда. Энди нима қилишимиз керак?

А. ҒОЙИПОВ

Шаҳрисабз

БАРМОҚЛАР ҲАЙРАТИ

Кўзлари кулиб, лабининг бир четида кулгу чатнаб турувчи бу йигитнинг ҳаракатлари сизни беихтиёр «сеҳр-жодулар» оламига етаклайди, ғайри оддий воқеалардан лолу ҳайрон бўлиб, ақлингиз шошади. Чунки унинг чаққон қўлларида қарталар рақсга тушади, оддий таёқчалар ажойиб гулларга айланади, ҳаводан тангалар ёғилади, ёғочлар ўйин тушади, оппоқ қоғозлар пулга, пуллар яна оддий қоғозларга айланади... Хуллас, худди кўз ўнгингизда мўъжизалар содир бўлаверади. Айниқса, Тўйчи қарталар билан фокус кўрсата бошласа, ҳайратдан ўзингизни йўқотиб қўясиз. Қарталар унинг «сўзига кириб» шунақанги ҳунарлар кўрсатадики, беихтиёр инсон боласининг заковатига таҳсинлар ўқийсиз, унинг имкониятлари ҳудудсиз эканига ишонасиз.

Қаҳрамонимиз қарталар ўйини бўйича Москва кўзбойлоғичлар клуби рўйхатида Владимир Данилиндан кейин СССР бўйича иккинчи ўринда эди, бу йил эса биринчи ўринга чиқди. Муҳими, у фақат афсунгар — кўзбоғловчи эмас, ажойиб гипнозчи, пантомимочи, психологик таъсир ўтказувчи, узоқ масофадан фикр ўқиш қобилиятига эга бўлган ижодкордир. Лекин қизиғи шундаки, буларнинг бари иккинчи истеъдод бўлиб, Тўйчи Тожибоевнинг асл касби педагог-рассом. У Тошкент Давлат педагогика институтининг бадиий-графика факультетини муваффақиятли тугатган.

— Очиғи, — дейди Тўйчининг ўзи, — икки ўт орасида қолганман. Чунки ёшлигимдан сурат чизишга иштиёқим баланд. Айниқса, портрет, пейзаж расмларини чизишни яхши кўраман. Лекин бу ёқда «сеҳргарлик» оламига қизиқишим устун келиб қолди. Бу фаолиятим Янгийўл район Маданият уйи қошидаги «Қалдирғоч» цирк тўгарагида бошланган. Илк устозим Дарвешбек Раҳмонов бўлган. Хуллас, ана шу тўгарак сабаб Москвада «Союзгосцирк»да стажировкада бўлдим. У ерда Юрий Никулиндек ажойиб инсон ва бетакрор санъаткор маслаҳатларидан, Амояк Акопян ва Москва кўзбойлоғичлар клуби президенти Владимир Руднев ўгитларидан сабоқ олдим. Ҳозирги кунда «Нафақат мўъжиза, балки...» деб номланган театрлаштирилган программа билан одамларга шодлик улашишга ҳаракат қиляпмиз. Томошанинг бош режиссёри ва сценарий муаллифи Мурожон Мирҳабибов, олиб борувчи Бурҳон Шаропов. Шунингдек, баъзи номерларда рафиқам Зуҳра Тожибоева ҳам иштирок этади.

— Тўйчи, айтинг-чи, «сеҳргар» бўлиш учун ўқиб-ўрганиб, малака ҳосил қилишнинг ўзи кифоями ёки...

— Табиат ато этган «нимадир» бўлиши керакми, деб сўрамоқчисиз-да? Ҳар бир одам астойдил қизиқса, малака ҳосил қилиши мумкиндир. Лекин, барибир, табиат ато қилган «нимадир» бўлиши керак, назаримда. Ҳар ҳолда, менга шундай туюлади.

Очиғини айтсам, унинг қарталар билан бажараётган номерларини кузатиб туриб, менга ҳам шундай туюлади. Қарталарга «жон ато этиш»га қандай эришганини билгим келди.

— Нокамтаринлик бўлмасину, бу соҳада эришган ютуғим ортида жуда катта меҳнат ётади. Томошабинларга манзур бўладиган бир-икки дақиқалик номер яратиш учун камида бир ой изланиш, машқ қилиш керак.

— Ўзингиз ижод этган қандай номерларингиз бор?

— «Сеҳрли қўллар», «Учар гилам», «Қарталар ёмғири», «Ноқулай вазият», «Айнайни-кайнайни», «Сеҳрли ҳассалар», «Бой бўлиш орзуси», «Кумуш тангалар ёмғири» ва бошқа бир қанча номерлар ижод қилганман. Ҳозир ҳам бир неча қизиқарли сюжетлар устида иш олиб боряпман.

— Ўз номерларингиз учун томошабинлар орасидан одам танлаганда нимага асосланасиз?

— Мақтаниш деб ўйламангу, номеримга одамларни деярли тўғри танлайман. Жаҳли чиқиб, шу тобда ҳеч ким билан гаплашишни истамаганлар билан ҳам тил топиша оламан. Ўзи одамнинг кўриниши, юз-кўзи кимлигини айтиб туради.

Тўйчи Тожибоевнинг бу сўзларини ўзига қўллайдиган бўлсак, унинг ҳам мулойим, сермулозамат, очиқ қиёфаси яхши инсон эканидан дарак беради. Шу билан бирга, у изланувчан, ижодга ташна, истеъдодли ижодкор ҳамдир. Биз Тўйчидаги бу хислатлар янада мукаммаллашиб боришини, сеҳрли бармоқлари мўъжиза яратишдан чарчамаслигини тилаб қоламиз.

Г. УМАРОВА

РАСМИЙ ЖАВОБ

Шредер номидаги боғдорчилик ва узумчилик бирлашмасининг Самарқанд филиали бир гуруҳ ишчиларининг шикоят хатига Самарқанд район партия комитети секретари Н. Кузьминский имзоси билан жавоб хати олинди. Унда таъкидланишича, шикоят хатида кўтарилган масалалар район Совети ижроия комитетининг шу йил январда институт филиалида ўтказилган кўчма йиғилишида кўриб чиқилган.

Янгиариқ посёлкаси аҳолисини тоза ичимлик сув билан таъминлаш учун мавжуд артезиан қудуғининг насосларини таъмирлаш, аҳолига томорқа учун ер ажратиб бериш каби масалаларни ҳал қилиш филиал директори Д. Мусаевга, электр тармоқларини тузатиш идора бошлиғи Г. Билоловга, мактаб, боғчадаги мавжуд камчиликларни бартараф этиш халқ таълими бўлими мудири Х. Зулфановга топширилди.

Ушбу тадбирларнинг бажарилиши назоратга олинган ва ижроси ҳақида редакцияга қўшимча хабар қилинади.

СЕССИЯ ЯКУНИГА ДОИР МУЛОҲАЗАЛАР

ИЛДИЗЛАР БАҚУВВАТМИ?

ЙИЛЛАР ЎТИБ бугунги қизғин дамлар ҳам тарих бўлиб қолади. Биз бугун мутлақо янгича шароитларда, шиддатли ўзгаришлар замонида яшамоқдамиз. Деярли ҳар куни маржон-маржон ечимлару, қарор-қоидаларга гувоҳ бўлиб турибмиз. Ҳайратни ошириб, ақлни шоширадиган яхши-ёмон ҳолатларнинг шоҳиди бўлаётирмиз. Шоир айтганидек, тўйиб емасак ҳам, тўйиб гапиряпмиз. Не бахтки, бизни ҳам тинглашаяпти, саноқчилар баланд кўтарилган қўлларимизни рўйхатга олмоқдалар. Авом илтижолари ижобат бўлмоқда. Халқ дардига қулоқ осиладиган замонлар келгани илоҳим рост бўлсин.

Инқилобнинг етмиш иккинчи йилида бизни яхши кунлар умиди ўз оғушида маҳкам ушлаб турибди. Умидлар остонасида туриб эртанги кунимиз, элу юртимиз эртаси, қайта қуришимиз тақдири тўғрисида хаёллар сурмоқдамиз. Чунки жавобсиз саволлар кўп, жумбоқлар бисёр. Қай томон бораяпмиз? Қай манзилларга ошиқаяпмиз? Сўқмоқлар адоғида нима бор: Боғу бўстонми? Дашту саҳроми? Бугунги ечимларнинг қай бирлари тарих мулкига айланади-ю, қай бирлари учун жавобгар бўламиз?

Хаёлни чувалаштирадиган қоришиқ нарсалар озмунча эмас. Кимдир этагини қоқиб «Э, менга нима, оч қорним — тинч қулоғим», дея четга чиқиб турибди. Кимдир «Бироддарлар, тақдиримиз илиниб турибди, ахир бошни қашлайлик, каллани ишлатайлик, ҳаракат қилайлик», деб бонг урмоқда. Бошқа биров миқ этмай турибди, дўппи тор келган пайт қай томонга оғишини, кимга, нимага иқтидо қилишини билиб бўлмайди. Редакцияга келган мактублардан бирида собиқ раҳбар бизга маслаҳат беради: «Ёзса бўлавераркан, деб ёзаверманглар. Эртага нима бўлади — оллоҳнинг ўзига аён. Сиёсат ўзгариб қолса, бугун сайроқилик қилаётганларнинг ҳолига вой деяверинг». Учрашувлардан бирида маҳалла фаолларидан бири шундай деди: «Марҳамат, қайта қуринглар, жадаллаштиринглар. Демократияни чуқурлаштиринглар. Ошкораликка ҳам қарши эмасман. Бемалол, менга қолса дарвозаларнинг ҳаммасини очиб юборинглар. Қани, қараб турайликчи, охири қаерга бораркинсизлар...».

Эҳтиёткорлик, шубҳасиз, яхши фазилат. Аммо уни бефарқлик иллатидан фарқлай билишимиз керак. Биз ҳозир ўз бошимиздан, таъбир жоиз бўлса, урушдан кейинги энг қийин, энг мураккаб даврни кечирмоқдамиз. Ўғрилик кучайган, жиноятчилик авжида. Чайқовчилик мисли кўрилмаган даражада гулламоқда. Магазинлар бўм-бўш, бозорга яқинлаб бўлмайди. Ҳукумат халқ билан бамаслаҳат танглик оқибатларини тугатиш йўлларини қидирмоқда. Куни кеча, кўзимизга оҳанрабодай кўринган иқтисодий ислоҳот режалари бугун чок-чокидан сўкилиб қайтадан янгиланмоқда. Ҳаётнинг ўзи улуғ муҳаррир бўлиб ҳамма-ҳамма нарсани аёвсиз таҳрирдан ўтказмоқда.

Бундай пайтда бефарқликдан, четга чиқиб туришдан ҳам хавфлироқ душман бўлмайди. Бугун ўз ўрнини топа олмаган одам охир-оқибатгача ҳам уни топа олмаслиги аниқ.

Сессиянинг сўнгги иш кунларида хаёлимдан шу мулоҳазалар ўтди. Радио ва телевидение ходимларига минг қуллуқ, газеталар тарки одат дея камсуқумлик қилиб туришганида, улар жасорат ва маҳорат билан янги парламент ишини халққа етказдилар. Минг қатла шукр, бор гапдан воқиф бўлдик. «Фалончи ундай дебди, фистончини ёмон қилишибди. Ундоқ бўлибди, мундоқ бўлибди», деган мишмишларга ўрин қолмади. Депутатларимиз билан яқиндан танишиб ҳам олдик. Савия-даражаларини кўрдик. Уларга қўшилиб ҳаяжонландик, баҳсга тушиб кетдик. Оташин нутқларни эшитиб фахрландик, кўнглимиз кўтарилди. Гоҳо сайловчи сифатида жиндек ҳижолат тортишга ҳам тўғри келди. Начора, тайёр андоза йўқ, тажриба кам, вақти-соати билан ҳаммаси жой-жойига тушиб кетар.

Энг қувончлиси, ошкораликка эришганимиз бўлди. Бирор жойимиз кемтилиб қолгани, бирорта мансабдорнинг обрўсига путур етгани йўқ. Аксинча, халқимизнинг қайта қуришга ишончи ортди, умидлари жонланди. Республика президенти, Министрлар Советининг ҳақ ва халқ манфаатлари йўлидаги саъй-ҳаракатлари кўпчилик томонидан қўллаб-қувватланаётганлигининг боиси ҳам шунда.

Сессия ишининг бош масаласи — жумҳуриятимиз сиёсий ва иқтисодий мустақиллигини таъминлаш ва мустаҳкамлаш бўлди, десам хато бўлмас. Халқ миллий онгининг ўсиши, ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг бугунги даражаси, қайта қуриш, ошкоралик туфайли юзага чиқаётган бир қанча бошқа ҳолатлар ҳамда Ўзбекистон ССРнинг бошқа қардош жумҳуриятлар қатори мустақил социалистик давлат сифатида ўз ҳудудида тўла-тўкис давлат ҳокимиятига эга бўлишлиги зарурати бу масалада иттифоқдош республика ва ССР Иттифоқи ўртасидаги муносабатларга аниқлик киритишни тақозо этмоқда. Таъкидлаб ўтилганидек, Иттифоқ давлат ҳокимиятининг олий органлари ихтиёрига тегишли ўзаро келишув бўйича берилган ваколатлар, аёнки, бундан мустаснодир.

ЖУМҲУРИЯТИМИЗ Министрлар Советининг Раиси этиб сайланган Ш. Р. Мирсаидов ўз ҳаракат дастурида кейинги беш йил ичида Ўзбекистон қишлоқларини газлаштиришга қатъий бел боғлаганлигини айтди. Бир вақтлар миллион-миллион тонналик улкан «оқ олтин» хирмонлари тўғрисидаги «зафар» рапортлари янграганда ҳам, республикамиз «кўксига» навбатдаги олий нишонлар тақилаётганида ҳам бу қадар янгроқ, жарангдор олқиш садолари эшитилмаган эди. Бу садоларни телеэкран орқали миллион-миллион кишилар эшитдилар. Кўмир ва тезак ҳиди анқиган, бир боғ ғўзапояни ҳам фалон пулга сотиб олаётган кулбаларнинг миллион-миллион соҳиблари — сизу бизнинг ота-оналаримиз, ака-укаларимиз, опа-сингилларимиз бош нозиримиз ҳақига дуо қилган бўлсалар, «Отангизга минг раҳмат, ўғлим» дея кўзларида ёш қалққан бўлса ажаб эмас.

Эътироф этиш керак, оғир ва масъулиятли вазифа бу. Саксонинчи йиллардаёқ нақд коммунизмда яшамоқчи бўлганимизни, американикларни қувиб етганимиздан сўнг дастурхонимизни гўшту ёғ, сут-қаймоққа тўлдириб юбориш тўғрисидаги ваъдани эслайлик. Озиқ-овқат, уй-жой, саломатлик ва яна қанчадан-қанча программаларни олайлик. Тантанавор ваъдалар бериб мактабни ислоҳ қилмоқчи бўлдик. Ҳеч нима чиқмади. Совет турмуш тарзи дедик. Ҳеч нима ўзгармади. Қишлоққа — юксак турмуш маданияти дедик. Биров ўгирилиб ҳам қарамади. Ҳаммом ҳам, тешик тоғора ҳам ўша-ўшалигича қолиб кетди.

Нега шундай бўлди? Ҳаёт ҳақиқати билан ҳисоблашилмаган режалар эди уларнинг ҳаммаси. Халқ билан маслаҳатлашилмаган эди. «Супрасида урвоқ йўқ, итининг оти маржон» ниятлар эди.

Янги бош нозир ҳукумат номидан бу ишни ўз зиммасига олди. Келинг, бунга ишонайлик, саъй-ҳаракатларни бирлаштирайлик. Чунки... Шукурулла Раҳматовичнинг фикрича, олдимизда турган вазифаларни халқ хўжалиги учун кадрлар тайёрлашнинг ҳозирги аҳволи билан ҳал этиб бўлмайди. Бизнинг иқтидорли йигит-қизларимиз мамлакат марказида, хорижий мамлакатларнинг машҳур илм ўчоқларида ҳам таълим олишлари зарур. Демократия йўлини қатъий ўтказиш билан бирга ҳамма соҳаларда қатъий интизомга эришмай туриб иқтисодиётдаги аҳволни ўнглаб бўлмайди. Фақат ислоҳий қонунлар қабул қилиш билангина мураккаб масалаларни ҳал қилиш мумкин эмас.

Ва яна: «Итоаткорона бўйсуниш руҳида тарбияланган турли даражадаги партия ва совет ходимлари ўз ҳаракатларига оқилона (ва мустақил — **ред.**) ёндашиш қобилиятини йўқотдилар, халқнинг эҳтиёжлари ҳақида ўйлашни унутиб, фақат юқоридаги раҳбарларнинг кўнглини олишга ўтдилар».

Республикамизда жами маҳсулотлар давлат буюртмаси асосида етиштирилаётгани ва шу асосда давлатга топширилаётгани, бунинг оқибатида бошқа жумҳуриятлар бу маҳсулотларни бевосита ўзимиздан эмас, марказдан олаётганлари ҳам айтиб ўтилди. Бу қоида иттифоқдош республикалараро шартномалар тузиш, икки томонлама манфаатли ҳамкорлик алоқаларини йўлга қўйиш имконини бермайди.

Бошқа тўсиқлар, устамонликлар ҳам мавжуд. Яъни: «Жумҳурият бугунги кунда унинг территориясида жойлашган иттифоқ миқёсидаги кўп сонли саноат корхоналаридан келадиган фойданинг фақат бешдан бир қисмини олади, холос. Аҳолидан олинадиган давлат солиқлари, давлат божлари, давлат заёмлари ва хўжалик ҳисобидаги банкларнинг тўловларидан тушадиган пулнинг ярмидан камроғи жумҳуриятимизга ажратилади». Бундан ташқари, мамлакатнинг бошқа регионларида бизнинг хомашёмизни қайта ишлаш ҳисобига олинаётган мўмай даромаднинг тегишли қисмидан ҳам маҳруммиз. Ҳисоб-китоблар шуни кўрсатмоқдаки, бу ҳуқуқларимиз тикланса, иқтисодий муносабатларда социал адолат ўрнатилса республикамиз бюджети бир неча миллиард сўмга бойийди. Ҳозирча эса «Иттифоқ органлари қўллайдиган қонунлаштирилган ҳийла-найранглар, ҳисобга олишнинг бу айёрона усуллари» мавжуд бўлиб турибди. Бу усулларнинг барҳам топиши — қишлоқ осмонида қуёш чарақлаши, деҳқон пешонасига офтоб тегиши деган гап.

Биргина газ билан қишлоқда турмуш тарзини ўзгартириб, мавжуд муаммоларни ҳал қилиб бўлмайди. Деҳқонга ер, сув керак, уй-жой, сигир-бузоқ, қўй-эчки керак. Қурилиш материаллари керак.

Муаммолар ҳамма жойда ҳам тўлиб-тошиб ётибди. Истаган ерингизда улар уюмига дуч келасиз. Шаҳар шаҳар бўлмай қолди, қишлоқ қишлоқ бўлмай қолди. Лекин, шунга қарамай, қишлоқ муаммолари — бизнинг энг оғир жароҳатимиздир. Бепоён уммонлар ҳақида ўйлаганимизда, уларга жон ато қилиб турган заҳматкаш дарёларни, дарёлар тўғрисида қайғурганимизда, уларнинг қон томирлари бўлмиш ирмоқларни унутмаслигимиз керак. Биз неча вақт «Марказ нечоғли кучли бўлса, иттифоқдош республикалар шу қадар қудратли бўлади», деб келдик. Ҳаёт бунинг аксини кўрсатди. Марказ қудратини таъминлаш учун энг аввало иттифоқдош республикаларни жонлантириш лозим экан. Илдизлари бақувват ва соғлом дарахтнигина танаси қудратли бўлар экан. Биз неча вақт «Партия режалари — халқ режалари», деб келдик. Бу сўзларни шиор қилиб баланд жойларга осиб қўйдик ва йиллар давомида бошни қашламай, чуқурроқ ўйламай тагидан саф тортиб ўтавердик. Эндиликда эса партиянинг ўзи масалага аниқлик киритмоқда: «Халқ манфаатлари — партиянинг мақсади».

СЕССИЯ ДАВОМИДА жумҳуриятимиз бамисоли ошкоралик ойнасида кўрингандай бўлди. Ҳар бир депутат ҳаётимизнинг ҳамма соҳаларида амалий ўзгаришлар бўлишини куюнчаклик билан таъкидлади. Тўғри, минбар, микрофон ҳаммага ҳам насиб этмади. Эҳтирослар гоҳо жўшиб-тошиб кетди. Нари борса маҳалла ёки касаба союз ташкилотида ҳал бўладиган муаммолар ҳам зўр шиддат билан ўртага ташланди. Ҳар ким ўз дардини айтди. Чунки депутат сессия тугаши билан сайловчилар ҳузурига қайтади. Ҳозир сайловчи деганингиз ҳам анойи эмас. Телеэкрандан кўзини узмай ҳамма-ҳаммасини кузатиб турибди. Фаол «жанг»чиларни, одобли муросасозларни, сўзсиз тасдиқловчиларни кўриб турибди. Эртага исканжага олади. «Ваъдалар бошқача эди-ку, қани улар?» Ҳозирча нотиқлик санъати ҳам баҳо олишнинг муҳим шартидир.

Ўз дардини айтиш касали ҳукумат составини сайлаш чоғида ҳам намоён бўлди. Депутатлар кўпгина номзодларга жиддий эътирозлар билдирдилар. Нозирлар кенгаши раисининг ўринбосари этиб сайланган Исмоил Жўрабеков номзоди муҳокамаси чоғида зал жонланиб кетди. Оролга бир қултум тоза сув қуйилаётгани йўқ. Коллекторлардан заҳарланган, шўр сув оқаяпти. Бошланган жуда кўп ишлар ўлда-жўлда бўлиб ётибди. Қишлоқ хўжалиги бошқарувида жиддий хатоликлар мавжуд.

Депутатлар адлия министри лавозимига тавсия этилган Б. Олимжоновнинг номзодини маъқулламадилар. Саволлар ёғилиб кетди. Адлия органлари ёмон ишламоқда, деган фикр кўпчиликнинг фикри бўлиб чиқди. Депутат Э. Воҳидовнинг «Ўзбек фуқароларининг Ўзбекистонда қилган жиноятлари учун бошқа регионларда суд қилинишларини қандай баҳолайсиз?» деган саволи масалани янада ойдинлаштирди.

Мелиорация ва сув хўжалиги министри Р. Гиниятуллинга ҳам осон бўлмади. Бу соҳадаги кўпгина масъул ходимлар амалда ишни барбод қилаётганлиги, Зарафшон дарёси заҳар-заққум оқовага айланганлиги рўй-рост айтиб ўтилди. Бир вақтлар Пирмат Шермуҳамедов ҳар бир дарё тўғрисида қонун ишлаб чиқилиши зарурлигини, табиатнинг бу буюк инъоми қонун йўли билан муҳофаза қилиниши лозимлигини куюниб гапирган эди. Зарафшон, Сирдарё ва Амударёнинг бугунги аянчли аҳволи, қанчадан-қанча кўл ва сойларимиз қисмати бу куюниш ғоят ўринли эканлигини кўрсатиб турибди.

Депутатлар молия министри Йигитали Маматисаевни, ички ишлар министри Вячеслав Камоловни, соғлиқни сақлаш министри Саиджалол Баҳромовни, қурилиш министри Қудратилла Маҳамадалиевни, автомобиль йўллари министри Рустам Юнусовни, уй-жой — коммунал хўжалиги министри Виктор Михайловни, ДХК раиси Анатолий Моргасовни, физкультура ва спорт комитетининг янги раиси Обид Назировни, алоқа министри Комилжон Раҳимовни жиддий имтиҳон қилдилар. Сайловолди курашларида берилган минг-минг ваъдалар ёнига нозирларимизнинг ундан кам бўлмаган янги ваъдалари қўшилди. Ният яхши, рўёбга чиқса янада яхши.

Депутатлар «Умумий ҳарбий мажбурият тўғрисида»ги СССР Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш юзасидан Ўзбекистон ССР Олий Советининг таклифларини муҳокама этганларида залда ўзига хос ҳаяжон ҳукм сурди. Армиямизда тартиб-интизом бўшашиб кетганлиги, йигитларимиз нобуд бўлаётганлиги тўғрисида кейинги пайтларда очиқ-равшан фикр юритилмоқда. Газетамиз бу ҳақда икки бор ёзди. Жудолик доғига дучор бўлган юзлаб ота-оналардан мактублар олди. Ана шу мақолалар муаллифи, халқ депутати қилиб сайланган Карим Баҳриевнинг сессиядаги нутқини тинглаган киши масала бағоят жиддий эканлигига ишонч ҳосил қилади. Мақсад битта — армия армиядай бўлсин. «Қора хат» ҳеч кимнинг эшигини қоқмасин! Ўғилларимиз Ватан мудофаасидан чиниқиб, тобланиб қайтишсин!

СЕССИЯ ТУГАДИ. Депутатлар иш жойларига қайтдилар. Доимий комиссиялар фаолияти давом этмоқда. Сайловчи сифатида бизнинг ҳам руҳимиз тетик. Тўғри, муаммоларнинг ҳаммаси ҳам ҳал бўлгани, айтилиши зарур гаплар айтилгани йўқ. Лекин, барибир, руҳимиз тетик, кайфиятимиз яхши. Чунки, адолат манзили сари мўлжални тўғри чамаладик чоғи.

Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

«УЧИШ БЕКОР ҚИЛИНАДИ!..»

АЭРОВОКЗАЛЛАРНИ ҲАВО дарвозаси деб аташга одатланганмиз. Бироқ Тошкент аэровокзалини жўнгина ҳаво дарвозаси дейиш камлик қилади. У бутун Шарқнинг, Ўрта Осиё ва Ўзбекистоннинг осмон чорраҳаси. Бу ерда шарқу-ғарб, шимоли-жанубнинг не-не улкан ҳаво йўллари туташади. Қаранг, қанчалар улуғвор номи бор Тошкент аэропортининг.

Майли, бир зум осмондан пастга тушайликда, узоққа эмас, ўз юртимиз шаҳарларидан бирига учишга ҳаракат қилиб кўрайлик. Дейлик, ўша бутун олам биладиган жаҳонгир Темур дунёга келган Шаҳрисабзга йўл олайлик.

Одатдаги кунларнинг бири — 13 январь. 507-рейс эрталаб 9дан 15 минут ўтганда учиши керак. Йўловчилар саккиз бўлмасданоқ аэропортга етиб улгуришган. Ҳаво совуқ. Кечагина ёққан қор аввалгилари устига тушиб ҳаммаёқни муз-сирпанчиққа айлантирган. Аэровокзаллар қайта қурилаверib йўловчи эришган энг «катта қулайлик» шуки, маҳаллий ҳаво йўллари бўлимида кутиладиган ва училадиган бўлимлар бошқа-бошқа бўлиб қолган. Оралиқ 150 қадам.

Йўловчилар саккиз яримдаёқ учиш зали эшиклари олдида тўп-тўп бўлиб, самолётга чиқишни эълон қилишларини кута бошлашди. Қари-қартанглар, ёш болали аёллар, болалар, рейслари қолдирилиб, сарсони чиққан — ҳамма-ҳамманинг дарди тезроқ учиш, бу совуқдан қутулиб, манзилга етиш. Одамлар учиш тезроқ эълон қилинса-ю, ичкарига кириб кутсак ҳам майли, дейди. Самолётнинг вақтида учиши айтилмоқда. Аммо рўйхат бошлана қолмаяпти. 507-рейс ёзилган эшиклар олдида йиғилганлар совуқдан дийдирашиб болаларига раҳми келганидан ичкарига бир амаллаб кириб олишди. Ҳар қалай, ҳам оёқдан, ҳам бошдан ураётган совуқдан кўра шу ер маъқулроқ. Аммо соат 9дан ошаяпти-ки, учишдан дарак йўқ. Одамлар бўғилиб сўзловчи радиокарнайларга жон қулоғини тутишади. Эълонларни тушуниб-тушунмай елка қисишади. Хуллас учиш вақти ҳам ўтиб кетди. Бир маҳал шу рейснинг бошқа бир йўловчиси ҳаллослаб югуриб келди:

— Сизлар нима қилиб бу ерда тўпланиб ўтирибсизлар? Рўйхатга олиш аллақачон бошланган. Одам камлигидан рейсни бекор қилишди.

— Нега бекор қилишади?

Йўловчилар жаҳли чиқиб смена бошлиғи (Сатторов)га рўпара бўлишади. Аммо бошлиқ даргоҳига яқинлаб бўлмайди. Тумонат одам. Хуллас, совуқдан кўкариб кетган болаларини биғиллатиб, бир амаллаб бошлиққа рўпара бўлганларида:

— Энди ҳеч нарса қилиб бўлмайди, охирги рейс билан учасизлар, — деган жавоб олинди. Охирги рейс тўрт ярим соатдан сўнг бўлади... Ахир, йўловчилар эрта тонгда учаман деб туни билан тайёргарлик кўрган, сирпанчиқ, совуқ шаҳарда бир амаллаб аэропортга етиб келган. Яна совуқда кўкариб, болаларини касал қилиб 4,5 соат кутиш осонми? Ҳаво айниб, учмай қолса-чи? Нариги шаҳарда буларни кутишга чиққанлар-чи? Қанча одам саргардон! Ўзлари рўйхатга олишни чалкаштириб одамларни сарсон қилишса-да, яна одам оз деб рейсни бекор қилишса!!! Бундан ортиқ бедодлик борми?

Чақалоқлар биғиллаб йиғлайди. Совуқ, ҳуқуқсизлик жондан ўтади. 20 чоғли одам ҳам бўш кўлмайди. Улар энди ҳуқуқини танияпти. Шу боис «Энг катта бошлиғингни чақир шу ерга, — деб талаб қилишди. — Ўзларинг ишни чалкаштириб, нега бизларни сарсон қиласизлар? Аэрофлот йўловчисининг ҳам бирор ҳуқуқи борми ёки у билет олганидан сўнг сизларнинг қулингизга айланадими? Сизларни ҳам тартибга чақирадиган одам борми ўзи?»

— Самолётнинг ярми тўлмаса учирма деган министрнинг буйруғи бор, — дейди кичкина бошлиқ.

— Ҳе, ўргилдим ўша министрингдан, — дейишади йўловчилар, — мана 18та билет, яна тўртта йўловчи ҳам шу атрофда...

Одамлар бутун аэропорт бўйлаб зир югуриб Шаҳрисабзга учолмай сарсон бўлган бошқа йўловчиларни ҳам йиғиб келади. Кичкина бошлиқ энди каттасини чақиришга мажбур бўлади.

Мунозара авжига чиқади. Одамларни турли найранглар билан овутишдан натижа чиқмаслигини кўргач, аэропорт бошлиғининг ўринбосари Г. А. Симитанин астойдил мурувват кўрсатмоқчидай бўлиб узоқ вақт қайларгадир қўнғироқ қилади, вақт ўтказади. Охири эса: «Сизларнинг самолётингиз бошқа жойга учиб кетибди. 3 соат вақт қолди, охирги рейсда ҳаммаларингни учиришга ваъда бераман», дейди тантанавор оҳангда. Ҳафсаласи пир бўлган йўловчиларнинг баттар хуноби ошади, аммо бошини тошга урса ҳам энди фойдаси йўқ. Ноилoжликдан нима қиларини билмай тўпланишиб шикоят ёзишади. Бошқа нима ҳам қилишарди. Эҳтимол, бундан ҳам ҳеч нарса чиқмас, аммо поймол бўлган ҳақ-ҳуқуқ, қадр-қиммат шу билан бир оз таскин топиб, бирор иссиқроқ егулик қидириб тарқашади. Аёллар болаларининг иштонини янгилайди. Кимдир ўзини видеобарга уради...

Хўш, бу одамларни жунбўшга солган, қадр-қимматини оёқ ости қилган хатолик қандай юз берди? Ахир, ҳаво очиқ бўлса, самолёт пешвоз турса-ю, йўловчи учолмай сарсон бўлса? Биринчидан, хатоликнинг бош нуқтаси 507-рейс йўловчилари аэровокзал эшикларига номи аниқ ёзиб қўйилган 1-сектордан эмас, бошқа сектордан рўйхатга олингани, шунда ҳам бу иш муддатидан анча кеч бошлангани ишнинг белига тепди. Йўловчиларнинг энг катта қисми бундан хабар топмай иккига бўлиниб қолди. Иккинчидан, шундай бўлган тақдирда ҳам радио-ахборот ва информация таблолари аниқ ишлаб йўловчиларни огоҳ этиши, улар ўзгарган жойга таклиф этилиши шарт эди. Учинчидан, 507-рейсни рўйхатга ола бошлаган Тарасенко деган аёл фақат 11 киши рўйхатдан ўтгач, қанча билет сотилганини аниқлаши лозим эди. У бунинг ўрнига диспетчерга қўнғироқ қилиб, «йўловчилар йўқ», дея ваҳима кўтарди. Диспетчер ҳам сўраб-суриштирмай, масаланинг тагига етмай самолётни қолдириб юборди. Тарасенко эса ҳатто йўловчилардан бири «одамлар 1-секторда кутиб ўтиришганини» айтганда ҳам қулоқ солмади. Унинг бир оғиз гапи билан бутун бир рейс қолдиилди.

ОДАМНИ МАНА ШУ НАРСА хуноб қилади. 13 январдаги ҳангома бу шунчаки тасодиф эмас. Истаган куни бу ерда бирор машмашанинг устидан чиқасиз. Газетамиз ўтган йили ҳам аэропортнинг маҳаллий ҳаво йўлларига учиш бўлимида юз бераётган можаралар ҳақида ёзган эди. Газетхонларнинг ўнлаб мактубларида ҳам бундай хунобгарчиликлар, билет сотишдаги найрангбозликлар тилга олинган. Йўловчилар норозилигининг асосий моҳияти фақат хизмат маданиятининг пастлигидагина эмас. Жумҳурият шаҳарларига училадиган аэровокзал биносининг йўловчилар манфаатини кўзлаб эмас, асосан аэропорт хизматчиларининг манфаатини кўзлаб қайта қурилганлиги юқоридаги нохуш воқеада айтилганидай, жуда кўп сарсогарчиликларга олиб келяпти. Йўловчи ёзда 40 даражалик жазирама қуёш остида, қишда эса қор-ёмғир уриб турган қаҳратон совуқда ҳам ўз самолётини очиқ осмон остида кутишга мажбур. Аввало, бизнинг йўловчиларимиз ўз ҳақ-ҳуқуқини таниганида бундай қайта қуриш авторини судга бериши лозим эди. Ахир, бу йўловчиларни менсимаслик эмасми? Улар қачонгача аэровокзалнинг янги ва эски бинолари оралиғида жон ҳалак, сарсон юришади. Наҳотки, реконструкциянинг буюртмачиси бўлган Ўзбекистон граждан авиацияси бошқармасининг раҳбарлари бу ҳолни маъқул кўриб ўзларининг шинам хоналарида хотиржам ўтирсалар?!

Қўлингизга истаган авиабилетни олиб, унинг орқа томонидаги ёзувларни ўқиб кўринг. Бирор бандида йўловчининг ҳақ-ҳуқуқи ёзилмаган. Ҳамма бандлар аэрофлотнинг тартиб-интизоми ва йўловчига нималар ман этилиши ҳақида, фақат тақиқлашлар, огоҳлантиришлар ҳақида. Аэровокзал хизматчиларининг айби билан самолёт учиши соатлаб кечиктирилганда аэрофлотнинг масъулияти, йўловчининг ҳақ-ҳуқуқи тўғрисида эса лом-мим дейилмаган. Ҳолбуки, бундай ҳолларда аэрофлот йўловчиларга уларни сарсон қилиб, вақтини ўғирлагани учун жарима тўлаши керак. Жарима ҳақини ундириш учун эса йўловчининг сочи оқаради. Чунки жаримани ундириш тартиби ўша йўловчиларга нималар тақиқланиши тантанавор қилиб ёзиб қўйилган авиабилетда мутлақо кўрсатилмаган.

Биз ҳуқуқий давлат қурмоқчимиз. Самолётга кечиккан йўловчи авиабилет қийматининг 25 фоизи даражасида жарима тўлагани сингари, аэрофлот ҳам ўз айби боис йўловчини ортиқча куттириб қўйгани учун жарима тўлаши шарт эмасми? Шундай бўлган тақдирдагина бизнинг аэрофлотимизда ҳам тартиб-интизом ўрнатилади. Жарима самолётнинг кечикишига айбдор бўлган хизматчилар ҳисобидан ундириб олинган тақдирдагина қандайдир Тарасенколар бутун бир самолёт йўловчиларининг тақдирини оппа-осон ҳал этиб юборолмас эди.

Редакцияга шикоят ёзган йўловчиларнинг талаби ҳам шу. 13 январь куни Шаҳрисабзга учадиган 507-рейс йўловчиларини қаттиқ совуқда 4 соатдан ортиқ сарсон қилиб қўйгани учун авиакорхона йўловчиларга жарима тўлаши зарур. Бу сарсон-саргардонликда к[...] азоб тортган ёш болалар эди. **Шу сабабли Ўзбекистон граждан авиация бошқармаси жарима ҳақини В. И. Ленин номидаги Бутуниттифоқ болалар фондининг Ўзбекистон бўлими ҳисобига ўтказиши мақсадга мувофиқ.** Биз ушбу мақолани жумҳурият граждан авиацияси бошқармаси раҳбариятига йўловчиларнинг расмий мурожаати сифатида йўллаймиз.

Шу ўринда яна бир жиддий муаммо ҳақида тўхталмасликнинг иложи йўқ. Аэрофлот хизматида баҳорги-ёзги мавсум бошланяпти. Бу пайтда йўловчилар қатнови бир неча баробар ошади. Ташвишимиз авиакассаларга йўлаб бўлмаслигидагина эмас. Бундан ҳам жиддийроқ ташвиш самолётлар қатновини йўлга қўйишдаги номутаносибликлар хусусида. Ёз ойларида жумҳурият пойтахтидан курорт шаҳарлари ва Москвага эмас, айни пайтда, вилоят марказларига бориб келиш ҳам ниҳоятда қийинлашиб кетади. Масалан, Қарши, Бухоро, Урганч ва Нукусга Тошкентдан ва ўша шаҳарлардан пойтахтга учувчилар сони ниҳоятда ошадиган пайтда Қарши—Ленинград сингари ҳаво йўлларида самолётнинг ярми ҳам тўлмайди. Хусусан, ўтган йилнинг август ойида шундай бўлди. Жумҳурият шаҳарларига учиш учун самолётлар етмай қолаётган пайтда вилоят марказларидан бошқа шаҳарларга самолётларнинг тўлиб-тўлмай учишини ақлга сиғдириб бўладими? Бу фақат йўловчилар манфаати учун эмас, хўжалик ҳисобида ишлаётган граждан авиацияси бошқармасининг ўзи учун ҳам зиён-ку!

Биз Ленинград сингари катта шаҳарларга самолёт мутлақо учмасин, демоқчи эмасмиз. Учсин, лекин йўловчиларнинг эҳтиёжини ҳам унутиб қўймайлик. Самолётлар энг аввало йўловчилар кўп бўладиган шаҳарларга учсин. Самолётларнинг қатнов жадваллари, бинобарин, ҳар бир рейснинг ҳафтада неча марта учиши йўловчилар эҳтиёжидан келиб чиқиб белгиланиши зарур. Шунда ҳафтада бир марта учиш кифоя қиладиган шаҳарларга 2—3 рейс учирилишига ҳожат қолмаган бўлур эди. Мамлакатимизда янги самолётлар етишмай, эскилари муддатидан ортиқ ишлатилиб турган бир пайтда юз бераётган бундай номутаносибликларни ҳеч нарса билан оқлаб бўлмайди.

ЯНА ШУНИ ҲАМ АЙТИШ КЕРАККИ, Ўзбекистон ССРнинг Давлат тили ҳақидаги Қонуни эълон қилинганига беш ойдан ошяпти. Аммо Ўзбекистон граждан авиацияси бошқармасининг бўлинмаларида, йўловчиларга хизмат кўрсатишга алоқадор ишларда қонун ижроси билан боғлиқ ҳеч қандай иш қилингани йўқ. Йўловчиларга авиабилет сотувчи кассирлардан тортиб реклама-эълонларгача — ҳамма-ҳаммаси аввалгича турибди. Хўш, бошқарма раҳбарияти Давлат тили тўғрисидаги Қонунни бажаришни яна қанча вақт пайсалга солади? «Ҳаво лочинлари» сингари баландпарвоз сўзлар билан ҳаволаниб юришнинг вақти ўтаётир. Одамларнинг дард ва ташвишларига ҳам қулоқ тутиш, уларнинг эҳтиёжларига яқинроқ бўлиш, бинобарин, осмондан ерга тушиш керак!

Мурод АБДУЛЛАЕВ

РЕДАКЦИЯДАН: Ушбу мақолада кўплаб меҳнаткашларни ташвишлантираётган жиддий муаммолар тилга олинган. Йўловчилар эҳтиёжига, меҳнат аҳлига, бинобарин, инсонга юз буриш элга хизмат кўрсатиш соҳаларининг муқаддас иши. Редакция Ўзбекистон граждан авиацияси бошқармасидан кўтарилган масалалар юзасидан жавоб кутади.

УМИДБАХШ КУНЛАР

ИЛЬИЧ РАЙОНИДАГИ Гагарин номидаги совхоз меҳнаткашлари жумҳурият Олий Совети Сессияси материалларини катта қизиқиш билан ўқиб-ўрганмоқдалар. Кўкламги ишлар қизиб кетган дала ва фермаларда, ремонт устахоналарида қизғин мунозара давом этмоқда. Қайта қуришнинг илк самаралари деҳқон қадрияти қайта тикланаётганида, у қаддини тутиб олиб эътиқод билан меҳнат қилаётганида кўринмоқда. Деҳқонга эркинлик берилди. Энди у пухта ҳисоб-китоб билан иш кўраяпти, даромад ва буромад устида бош қотиряпти, ерга чинакам соҳиблик туйғуси кучаймоқда. Ўрта бўғин кадрларини сайлаш ҳам уларнинг инон-ихтиёри билан бўлаяпти.

Ўтган йилдан бошлаб, бўлимлар қисқартирилиб йириклаштирилган бригадалар ташкил этилди. Етти бригада хўжалик юритишнинг ижара пудратига ўтди. Пудрат услубининг тўғри йўлга қўйилиши натижасида совхоз ўтган йилдан бошлаб тўла иқтисодий мустақилликка эришди. Хўш, бунга қандай муваффақ бўлинди? Маълумки, халқни тўйдирадиган ҳам, кийдирадиган ҳам ер. Хўжаликка қарашли ерлар ўзлаштирилганига роса 30 йил бўлди. Бу жойлар Мирзачўлнинг кучли шўрҳок қисмига киради. Бунинг устига 3 минг гектар келадиган майдоннинг тупроқ қатламида гипс борлиги ҳам деҳқончилик учун қийинчилик туғдирмоқда.

1966—1967 йилларда сизот сувлари юзага кўтарилиб, ер ботқоққа айлангани учун шолидан бошқа ҳеч нима экиб бўлмай қолди. Зудлик билан кўрилган зах қочириш тадбирлари туфайлигина ер аслига қайтарилди. Кўплаб очиқ ва ёпиқ зовурлар қурилиб ишга туширилди, ернинг унуми ҳам аста-секин оша бошлади. Авваллари четдан ишчи кучи жалб этиш билан пахта етиштириларди. Барибир ҳосилдорлик 14—15 центнердан ошмасди. Қани, айтинг-чи, бундай шароитда хўжалик ҳамёнига қай ёқдан пул тушади-ю, деҳқоннинг косаси қачон оқаради?

Ютуқлар омили ерга, меҳнатга, деҳқончиликка бинобарин, инсонга муносабатнинг бутунлай ўзгарганлигидир. Ўтган йили ишда ҳам, машина механизмлардан фойдаланишда ҳам катта бурилиш бўлди. Пахта далаларида 65 терим машинаси ишлатилди. Илгари бир машина билан ўрта ҳисобда 40—45 тонна пахта терилган бўлса, ўтган йили 70 тоннадан оширишга эришилди. Деҳқоннинг даромади ошди, унинг юриш-туришида ҳам, турмуш тарзида ҳам ўзгариш яққол кўзга ташланмоқда. Яқинда СССР Олий кенгаши томонидан қабул қилинган ер ҳақидаги қонунни совхоз меҳнаткашлари зўр эътибор билан ўқиб ўрганмоқдалар. Қонун қишлоқ хўжалигидаги кўпгина муаммоларни муваффақиятли ҳал этиш учун катта имкониятлар яратажагини алоҳида таъкидламоқдалар.

1983 йили пахта майдонининг 60 фоизи оилавий пудратчиларга бўлиб берилди. Хўжалик ҳосилни етиштириш ва йиғиштиришни четдан ёрдамчи жалб этмай бажарадиган бўлди. Натижада давлатдан нуқул қарз кўтаришдан ҳам қутулди. Ўтган йили хўжалик 5135 тонна пахта етиштирди. Ҳосилдорлик эса 22,1 центнерни ташкил этди. Йилнинг 4 чораги якунига кўра хўжалик СССР Сув хўжалиги Нозирлиги ва тармоқ касаба қўмитасининг кўчма Қизил байроғи билан тақдирланди.

Деҳқонни ернинг ҳақиқий соҳибига айлантириш айниқса биз чўлқуварлар учун муҳимдир. Чунки аҳолининг асосий қисми қишлоқда яшайди, уларнинг тирикчилиги ҳам асосан ер билан боғлиқ. Шундай экан, ернинг, табиатнинг экологик мувозанатини сақлаш ҳар қачонгидан кўра ҳам муҳимроқдир. Сўнгги пайтларда хўжаликда бу соҳада бир талай ишлар амалга оширилди. Пахта якка зироатчилиги барҳам топмоқда. Қисқа муддатда етмишдан зиёд оила ўзларининг шахсий томорқаларини кенгайтириб, уй-жой қуриш учун ер майдонлари олдилар. Хўжалик марказида 400 ўринли маданият саройи қуриб битирилаяпти. Бадиий ҳаваскорлик тўгараги, кутубхоналар, стадион, касалхона, дорихона, маиший хизмат тармоқлари эл хизматида. Яқинда аҳоли талаб ва эҳтиёжлари ҳисобга олиниб, бинокорлик материаллари магазини очилди...

Хўжалик меҳнаткашлари байналмилал оилага бирлашганлар. Совхоз директори Ўктам Хўжақулов — қирғиз йигити, партия комитетининг секретари Йўлдош Эшонқулов — ўзбек, бош иқтисодчи С. Хван — корейс. Бу рўйхатни яна давом эттириш мумкин. Байналмилал оилани қарор топишида дўстлик, ўзаро аҳиллик, иноқлик ва ҳамжиҳатликнинг ўрни катта. Меҳнаткашларнинг фарзандлари мактабда ўзбек ва рус тилларида таълим олишмоқда. Эндиликда қирғиз тилида машғулот олиб борадиган синфлар, кутубхоналарда эса қирғиз адабиёти бурчаклари ташкил этиляпти. Қирғиз фольклор ансамблини тузиш, музика асбоб-ускуналари билан таъминлаш чоралари кўриляпти.

Совхозда ҳозир кўкламги дала ишлари қизғин давом этмоқда. Эртанги экинлар эса аллақачон экиб бўлинди. Айни кунларда сув йўллари — ариқ-зовурларни тозалаш, кўчат экиш ва ободончилик ишлари кун сайин авж олдирилаяпти. Йилнинг яхши бошланиши, Наврўзимиз қайта юз очгани, жумҳуриятимиз ижтимоий-маънавий ҳаётида кечаётган умидбахш жараёнлар хўжалик деҳқонлари қалбига ёруғ нур олиб кирмоқда.

Раҳматулла РАСУЛОВ,
меҳнат ветерани, Меҳнат Қизил байроқ, Ҳурмат белгиси орденлари соҳиби

Сорабек ХОЛМУРОДОВ,
«Ленин йўлидан» район газетасининг муҳаррири

РЕДАКЦИЯГА МАКТУБ

Журналист К. Баҳриевнинг «Ой бориб, омон қайтмаган болам» мақоласи муносабати билан келган хатлар асосида ҳафталикнинг 1990 йил 9 март сонида эълон қилинган мақолада менинг ҳам Совет Армияси ҳақидаги мулоҳазаларим ўз ифодасини топганди. Шундан сўнг мен айрим одамлардан «Сен армиядаги зўравонликни ёқлабсан, бу ишинг учун ҳали жавоб берасан», деган мазмунда имзосиз, дўқ-пўписаларга тўла хатлар ола бошладим. Ҳолбуки, мен редакцияга йўллаган хатимда аслида Армиядаги аҳволни яхшилаш учун жисмоний тарбия ишларини такомиллаштириш, ёшларни соғлом-бақувват қилиб вояга етказиш лозимлиги, ўзбек йигитларини қурилиш қисмларига жўнатишга қатъий чек қўйиш, хизматдаги йигитлар билан маҳаллий Советлар алоқасини мустаҳкамлаш зарурлиги ҳақида фикр юритмоқчи эдим. Бироқ ёшлигим, етарли ҳаётий тажрибага эга эмаслигим туфайли ўз фикр-мулоҳазаларимни аниқ-тиниқ ифода эта олмаган эканман. Мақоладан сўнг бу хатоларимни тўла англаб етдим. Бунинг учун редакцияга миннатдорчилик билдираман. Шу билан бирга аввалги мактубимдаги чалкаш, ноўрин фикрларим учун барча юртдошларимиздан узр сўрайман.

Фарҳод СУЛТОНОВ

БАДИИЙ ТАРЖИМА: БУГУННИНГ ТАЛАБИ

МЕН БИР МУНАҚҚИД, қолаверса, мухлис сифатида Ғарбий Европа адабиётидан ўзбек тилига бадиий таржима амалиёти ва танқидчилигининг ҳозирги аҳволи, бу соҳада ҳам қилиниши зарур бўлган айрим долзарб муаммолар хусусида фикр-мулоҳазаларимни айтмоқчиман.

Таржима адабиётининг бу соҳасида ютуқларимиз анчагина. Масалан, сўнгги ўн-ўн беш йил ичида жаҳон адабиёти намуналаридан Ҳомернинг «Илиада», Дантенинг «Илоҳий комедия» («Дўзах»), Боккаччонинг «Декамерон» асарлари, Шекспир асарларининг беш жилдлиги, Гётенинг «Фауст» фожиаси, Стендалнинг «Қизил ва қора», «Парма ибодатхонаси» романлари, Э. Хемингуэйнинг «Чол ва денгиз», «Алвидо, қурол!» қиссалари, Шиллер, Мериме ва Мопассан асарларининг бир жилдликлари ўзбек тилида босилиб чиқди. Уларнинг айримлари, қисқа вақт ичида икки, ҳатто уч мартадан қайта нашр қилинди. Бу нашрлар китобхонлар томонидан яхши қарши олинди.

Яна бир қувонарли воқеа — эндиликда истеъдодли ижодкорларимиз хорижий тилларни ўрганиб, ундан бевосита таржима қилишга киришдилар. Кейинги тўрт-беш йил ичида Шекспир пьесаларининг Жамол Камол таржималари, А. Шер таржимасида босилиб чиққан Ҳ. Ҳейненинг «Германия. Қиш эртаги» достони, Я. Эгамова ўзбекчалаштирган Гётенинг «Ёш Вертернинг изтироблари», Б. Апицнинг «Қашқирлар чангалида» романлари, Ш. Раҳмон таржимасидаги Гарсиа Лорканинг шеърий мажмуаси, С. Салимов ва Ш. Ботирова қаламига мансуб немис ҳамда француз шеъриятидан таржималар катта ишнинг дебочаларидир.

Ҳа, Ғарбий Европа адабиётидан бевосита таржима қилиш, профессор Ғ. Саломов тўғри таъкидлаганидек, осонгина, ўз-ўзидан амалга ошадиган иш эмас. Бунинг учун таржимачилик соҳасидаги ҳозирги мавжуд аҳволни синчиклаб таҳлил этиш, сўнгра мунтазам равишда бевосита таржимага кўчиш лозим. Дарвоқе, таржимачилигимизнинг бугунги аҳволини таҳлил кўзгусидан ўтказадиган бўлсак, менингча, қуйидаги асосий омилларга биринчи навбатда тўхталиб ўтиш лозим бўлади. Булар: таржима асарлари нашри билан боғлиқ муаммолар, таржима танқидчилигини такомиллаштириш, ёш таржимон кадрларни тарбиялаш ва хорижий адабиётлар билан бевосита мулоқотга ўтиш масалаларидир.

Маълумки, таржима асарлари асосан Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат, «Ёш гвардия» ҳамда «Юлдузча» («Чўлпон») нашриётлари томонидан чоп этиб келинади. Юқоридаги иккала нашриёт бу соҳада ўзининг кўп йиллик тажриба ва иш услубига эга. Хорижий адиб асарининг таржимасини нашрга тайёрлаш билан таржимон ва нашриёт муҳаррири кўпроқ машғул бўлади. Тўғриси, ўша асарнинг китобхон қўлига қай аҳволда бориб тегиши, ана шу шахсларнинг нечоғли фидойилик кўрсатишига боғлиқ. Мана, қўлимизда «Ёш гвардия» нашриётида чиққан Ҳ. Ҳейненинг «Германия. Қиш эртаги» (1984) достони, В. Гюгонинг «Бюг-Жаргаль» (1982) романи ва А. де Сент-Экзюперининг «Кичкина шаҳзода» (1986) китобининг нусхалари. Ҳар учала китобнинг муқоваси дид ва ҳафсала билан безатилган. Аммо уларни варақлар эканмиз, уч хилдаги манзаранинг шоҳиди бўламиз. Масалан, Ҳ. Ҳейне достонининг титулида муаллиф портрети ва аннотация ўрин олган. Дастлабки тўрт саҳифада шоирнинг достонга ёзган сўзбошиси бор. Китоб охирида ўқувчига кенг тушунча берувчи изоҳлар келтирилган. Очиғини айтганда, мазкур нашр китобхон талабини тўлиқ қондира олади. А. де Сент-Экзюпери китобининг нашри эса сал бошқачароқ. Унда келтирилиши мумкин бўлган автор портрети ҳам, китобнинг охирида изоҳлар ҳам йўқ. Фақат шоир Хуршид Даврон ёзган теран мазмунли сўнгсўз унинг ягона безаги бўлиб турибди. Энди шу авторнинг Москвада «Художественная литература» нашриётида чоп қилинган 1983 йилги русча асарларига мурожаат этайлик. Мазкур нашрда ёзувчи портрети, М. Галлайнинг ўн саҳифалик сўзбошиси, С. Зонкиннинг саккиз саҳифадан иборат изоҳлари ва турли-туман безаклар берилган. Бундан чиқди, ўзбек китобхони рус ўқувчисига қараганда Сент-Экзюперини кўпроқ биладию, шу сабабдан ёзувчи асарларининг ўзбекча нашрида юқоридаги каби тўла биобиблиографик маълумотларнинг келтирилишига муҳтож эмас. Асло! Ўзбек китобхони адибнинг «Тунги учиш» романи ва «Кичкина шаҳзода» эртаги ўрин олган мазкур нашрни илк бор қўлига олаётир. Рус тилида бўлса, А. де Сент-Экзюпери китоблари олдин ҳам бир неча бор нашр этилган.

Буюк француз адиби Виктор Гюгонинг «Бюг-Жаргаль» романи нашрига келсак, у сўзбоши, сўнгсўз ва изоҳлар деб юритилувчи «ортиқча дахмазалар»дан тамомила холи. Китобхон Қ. Мирмуҳамедов қаламига мансуб ўзбекча таржимани тўғридан-тўғри ўқишга киришиб кетаверади. Ҳолбуки, Виктор Гюго қандай ёзувчи, мазкур роман адиб ижодининг қай даврида ёзилган, санъаткор фаолиятида қандай ўрин эгаллайди, булардан унинг хабари йўқ. Аниқроғи, шундай имкониятга эга эмас.

БУНДАЙ ТУРЛИ-ТУМАНЛИК Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти фаолиятида ҳам учрайди. Масалан, Дантенинг «Илоҳий комедия»си, Шекспир асарларининг беш жилдлиги, Гётенинг «Фауст» фожиаси, шунингдек, Байрон, Бёрнс, Лорка шеъриятининг бир томликлари сўзбоши, сўнгсўз ва изоҳлар билан таъминлангани ҳолда замонавий полиграфияда нашр этилган бўлса, О. де Бальзакнинг «Гобсек», «Сағри тери тилсими», Флобернинг «Боварихоним», Э. Золянинг «Ҳамал», Ж. Верннинг «Сув остида 80000 километр», Ж. Олдрижнинг «Денгиз шунқори» романларининг нашрлари китоб аҳлининг бугунги талабини қондиришга қодир эмас. Уларнинг барчасида нашр жараёни билан боғлиқ етишмовчиликлар мавжуд. Масалан, юқорида номлари қайд этилган китоблар орасида О. де Бальзак асарлари нашрини олиб қарайлик. Мазкур нашрдан ўрин олган ҳар иккала асар (30-йиллари «Гобсек» повестидан кичкина парча таржимасини ҳисобга олмаганда) илк бор ўзбек тилида ўқувчига тақдим қилинмоқда. Шунга қарамасдан, ушбу нашрга на сўзбоши, на сўнгсўз ёзилган. Ҳатто ундаги аннотацияда берилган маълумот ҳам бирмунча мавҳум маъно касб этади. Масалан, аннотациядаги «XIX аср буюк француз реалисти Бальзак ўзининг «Инсоният комедияси» деб аталувчи юз томдан иборат асарларида даври, замонаси ҳаётининг барча соҳаларини қамраб олишни мақсад қилган эди. Адиб мана шу улуғвор ижодий ниятини амалга ошириб, мислсиз жасорат кўрсатди» жумласи аниқ фикр беролмайди. Дарвоқе, Бальзак ўз асарларини «Инсон комедияси» («Инсоният комедияси» эмас!) номи остида учта катта этюдга (Одатлар ҳақида этюд; Фалсафий этюд; Аналитик этюд) бирлаштиришни режалаштиради. «Инсон комедияси», муаллиф мўлжалича, 144 асардан иборат бўлиши лозим эди. Қисқа давр (1829—1847) ичида Бальзак улардан 97 тасини ёзиб тугатишга муваффақ бўлади. Бевақт ўлим туфайли, ёзувчи кўзлаган ижодий режасини тўлиқ «амалга ошириб» улгурмайди.

Кейинги вақтда Адабиёт ва санъат нашриётининг «Жаҳон адабиёти дурдоналари» туркумида чиқараётган китоблари сифати билан китобхонга манзур бўлмоқда. Шу туркумда нашр қилинган Ҳомернинг «Илиада» достони, Стендалнинг «Қизил ва қора» романи, Шиллер, П. Мериме ва Г. де Мопассан асарларининг бир жилдликлари тез орада қўлма-қўл бўлиб кетди. Биргина эътирозимиз, «Жаҳон адабиёти дурдоналари» туркумига қўйилган 10-30 минг тираж ўзбек тилида мутолаа қилувчи китобхонлар сонига нисбатан жуда оздир. Масалан, ҳаммаси бўлиб 10 минг нусхада чоп қилинган «Илиада» республикамизнинг кўплаб шаҳар ва районларидаги китоб дўконларига келиб тушмади ҳам. Шу туркумда ҳар йили бир ёки икки номда эмас, балки беш-олти номда хорижий авторларнинг китоби чиқарилса ва уларнинг нусхалари кўпайтирилса мақсадга мувофиқ бўларди.

Таржима асарларининг китобхон қалбига йўл топишида, уларнинг аслига муқобил ёки номуқобиллигини аниқлашда таржима танқидининг ўрни каттадир. Афсуски, хорижий тиллардан таржималарнинг аксари қисми ўз вақтида ҳаққоний баҳосини олмаяпти. Матбуотимиз, қолаверса, таржима танқидчилиги бу борада жуда суст фаолият кўрсатмоқда. Ҳатто республикамиз маданий ҳаётида қувончли воқеа бўлган Шекспир асарларининг беш жилдлигига ҳам тузукроқ тақриз эълон қилинган эмас. Шунингдек, Ф. Шиллер, П. Мериме, Г. де Мопассан асарларининг бир жилдликлари, В. Гюгонинг «Бюг-Жаргаль», Ж. Сименоннинг «Комиссар Мегре» романлари, «20-аср: Француз шоирлари; Фин шоирлари», «Аср овози» шеърий мажмуаларини баҳоловчи тақризлар чиққан эмас. Ёки бевосита асл нусха тилидан ўзбекчалаштирилган Ҳ. Ҳейненинг «Германия. Қиш эртаги», Б. Апицнинг «Қашқирлар чангалида», Ф. Гарсиа Лорканинг шеърлар тўпламига ҳам холисона фикр билдирувчи биронта мақолани ўқимадик.

Лоф эмас, республикамизда биргина хорижий Европа адабиётидан ўзбек тилига таржима масалалари билан бевосита шуғулланувчи ўндан зиёд фан номзоди бор. Ҳатто улардан икки-учтаси фақат Шекспир, яна бошқалари Шиллер, Гёте, Байрон, Хемингуэй асарларининг ўзбекча таржималарига бағишлаб тадқиқотлар ёзишганди. Ўз илмий ишларини муваффақиятли ёқлашган бу олимлар нимагадир жимиб кетишди, дурустроқ фаолият кўрсатишмаяпти. Ҳа, бу мунаққидлар бир четда томошагўй бўлиб, баъзан хорижий Европа адабиётидан ўзбекчалаштирилган асарларга асл нусха тилини билмовчи адабиётшунослар тақриз ёзишмоқда, уларнинг тақдирини белгилашмоқда. Пировардида, адабий жамоатчилик ҳам уларнинг фалон таржима аслига муқобил, писмадон таржима аслидан тамомила узоқлашиб кетган қабилидаги дангал, бироқ ҳақиқатдан йироқ бўлган хулосаларига кўникиб бораяпти.

Таниқли таржимашунос олим, профессор П. М. Топер давра суҳбатларининг бирида: «Таржимон асл нусха тилини билмасдан бирор хорижий тилдаги асарни унинг русча таржимасидан она тилига қойиллатиб таржима қилиши мумкин. Аммо асл нусха тилини, ўша асар мансуб адабиётни мукаммал эгалламаган мунаққид мазкур таржимани таҳлил этганда аниқ натижага эришолмаслиги турган гап, нечоғли уринмасин, барибир, унинг хулосалари ҳақиқатдан йироқ бўлиб қолаверади» деганида тамомила ҳақдир. Ҳа, хорижий Европа адабиётидан таржималарни баҳолаш, муҳокама қилиш ва нашрга тавсия этиш жараёнида асл нусха тилини, ўша асар мансуб адабиётни пухта билувчи мунаққидларнинг фаолиятига таянмоқ лозим, муайян таржиманинг тақдирини белгилашда улар чиқарган хулосалар ҳал қилувчи овозга эга бўлсин. Таржима танқидининг фаоллиги ошгандагина, билвосита таржималарнинг савияси юксалади, бевосита таржима амалиётига ўтиш эса бирмунча жадаллашади.

ЭНДИ, ИККИ ОҒИЗ сўз хорижий Европа адабиётидан ўзбек тилига ва ўзбек адабиётидан роман-герман тилларига бевосита таржима қилувчи ижодкорларни тарбиялаб, вояга етказиш хусусида.

Юқорида таъкидлаганимиздек, ҳозирги кунда хорижий тиллардан бевосита таржима қилаётган шоир ва носирларимиз бармоқ билан санарли бўлса-да, бор. Улардан Жамол Камол (инглиз), Абдулла Шер (инглиз ва немис), Шавкат Раҳмон (испан) хорижий тилни мустақил ўрганишган бўлишса, Садриддин Салимов, Янглиш Эгамова (немис), Шарофат Ботирова (француз) олий ўқув юртларининг чет тиллар факультетларини тугатишган. Бундан чиқди, муайян хорижий тилни юқоридаги икки йўсинда ўрганса бўлар экан. Демак, амалда синалган мана шу икки йўлни такомиллаштиришимиз керак. Бунинг учун барча шарт-шароит бор. Масалан, олий ўқув юртларида таҳсил кўрган, ҳозирда бадиий ижод бобида фаолият бошлаган ёш истеъдодлар учун Ёзувчилар уюшмаси ва Таржима маркази қошида инглиз, немис, француз, испан тилларини ўргатувчи кечки курслар очиш мақсадга мувофиқдир. Агарда, бу курслар сурункасига уч-тўрт йил изчил фаолият кўрсатса, ўйлаймизки, ҳар бир ижодкорнинг юқоридаги тиллардан бирини эгаллаб олишга қурби етади.

В. И. Ленин номидаги Тошкент Давлат университети ва Алишер Навоий номидаги Самарқанд Давлат университетининг роман-герман филологияси факультетлари таржимон ва мунаққидлар тайёрлашга ҳам қарийб ихтисослашган ўқув масканларидир. Чунки бу факультетларда инглиз, немис, француз тили ва адабиёти ихтисослиги бўйича мутахассислар тайёрланади, юқоридаги хорижий тиллар ва адабиётлар беш йил давомида муфассал ўқитилади, талабалар бу фанлардан курс ва диплом ишлари ёзадилар, давлат имтиҳонлари топширадилар. Таржима назарияси ва амалиётига ажратилган соатлар ҳам етарли. Фақат ишни йўлга қўйиш лозим. Демоқчиманки, факультетлардаги мутасадди кафедралар масаланинг долзарблигини тушунганлари ҳолда, таржима ишига ҳавасманд ёшларни танлаб учинчи курсдан таржимон ихтисослигига ажратишса ва бу гуруҳларда таржима курсидан муттасил назарий ҳамда амалий машғулотлар ўтиб борилса кўнгилдаги натижага эришиш муқаррар.

Охирги масала — хорижий адабиётлар ва ижодкорлар билан бевосита мулоқотни йўлга қўйиш, муайян хорижий тилни билувчи таржимонларимизни хорижий мамлакатларга ижодий сафарга юбориш, аниқроғи, таржимонлар айирбошлашдир. «Юз марта эшитгандан — бир марта кўрган афзал» дейди халқимиз. Масалан, ўтган йили Франциядаги «Аксьон поэтик» («Шеърий ҳаракат») журнали ҳайъати шоирлари ўзбек шеърияти билан танишиш мақсадида республикамизга келишганди. Уларга ўзбек шеъриятининг навқирон авлоди вакиллари — Рауф Парфи, Муҳаммад Солиҳ, Усмон Азимов, Хуршид Даврон, Шавкат Раҳмон шеърлари маъқул тушиб фаранг тилига таржима қилмоқчи бўлдилар. Журналнинг бош муҳаррири Анри Делюи ва масъул котиби Жан-Пьер Бальп икковлон ўз ниятларини амалга ошириш ниятида республикамизда ижодий сафарда бўлдилар. Шоир Муҳаммад Солиҳ раҳнамолигида Анри Делюи, Жан-Пьер Бальп, Ҳамид Исмоилов ва ушбу сатрлар муаллифи ўзбек шоирлари шеърларини фаранг тилига таржима қилдик. Дўстларимизнинг шарофати туфайли «Аксьон поэтик» журналининг «Ўзбек ва рус шоирлари» деб аталган махсус сони нашр этилди. У орқали фаранг шеърхонлари олти ўзбек шоирининг ижоди билан ўз тилида танишишга мушарраф бўлдилар. Ҳозир «Аксьон поэтик» журнали ўзбек классик шоирлари ижодидан намуналарни босиб чиқаришга тайёргарлик кўрмоқда. Ёки, яқинда Ёзувчилар уюшмаси, уюшма қошидаги Бадиий таржима ва адабий алоқалар маркази ташаббуси билан ўтказилган ўзбек адабиётининг хориждаги таржимонларининг биринчи семинар-кенгаши ҳам бу борада олдинга ташланган илк қадам бўлди. Бу кенгашда Илза Сиртаутас (АҚШ), Ширин Акинер (Англия), Йокка Миллинер (Финландия) сингари ўзбек адабиётининг жонкуяр таржимонлари қатнашдилар, бир неча кун мобайнида ўзбек ёзувчи ва шоирлари билан ижодий мулоқотда бўлишиб, келгусида ўзбек адабиётидан таржима қилинадиган асарларни танлаб олдилар. Албатта, бу семинар-кенгаш ўзбек адабиётининг хориждаги таржимонларининг келгуси фаолиятида яхши самара бериши турган гап.

Бундай ҳамкорлик фақат бир томонлама бўлиб қолмаслиги керак. Ўз навбатида, Ёзувчилар уюшмаси ва Таржима комитети хорижий тилларни билувчи таржимонларимизни АҚШ, Англия, Франция, Германия ва бошқа мамлакатларга ижодий сафарга юборишни ҳам ташкиллаштирмоқлари лозим.

ДАРВОҚЕ, ХОРИЖИЙ Европа адабиётидан таржима қилиш борасида украин, белорус, грузин, арман, озарбойжон биродарларимизнинг иш тажрибалари ва жонбозликлари бизга сабоқ бўлиши керак. Улар бугунги кунда Шекспир, Гёте, Бальзак, Мопассан, Хемингуэй асарларининг кўпжилдликларини нашр этишмоқда, инглиз, немис, француз, хитой, япон ва ҳоказо тиллардан бевосита таржима қилишга ўтишган. Шунингдек, ўз адабиётларидан хорижий тилларга таржима қилиш соҳасида ҳам қизғин фаолият кўрсатмоқдалар. Бу республикаларда таржима марказлари ишлаб турибди, махсус журнал ва тўпламлар чоп этилмоқда, нашриётлар бор. Жумҳуриятимиз Ёзувчилар уюшмаси, унинг қошидаги Таржима маркази ўзбек таржимачилиги олдида турган юқоридаги каби долзарб муаммоларни тезроқ ҳал этишда кенг ташаббус билан фаолият кўрсатади деб ўйлаймиз.

Муҳаммаджон ХОЛБЕКОВ,
филология фанлари номзоди, СамДУ француз филологияси кафедрасининг доценти

ҲАМЗА ВА ЧЎЛПОН

«БОЙ ИЛА ХИЗМАТЧИ», «КЕЧА ВА КУНДУЗ» АСАРЛАРИ АСОСИДА

КЕЙИНГИ ВАҚТЛАРДА Ҳамзанинг «Бой ила хизматчи» пьесаси устида баҳслар авжига чиқди. Айрим танқидчилар бу драма фақат Ҳамзанинг асаригина бўлиб қолмай, К. Яшинга ҳам тааллуқли дейишмоқда. Шу сабабли унинг муаллифи икки адиб бўлиши керак деб чиқдилар. «Бой ила хизматчи»нинг кейинги нусхаси Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» романи таъсирида ва ундан анча эпизодларни кўчириб олиш заминида бунёдга келган деган ўртоқлар ҳам йўқ эмас. Шуларни асос қилиб, «Бой ила хизматчи»ни ўрта мактаб ва олий ўқув юртлари программасидан олиб ташлаш лозим деб айтганлар ҳам бор.

Биз бу ерда Ҳамза пьесаси билан Чўлпон романи ўртасидаги тафовутлар тўғрисида айтиб ўтмоқчимиз.

«Ёшлик» журналининг 1989 йил 11-сонида босилган «Бой ила хизматчи» ёки тикланган нусха муаммоси» деб номланган мақолада қуйидаги сўзларга кўзимиз тушади: «Шарқ юлдузи» журналида Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» романининг биринчи китоби босилиб чиқди. Асар завқ билан ўқилади, романнинг сеҳрли олами сизни буткул чулғаб олади. Фақат Акбарали мингбоши хонадонининг ички ҳаёти, унинг хотинлари тасвирига келганда кишини қизиқ бир ҳиссиёт чулғайди. Бу таниш манзара-ку. Уни қаерда ўқиган эканман, дея хаёл суриб кетади киши. Аммо қаерда? Ахир бу ҳодисалар «Бой ила хизматчи»да сал ўзгартирилган ҳолда драматик йўсинда такрорланмайдими? Дарҳақиқат, шундай». Мақола муаллифи драмадаги Солиҳбой хонадонининг ички ҳаёти тасвири романдаги Акбарали мингбоши хонадони тасвиридан кўчириб олинган деб исботлашга уринади. Ҳақиқатан ҳам шундайми? Ҳа, юзаки қарасангиз, баъзи бир-бирига ўхшаш жиҳатлар мавжуд. Икки амалдорнинг учтадан хотини бўлатуриб, тўртинчисини олишга уринишлари, кундошлар ўртасидаги айрим зиддиятлар, инсонни заҳарлашга уриниш, шу йўл билан қурбон берилиши каби ҳолатлар ҳар икки асарда ҳам учрайди. Бу айрим танқидчиларни чалғитди, масаланинг туб моҳиятига етиб боришга, характерлар ўртасидаги жиддий фарқларни билиб олишга, икки асарда акс эттирилган турлича воқеа-ҳодисаларни ажратиб олишга халақит берди, шекилли.

Маълумки, драмада ҳам, романда ҳам революция арафасидаги ҳаёт ифодаланган. Ҳар икки асарда тасвирланган давр бир-бирига жуда яқин бўлишига қарамасдан, ҳар бирида ўзига хос воқеа ва ҳодисалар, конфликтлар, характерлар яратилганки, булар ҳаммаси романнинг ҳам, драманинг ҳам оригиналлигини таъминлаган.

Пьесада даврнинг революцион руҳи романдагига нисбатан кучлироқ, кескинроқ кўрсатилган. Драманинг бу ўткир ижтимоий мотивлари бутун асар мазмунида, шу билан бирга, Солиҳбой хонадонида ҳам ўз ифодасини яққол топган. Бу ҳол «Бой ила хизматчи»ни «Кеча ва кундуз»дан ажратиб турадиган асосий жиҳати.

Гапни оила бошлиқларидан бошлайлик. Солиҳбойни Акбарали мингбошига ўхшатиб бир қолипда кўриб бўлмайди. Гарчи улар золимлар, эзувчилар бўлсалар ҳам, характерлари жиҳатидан икки олам. Солиҳбой ўта муғомбир, фирибгар, мунофиқ. Ўз ҳунарини сув қилиб ичиб юборган, бойиш йўлини жуда яхши биладиган, ақлли, билимдон амалдор. Акбарали мингбоши эса калтафаҳм, билимсиз, калаванинг учини топиб ололмаган кимса. Шу сабабли ҳам ўз жиловини Мирёқубга бериб қўйган. Бундан ташқари, у ичкиликка муккасидан кетган, бузуқ бир махлуқ.

Солиҳбой қаттиққўл, қамчисидан қон томган мансабдор. У инсон сифатида биринчи марта умрида муҳаббатга мубтало бўлиб қолади. Элликдан ўтган Солиҳбойнинг ишқи Жамилага тушади. Солиҳбой билан Жамила, Ғофир билан Жамилага оид сюжет чизиқлари ва уларга боғлиқ бўлган барча воқеа-ҳодисалар романда учрамайди.

Солиҳбой оиласида бойнинг онаси Ҳожиonанинг қилмишлари ва хатти-ҳаракатлари ичкарига ўзига хос янгиликлар олиб кирган. Ҳожиона золим, шафқатсиз кимса. Унинг фаолияти бойнинг хотинлари турмушига кескин, оғир, мушкул вазиятни олиб киради. Бундай ҳолатдан эса роман маҳрум. Энди кўп хотинлилик масаласини олайлик. Маълумки, шариат бўйича эркаклар тўрттагача хотин олишлари мумкин. Бу ҳол кўп бадиий асарларда ифода топган. 1915 йили Ҳамза ёзган «Заҳарли ҳаёт»да ҳам ёш қиз Марям бир неча хотинли Эшонга узатилади. Агар юзаки қараб, бу воқеани Чўлпон ўз романига кўчириб олган десак кулгили бўларди. Ҳар иккала адиб ҳам ҳаёт ҳақиқатидан келиб чиқиб, роман ва пьесаларида ичкарини кўрсатадилар. Бутун масъулиятни ҳис қилган ҳолда айтишим керакки, ҳар икки асар ҳам оилаларни тасвирлашда оригинал. Амалдорлар хотинлари эса характерлари жиҳатидан ҳам, қилмишлари жиҳатидан ҳам муштаракликлардан холи.

БИР ЧЕККАДАН УЛАРНИ кўздан кечирайлик-чи. Амалдорларнинг биринчи хотинлари Пошшоойим (драмада), Хадичахон (романда) турлича шахслар. Пошшоойимнинг келиб чиқиши, кимнинг фарзанди эканлиги пьесадан билинмайди. У фарзандсиз, бузуқ аёл. Хадича эса мингбошидан Феруза деган қиз кўрган, битта эр билан ҳаётини ўтказаётган, турмушидан рози аёл. Ота-онали, бадавлат хотин. Пошшоойим Хадичага ўхшаб, кундоши билан тил бириктириб, эрига янги хотин олиб бериб, кичик кундошини куйдириш ниятидан узоқ. Тўғри, уни Солиҳбойни ёш қизга уйлантириш нияти тарк этмаган.

Ҳар икки асарда ҳам амалдорларнинг иккинчи хотинлари жуда фаол. Оилаларда асосий шахслардан бирига айланганлар. Лекин Пошшохонга (романда) нисбатан Хонзода айёррок, шафқатсизроқ, разилроқ. Гулбаҳорнинг ўғлини нобуд қилиб, онасини қон қақшатган, уни руҳий касалликка гирифтор этиб, ўзини ўлдиришга сабабчи бўлган ҳам Хонзодадир. Бундай разил қилмишлар Пошшохонга хос эмас.

Инсонни заҳарлаш ҳодисаларини юзлаб асарларда учратганмиз, ўқиганмиз. Гап кимни, қандай заҳарлаш, уни амалга ошириш йўллари устида кетади. Шу нуқтаи назардан қарасак, пьеса ва романда икки хил ҳолатни кўрамиз. Пошшохоннинг мақсади Зебини ҳаётдан юлиб олиш, шу билан мингбошининг давлатига эга бўлиб қолиш. Хонзода эса ўз эри Солиҳбойдан қутулмоқчи. Демак, бири эри билан яшаб, унинг давлатидан баҳраманд бўлмоқчи; иккинчиси эса, аксинча, эр кулфатларидан қутулмоқчи. Бу бир-бирига зид мақсадлар ҳам икки қаҳрамонни турли томонга олиб бориб ташлайди. Бундан ташқари, суиқасд воқеаси, заҳарланиш жараёни ҳам ўзгача. Пошшохон яшириб, Зебининг дори сифатида тайёрланган чойнакдаги ирим сувига заҳар солиб қўйиши, буни билмасдан Акбаралига бериб юбориши орқали уни ҳалок қилган бўлса, драмада Хонзода Жамилани алдаб-сулдаб, Солиҳбойга заҳар бериб, уни орадан кўтармоқчи бўлади. Бу заҳар Жамилага «насиб» этган экан. Мана бир-биридан тубдан фарқ қиладиган икки хил тоифадаги суиқасд, ўзгача тақдир. Пошшохон билан Хонзоданинг келиб чиқиши ва турмуш қуришлари ҳам турлича. Хонзода таниб-билиб, ўз ихтиёри билан Солиҳбойга эрга теккан бўлса, Пошшохон Акбарали билан ҳаётини боғлашни истамаган. Хонзода бадавлат мингбошининг синглиси. Шу сабабдан ҳам тили узун, айтганларини амалга оширадиган, кундошларини зир титратадиган кимса. Пошшохон эса бундай мавқега эга эмас. Лекин уларни бир-бирига яқинлаштирадиган жиҳат ҳам йўқ эмас: ҳар иккиси ҳам бузуқ. Бири хизматкор Холмат билан ўйнашса, иккинчилари савдогар Мирёқуб билан дон олишади. Булар ҳам турли йўсинда юз беради.

Амалдорларнинг учинчи хотинларини тилга олсак, фарқлар янада бўртиб кўрина бошлайди. Драмадаги Гулбаҳор фарзанд кўрган, бутун меҳр-муҳаббатини шу ўғлига қаратган пок, соф аёл. Унинг ҳаёт мазмуни, бахти-саодати, овунчоғи шу фарзандда. Зулматли, қоронғилик салтанатидаги бутун азоб-уқубатларга, хўрликларга, изтиробларга чидашга, уларни енгиб ўтишга сабабчи бўлган ҳам шу кўз қорачиғи. Шундай бўлгандан кейин ўғлидан маҳрум бўлган она қандай қилиб ҳам чидасин! Ҳа, бечора чидай олмади. Бу воқеаларнинг биронтасини ҳам «Кеча ва кундуз»да учрата олмаймиз. Гулбаҳор билан Султонхон бир-бирига бутунлай зид шахслар. Биринчисида, ҳалоллик ва поклик, вафолик ва тўғрилик жамулжам бўлган. Султонхон-чи? Унинг эс-ҳуши айш-ишрат қилишда, эрига хиёнатга ўтиб, ҳузур-ҳаловатда яшашда. Кўзи очилмаган йигит Ҳакимжон мирзани йўлдан уриб, бузуқликка, ҳаромликка бошлаган ҳам мингбошининг учинчи хотини Султонхон бўлади.

Гулбаҳор бирор кундошига озор бермаган, уларнинг ҳурматини сақлаган, топшириқларини бажо келтиришга уринган. Султонхон-чи? У кундошларининг оёғидан чалишга, айниқса, Хадичахон ва Пошшохонларга руҳан таъсир этишга уста.

Пьесада ҳамда романда кенжа хотин, янги кундош масаласи алоҳида ўрин эгаллайди. Бу масалани ёритишга ҳар икки санъаткор катта аҳамият берган, сюжет чизиқларини, қаҳрамонлар фаолиятини шу шахслар билан узвий боғлаган.

Жамилани ҳам, Зебини ҳам ҳар икки санъаткорнинг катта ижодий ютуқлари деб бемалол айта оламиз. Лекин ҳар бир ижодкор ўзига хос истеъдод ва тасвирий воситаларнинг ранг-баранг хилларидан моҳирлик билан фойдаланиб ижод этганлар, бир-бирларидан тубдан фарқ қиладиган типлар яратганлар.

Зеби ҳам, Жамила ҳам камбағал оилалардан. Романдаги қаҳрамон ҳар ҳолда драмадаги аёлга нисбатан бироз ўзига тўқ. Лекин ҳар иккаласининг ҳаёт йўли турлича. Зеби қувноқ, санъатни севадиган, ўзининг ёқимли овози бор қиз. У кенгликка, табиат қучоғига отилиб чиқадиган, гўзалликнинг шайдоси. Жамила бўлса босиқ, кам сўз, лекин жуда ўйлаб гапирадиган инсон. Зеби отаси Раззоқ сўфининг гапини икки қилишга журъат этолмасдан, қийналиб бўлса-да, кекса, бадбашара Акбарали мингбошига турмушга чиқишга мажбур бўлади. У ўзининг юрагига севгининг олов учқунини ёққан аравакаш Ўлмасжоннинг қалбини синдириб, отасининг амрига бўйин эгади. Ёш қиз буваси тенги махлуқнинг қўйнига киради, тақдирига тан беради, ўзини ўт қаърига ташлайди.

ЖАМИЛАНИНГ ЭСА тақдири ўзгача. У бойнинг хизматкори Ғофирни севиб, унга турмушга чиққан, бахтини камбағал, лекин софдил инсонда топган. У Зебига ўхшаб қийинчиликлар олдида таслим бўлмайди, ўз муҳаббатидан бир қадам ҳам чекинмайди. Изтиробларда, қаршиликларда, азоб-уқубатларда Жамиланинг севгиси янада тобланади, ўз юрагининг амрига абадий содиқ қолади. У бойликка, давлатга учмади, севган эридан ажраб қолган тақдирда ҳам таслим бўлмади. Жамила тўла равишда эволюцияда кўрсатилади. У оддий, содда, ишонувчан қишлоқ қизидан оқни қорадан ажратувчи, ҳақиқатни англаб етувчи, золимларнинг туб моҳиятини англаб олган чин ҳақгўй сифатида етилади. Бундай ҳолни Зебида кўрмаймиз, у Жамила каби ҳаёт тўлқинига, унинг чуқур зиддиятларига олиб бориб ташланмайди. Уларнинг тақдирлари ҳам турлича якунланади. Зеби туҳматга қолиб, Сибирга сургун қилинса, Жамила заҳар ичиб, ўтмиш дунёсига бутун нафратини билдиради, золимлар устидан маънавий ғалаба қозонади.

ШАХСИЙ МУЛОҲАЗАЛАР

Шу билан бирга, хонадонларнинг ички ҳаётлари билан боғлиқ бўлган, уларга муайян даражада ёки ижобий, ё салбий таъсир этган шахслар ҳам бир-бирига ўхшаб қолмаган. Холмат Мирёқубдан, Жамиланинг онаси Раҳима хола Зебининг онаси Қурбонбибидан, Гулбаҳорнинг онаси Ойхон Султонхоннинг онасидан, Сифатбуви эса Умринисабибидан анчагина фарқ қиладилар. Тилга олинган шахслар қилмишлари, мансаблари, ҳаётдаги ўринлари билан бир-бирларига яқин бўлишларига қарамасдан, улар турли вазиятларда ва шароитларда иш тутадилар, ҳар хил хатти-ҳаракатларни бажо келтирадилар, ҳар бири асарлар сюжетида ўзига хос юкка эга.

Шуни ҳам таъкидлаб ўтишимиз керакки, «Кеча ва кундуз»ни «Бой ила хизматчи» билан солиштириб чиқсак, унда бутун асар сюжетида ёки хонадонларнинг ички ҳаёти тасвирида биронта ҳам ўхшаш луқмани ёки айнан жумлани қидириб топа олмадик.

«Ёшлик» журналидаги мақола муаллифи эса драмада романга ўхшаш жойларини хўп қидиради, бир-бирига яқин сўзларни топиш учун зўр бериб ҳаракат қилади. Ўзича нимандир топгандек бўлиб қуйидаги сатрларни ёзади:

«Романдаги кундошлар Хадичахон ва Пошшохон суҳбатидан:

«— Ғалати экансиз. Ким кўндиради?

Мирёқуб акангиз-да...

— Ўзингизнинг акангиз...

Ҳаммамизнинг акамиз» («Шарқ юлдузи», 1988, 2-сон, 123-бет).

Диалогдаги иккиюзлама мунофиқона оҳанг, коса тагидаги нимкоса маънолар драмадаги кундошлар Пошшоойим ва Хонзода суҳбатига кўчиб ўтгандай. Бунинг устига яширикcиз беҳаёлик қўшилган:

Хонзода... — Боя бир эркак кишининг товуши эшитилгандай бўлдими?

Пошшоойим. — Холматжон деган киши... Юракларингиз шув этиб кетгандир...

Хонзода. — Домла поччамиз Қуръон тиловат қилганларида сиз нима бўлсангиз, мен ҳам шу-да, айланай...».

Муаллифнинг икки асардан ўхшаш жойини қидириб-қидириб топгани шу бўлади, холос. Ахир, олинган кўчирмаларнинг қайси бири «шундай кўчиб ўтган». Маъно жиҳатидан ҳам бир-бирига яқинлашадиган ўрни йўқ-ку?! Ҳаттоки, биронта сўзи ҳам худди ўзи эмас-ку! Зўрма-зўраки кўчирмаларни топишга уриниш, йўқ нарсани бор қилиб кўрсатишга ҳаракат қилиш кимга керак экан? Бундан на адабий жамоатчилик ютади, на Чўлпонга нафи тегади, бу нарса фақат оммани чалкаштиришга, адаштиришга, унда нотўғри тасаввур туғдиришга хизмат қилади, холос. Шундай экан, адабиётимизнинг классик асари бўлиб қолган «Бой ила хизматчи»ни камситишга, уни қайта тиклаган К. Яшинга тош отишга нима ҳожат бор экан?!

Мақола муаллифининг қуйидаги сўзлари бизни ранжитмаслиги мумкин эмас. «Аммо, — деб ёзади танқидчи, — дунёда юридик қонунлардан ташқари, маънавият қонунлари, инсоф ва адолат деган тушунчалар бор. Шундай экан, келинг, адолатни ўз ўрнига тиклайлик. «Бой ила хизматчи» драмасини қайта тиклашда айтилган манбалардан ташқари Чўлпоннинг билвосита хизматини инсоф билан тан олайлик». Ҳа, ким инсофсиз бўлиб чиқди экан? Атоқли санъаткорга қилган ижодий хизматлари учун бизнинг билдирган раҳматимизми — бу!

Ҳаммага маълумки, адабиётимиз тарихида кўп асарларнинг сюжетлари бошқа асарларнинг сюжетларига ўхшаб қолган ёки ифода этилган воқеа-ҳодисалар ўзга бадиий дурдоналарда учраб туради. Бундай ҳодисаларни адиблар билиб ёки билмасдан қилиб қўядилар. Мисол учун Лев Толстойнинг «Тирилиш» романидаги Катерининг суд жараёнини олайлик. Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» асаридаги Зеби устидан олиб борилган судга ўхшамайдими? Бу жараёнларда бир-бирига яқин томонлари мавжуд. Шундан келиб чиқиб, ўзбек адиби улуғ рус санъаткоридан кўчириб олди десак инсофдан бўладими? Бундай қараш кулгили эмасми? Чўлпон Л. Толстойдан таъсирланган, ундан сабоқ олган бўлиши мумкин. Бу бошқа гап.

ЖУРНАЛДАГИ МАҚОЛАДА тўғри фикр ҳам йўқ эмас. Шу фикрни олиб, муаллифнинг ўзлари ҳам шунга амал қилишларини жуда-жуда истардик: «Зотан, фан бўлишга даъвогар ҳар бир соҳа ҳақиқатга интилмоғи керак, акс ҳолда у сохта фан бўлиб қолиши мумкин» ёки... сохта танқидга айланиб қолади.

Ҳафиз АБДУСАМАТОВ

СУРАТДА: танқидчи Озод Шарафиддинов, ёзувчилар Мурод Муҳаммад Дўст, Хайриддин Султонов, Асад Дилмурод. С. МАҲКАМОВ суратга олган.

Абдулла ШЕР

АЁЛГА ШАФҚАТ

I

Мадҳини қилолмай шошади шеърим
Аёлнинг ғайрати, шижоатидан
Ва лекин дарёдек тошади шеърим
Замоннинг аёлга хиёнатидан.
Дедилар: «Эркингни қўлга ол, аёл!»
Олди у — қараса: қўлида кетмон.
Ҳарорат қирқ бешга етганда беҳол
Оила салқинин қилди у армон.
Дедилар: «Йўлингни топдинг,
мана йўл!»
У йўлнинг ярмида кўрса
бир маҳал, —
Белкурак дастаси сингари ҳар қўл,
Укпардай кафтлари бетондек дағал.
Дедилар, «Ҳаёт қур!» —
Аёл қурувчи,
Бутифос мушк эрур — чўл қувар аёл.
Резинка этикда у илғор сувчи:
Шўри қуриса ҳам шўр ювар аёл.
Дедилар: «Эрингга тенг бўл, фаола!»
У эрга тенглашгач бўлиб
кўп-ҳалак, —
Қараса: етакда отасиз бола,
Қаршида бевалик деган келажак.
Дедилар: «Олов бўл, ройишлик
нечун?
Уйда ён, ишда ён, ёна бер бир-бир!»
У минг бор ёнишга етмасдан кучи
Бир бора ўт қўйди ўзига охир.

II

Аёллар ёнмоқда Ўзбекистонда
Бу ҳақда сўзланмас бизлар
томонда...

Михаил ДУДИН

Гуриллаб ёнмоқда дўзахий гулхан —
Айтсанг бу замонда ким ҳам инонар:
Бир қучоқ гул ёнар, ёнади гул тан,
Ёнар тўрт боланинг онаси, ёнар.
Навоий ҳазратим васфини қилган
Машриқнинг гўзали тирик ёнмоқда;
Амирий жанобим қалам деб билган
Ул қошлар ёнмоқда, киприк ёнмоқда.
Бир олов гуриллар Деҳқанорда:
Лутфий ёнмоқдадир — матлаъ
ёнмоқда.
Бир олов тебранар ловуллаб дорда:
Машраб ёнмоқдадир — мақтаъ
ёнмоқда.
Шоирлар ёнмоқда, сўзлар ёнмоқда,
Сиз ҳам ёнармисиз, раҳбар одамлар?
Сизларга қадалган кўзлар
ёнмоқда, —
Сизга ҳам аёнми бунақа ғамлар?
Қаранг, бу ёнғиндан қовжираб қочар
Бир томчи кўз ёшга айланиб Орол:
Сир билан Амудек тўлғонган сочлар
Жингиртоб бўлди-ку, бўлди-ку увол!
Сизга келтирмасми виждон шамоли
Куюк умрларнинг ҳидин армонда?!..
Сизларни тутмасми бир кун уволи:
Аёллар ёнмоқда Ўзбекистонда!

РУБОИЙ

Жуфтликка чорлайди навбаҳор
қувноқ,
Ҳар жонзот жуфтига интилар, бироқ
Қирқинчи йиллардан қолган бевалар
Маъбуда сингари ҳануз яшар тоқ.

●

Ўша кенглик, ўшадир осмон,
Сой оқади фақат жилдираб.
Нураётган кўҳна тегирмон
Сўппайганча турар ҳилвираб.
Бари ўша: ҳар эрта қуёш
Шудринглардан думалаб ўтар.
Тегирмонга умр берган тош
Алафзорда юмалаб ётар.
Тушларида чўмилиб паррак,
Неча йилки, яшар қовжираб.
Келиб қолмиш бу ерга эртак
Мозийлардан гўё довдираб.
Мен чорлайман қўйиб овозни
Овози йўқ болалигимни.
Алафзорда учратиб ёзни
Сўроқлайман лолалигимни.
Нураб борар тегирмон эса, —
Тоши йироқ, чирикдир дўли...
Ёза бошлар бир мунглуғ қисса
Хотиротнинг титраган қўли...

●

Ўз Ватанинг борми сенинг,
туркий эл?
Кўз Ватанинг борми сенинг,
туркий эл?
Сўз Ватанинг борми сенинг,
туркий эл?
Юз Ватанинг борми сенинг,
туркий эл?! —
Бир Ватанинг бор-ку сенинг,
бир фақат,
Сийрат улдир, туркий элим,
сен сурват!..

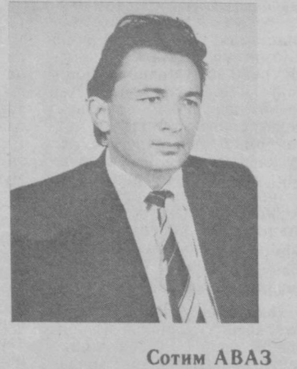

Сотим АВАЗ

ҲАҚИҚАТНИНГ СУРАТИ

Усмон НОСИРга

Эй, менинг
севимли душманим —
дардим —
ҳамиша эркинлик истаги,
Энди сўз ўзгарди,
либос ўзгарди,
лекин бир сен
ўзгарганинг йўқ.
Эй, ҳамхона —
қадрдон заҳар —
ўткир шароб,
қадаҳ тўла май,
ёғдирсам ҳам
сенга лаънатлар,
бепарвосан,
мендан кўнглинг тўқ.
Эй, жон қадар
меҳрибон оғу —
амри мудом вожиб
гўзал юз,
ахир юрак,
ҳамон ўша-ку,
дунёга ўт берадиган Чўғ!

●

Гулзор эмас,
ҳар ер-ҳар ердаги
пароканда,
бедармон гуллар.
Гулзорларни
орзулаётган
фидойилар,
жангчилар улар.
Кўнгилларни
ўт олдирмоққа
гулзор керак —
беармон гуллар...

КАМАЛАК

Саркаш кўнгил
орзуларига
камалакни
камар этмакка
шошилмагил
симобдай Хаёл,
интилма
уфққа етмакка.
Бу алвон
уфқнинг ортида
жарликдир —
осмондан ер қадар!
Камалак байроқдир,
байроқлар
хавф-хатар устига
қадалар!

БОҒДА

Силтанади олмалар, ноклар,
Тортқилайди новдани шамол.
Йўлакларнинг бўйида токлар
Ерга қапишишган бемажол.
Ўрикларнинг танаси ҳар кун
Ихчамлашиб борар оз-оздан.
Жунжикишар гилослар беун,
Моматалоқ бўлиб аёздан.
Дўнгликларнинг тагида надир:
Яланғоч анжирми, анорми?
Уларга ҳам осонмас, ахир
Ер тагида фароғат борми?
Бутун боғнинг танида титроқ,
Шивирлайди гўё ўнгу-сўл:
Эҳ, осонми баҳорга етмоқ
Ҳазил гапми қишдан ўтган йўл?!

ҲУМОЮН

●

Турфа кўринишга моҳир оломон,
Бир тўда тазарру чекмоқда нолон.
Авф этувчи гуруҳ чиқар у ёқдан,
Гўё энди хабар топди гуноҳдан.
Анави табақа ошкору пинҳон,
Фалакка илтижо этмоқда ҳамон.
Хуллас, тасвир учун манзара кўпдир,
Аммо, бас, саҳнага қарагим йўқдир.
Фақат бу оламни кузатар ҳайрон.
Сўз демай, кетмонга суянган деҳқон.

●

Ерингга тутасан,
Сен каби гўзал,
дея таърифларкан
гулларни узиб...
Ҳатто тошни ёрар дардингни,
Жондан азиз дўстга айтасан...
Манзилингга элтгувчи йўллар
Оёқларинг остида қолар...

ВАТАНГАДО

Хорижда саргардон бир ватангадо,
Ё сургунда дард чеккан одам.
Ҳар митти майсангга бўлай деб фидо,
О, сени қанчалар қадрлар Ватан!
Эслайди нуроний чоллар сиймосин —
Жума намозидан қайтишларини.
Қўмсайди онасин тонгги дуосин...
Фарзандига алла айтишларини...
Танҳо, ўз-ўзи-ла гаплашади у,
Унутмайин, дея туркий сўзини.
Бешак, у соғиниб яшайди мангу,
Туғилган юртида юрган Ўзини!

СЕН

Сен турфа тасвирлар чиздинг ёдимга:
Жуфтидан айрилган ярадор оққуш,
Ёруғлик мулкига ўтолмай тундан,
Қаноти қайрилган, қулаган беҳуш...
Сен маҳзун тасвирлар чиздинг, ёдимда:
Бешафқат шамолда эгилган дарахт,
Гўё ерга қараб ўсаётган дамда,
Юксакда — хаёлда учар эди бахт...
Сен мунгли суратлар чизардинг доим:
Тоғлар ёнбағрига урилган довул,
(Қўрғошинранг осмон ҳукмига маҳкум),
Тўлқинлар кафтида бенажот бир гул...
Озорли тасвирлар чиздинг ёдимга:
Унда ёшли боқар мен севгувчи кўз.
Нигоҳлар дилингни очса-да менга,
Қалбим ўртайверар айтилмаган сўз...

Тўлқин АЛИМОВ

БОБОНИНГ СЎНГГИ ЭРТАГИ

ЖЎРА БОБО эртак айтарди.

Уруш чоғлари баҳорда ток чопиқда кетмончилар йиғилишиб ўтириб қолишса, Жўра бобо эртак айтаётган бўларди; ёзда буғдой ўроқда кўпчилик бир жойга тўпланиб олса, Жўра бобо эртак айтаётган бўларди.

Бригадир койинарди:

— Жўра бобо, одамларни ишдан қўйяпсиз, ҳали замон кун қайтади, ишда унум йўқ.

— Эртак қорин очлигини босади, дармон бўлади.

Жўра бобонинг гапи доим шу эди.

Йиллар ўтди. Уруш тугаб эртак тингловчилар ҳам ўз-ўзи билан бўлиб кетди. Йигитлар уйланиб, қизлар эрга тегиб дегандек — ҳамма учирма қилинган қушлардек чор атрофга тарқади.

Лекин Жўра бобо ҳамон эртак айтарди.

Энди уйланиб, эрга тегиб кетган йигит-қизларнинг болалари Жўра бобонинг атрофида парвона.

— Жўра бобо, болаларни юмушдан қўйяпсиз, моллар қаровсиз қолиб йўқолади, — дашном беради ота-оналар.

Жўра бобонинг гапи битта:

— Йўқолиб қаёққа борарди? Дала кенг, бугун бўлмаса, эрта келади-да. Бола эртак эшитса, зеҳни ўткир бўлади.

Шу зайлда кунлар ўтаверди.

Бир куни Жўра бобо эшагига ўн-ўн беш боғ янтоғни босиб ҳайдаб келди-ю гуп учди. Шу ётганча ана кетди, мана кетди бўлиб, уч кун тилсиз ётди. Қариндош-уруғларнинг ҳаммаси бошида ўтирди. Учинчи кун намози асрда кўзини очиб, атрофига қаради. Ҳамма шу ерда. Жўра бобонинг юзига табассум югурди.

— Қўрқитиб юбордимми?

Ҳамма суюниб кетди.

Жўра бобо шомгача очилиб-сочилиб гаплашиб ўтирди.

— Бир эртагим бор, айтиб берайми? — деди Жўра бобо охири.

— Айтинг, айтинг бува, жуда соғинганмиз, — чувиллади ҳамма.

Жўра бобо озгина тин олди, бир қултум чой ҳўплаб оғзини намлади. Кейин чеҳрасига мунг чўкди-ю, эртагини бошлади.

«Бир одамнинг туяси бўлган экан. Бир кун далага ўтинга бориб, ўшаниям йўқотиб қўйибди. Йўлга чиқибди-ю туянинг изини топиб, югуриб кетаверибди. Бир маҳал қараса, унинг туясини биров етаклаб кетаётганмиш.

— Ҳов биродар, нега менинг туямни етаклаб кетяпсан, — дебди.

— Қанақасига сенинг туянг бўларкан, бу ўзимнинг туям, — дебди ўғри.

— Йўқ, бу меники, ана, бўйнидаги нўхтасиниям ўзим тикканман.

— Ие, сенинг туянгдан бошқа туяда нўхта бўлмайдими?

Улар довлашиб, қозига келишибди. Униси у дебди, буниси бу дебди. Қози туяни бировигаям ажрим қилиб беролмабди.

— Қани, туяларингнинг бирон белгиси бўлса, айтларинг, — дебди қози ниҳоят.

— Менинг туямнинг ҳеч қанақа белгиси йўқ, шу туя, холос, — дебди ўғри.

— Сен нима дейсан? — сўрабди қози туя эгасидан.

Туя эгаси анча вақт ўйга толибди. Кейин хафа ҳолда дебди:

— Бунинг ўпкасида учта тешиги бор.

Қози танг аҳволда қолибди. Бу қанақаси: туянинг ўпкасида тешиги бўлса? Лекин у ҳақноҳақни ажратиши лозим. Туяни сўйишибди. Унинг ўпкасини очиб кўришса, ростдан ҳам унда учта тешик бор экан.

— Ё қудратингдан! — ёқа ушлабди қози. — Ўғрини-ку жазолаймиз, у ўн баробар қилиб товон тўлайди. Лекин сен тирик туянинг ўпкасида учта тешиги борлигини қаердан билдинг?

— Тақсир, дадам раҳматлик: «Туянинг боласи ўлса, онасининг ўпкаси тешилади», дегувчи эдилар. Мана шу туям уч марта болалаган ва ҳар учовиям ўлган эди, — дебди чол бошини эгиб.

Беморнинг бошидагилар шу он Жўра бобонинг ҳам учта азамат ўғли бўлганлигини, улар урушга кетиб, ҳар учовидан ҳам бирин-кетин қора хат келганида Жўра бобо бўтадай бўзлаганини эслашди. Эслашди-ю эркаклар юзларига кафтларини босиб ташқарига чиқиб кетишди. Аёллар эса биров билдириб, биров билдирмай кўзига ёш олди.

Хуфтонга бориб Жўра бобонинг аҳволи яна оғирлашди...

Нодира БАРОТОВА

СИРЛИ НАВОЛАР

Булутлар дардларин ёмғир-ла тўкди,
Азоблар йилларнинг чокини сўкди.
Бирдан қуёш тутди қоп-қора кўкни,
Уйғонсам уйқудан...
Жалалар, беором жалалар тинди,
Лолалар адирлар томига минди.
Ғафлат нималигин тушундим энди,
Уйғониб уйқудан.
Шамолдай тентираб кетди хаёллар,
Шудгорда, далада қолди аёллар,
Бошимга қўнибди оппоқ саволлар,
Уйғонсам уйқудан...
Ҳаёт мунгли мусиқалар айтарди,
Муножотни алла дея атарди.
Бари мени йўлларимдан қайтарди,
Уйғотиб уйқудан.

●

Қирғоқлари йўқдир дарёнинг,
Уролмайди бошини тўлқин.
Паст тоғларнинг елкаларидан
Уйғонади қоялар секин.
Соғинч деган тоғлар ўсади,
Дарёларнинг сувлари — кўз ёш.
Юртим, сени ҳам бир кун
Уйғотади заҳматкаш қуёш...

Қудрат ДЎСТМУҲАММАД

ЮЛДУЗГА ҚЎЛ УЗАТГАН БОЛА

ҚАТРАЛАР

●

— ЖЎЖАЛАРИНГ ХЎРОЗМИ, товуқми?

— Хўроз. Ана, қаранг, тожиси уч қирра бўлиб чиқаяпти. Бир, икки, уч... Тўрттаси хўроз. Бабоқ хўроз!

— Хўроз бўлса қичқириши керак эди-ку!

— Булар ҳали кичкина-да, ўрганмаган. Қичқиришни ўргатиш керак.

Бола шундай деб хўроз бўлиб қичқирди. Катакчадаги жўжалар чўчиб кетди шекилли, биттаси ғалати товуш чиқарди. Бундан севиниб кетган бола отасига деди:

— Ана, ўрганаяпти! Айтдим-ку, ўргатиш керак, деб. Булар ҳали кичкина, ўзининг хўрозлигиниям билмайди.

●

ОТА-БОЛА БИР парча ерга уруғ қадашди. Каталакдаги жўжалар чий-чий қилади. Бола отасига саволлар ёғдиради.

— Дада хўрозларим қаттан чиққан?

— Тухумдан.

— Тухум-чи?

— Товуқ туққан.

— Товуқ-чи?

— Табиатда пайдо бўлган.

— Дада, табиатда ҳамма нарсанинг уруғи бўладими?

— Ҳа.

— Экса, мева қилади-а?

— Мева қилади.

— Одамниям уруғи бўладими?

— Катта бўлганингда билиб оласан.

— Юлдузла каттами, кичкинами?

— Жуда катта!

— Уйимиздек келадими?

— Ердек келади. Ундан ҳам катталари бор.

Шунақа катта юлдузчани қанақа қилиб ясашган?

— Ҳеч ким ясамаган, табиатда ўзи бор.

— Менинг юлдузчамга ўхшаб бешта учи борми?

— Жуда узоқдан сенга беш қиррали бўлиб кўринади, аслида улар ҳам Ерга ўхшаб дум-думалоқ.

— Дум-думалоқ? — деди бола, ҳафсаласи пир бўлиб. Кейин бирдан жонланиб кетди. — Ўша юлдузларда одам борми?

— Бор, дейишадию, лекин ҳалигача ҳеч ким кўрмаган.

— Ман катта бўлсам юлдузларга одамнинг уруғини экаман. Хўрозларимниям олиб кетаман.

●

БОЛА ГУРУНГЛАШИБ ўтирган амакилари ёнида нималардир билан машғул бўлаётганида катталардан бири ҳазиллашиб унинг иштонини пастга тортиб юборди. Яланғочланиб қолган бола устидан бошқалар кулишди. «Уят! Уят!» деб мазах қилишди.

Бола апил-тапил иштонини кўтарди, қизарганча жойида қотиб қолди, ҳаммага бир-бир қараб чиқди. Катталарнинг кулгиси авжида. Шунда мурғак танга она табиат яшириб қўйган ҳимоя деб аталувчи бир нима жунбушга келди. Боладаги уялиш ўрнини ғазаб эгаллади. У иштонини тортган амакига қараб «Туф!» деди.

Катталарнинг кулгиси тўхтади, катталарча ғурур уйғониб, болага «одоб» ўргата бошлашди:

— Уятсиз бола бўлдинг!

— Амакисига ҳам шундай қиладими?

Бола индамай тескари қараб кетди.

●

БОЛАНИ ҲАР КУНИ отаси боғчага олиб борарди. Ҳар куни йўлда эрталабки бадан тарбия қилиб, югуриб юрган амакини кўришарди. Бола унга эътибор бермасди. Отанинг кўнглидан эса «уйида қиладиган жисмоний юмуши йўқ шекилли...» деган гап кечарди. У ҳар гал ўғлига «Бекордан-бекорга югуриш ўрнига биронта фойдали иш қилса — гулларга, дарахтларга қараса ҳам бўларди», дегиси келардию, лекин боланинг тушунчаларини чалкаштириб юборишдан қўрқарди.

Югураётган амакини неча марта кўришган бўлса, ҳар гал отанинг кўнглидан ўша гап кечаверди. Кунларнинг бирида боланинг ўзи отасининг кўнглидаги гапни топиб айтди: «Уйида қиладиган иши бўлмагандан кейин югуради-да».

●

БОЛА БИР куни онаси билан етаклашиб боғчадан қайтарди, рўпарадан бир йигитча тез-тез яқинлашиб, ўтиб кетди. Бола унга қараб «С-с-салайкум!» деди, худди соғиниб қолган эски қадрдонини учратгандек. Йигитча тез юрганидан орқа томонга ўтиб кетганидан кейингина салом ўзига қаратилганини англаб қолди ва кеч бўлсаям, кулимсираб алик олди ва йўлида давом этди.

Она ҳайрон бўлди.

— Ким у амаки? Танийсанми?

— У амаки матасекил ҳайдайди, — жавоб берди бола.

Онаси йигитчага қайрилиб қаради. Унинг қўлида мотоцикл ҳайдовчилари кийдиган бош кийим бор эди.

●

ОТА ЙИЛЛАР ҳисобини мактабга бора бошлаган ўғлига тушунтираётиб деди:

— Қандайдир катта воқеа бўлгану одамлар «Келинглар, шу кундан бошлаб кунларни, йилларни ҳисоблаймиз», дейишган. Ана шундай катта воқеалардан бири икки минг йил илгари бўлган.

— Ҳа-а, — деди ниманидир ўзича тушунган кичкина донишманд. Икки миллионинчи йил бўладими?

— Бўлади.

— Икки миллиардинчи йил-чи?

— У ҳам бўлади.

— Вуй! Агар одамлар, келинглар, ҳисобни бошқатдан бошлаймиз, дейишса-чи?

Ота бир зум гангиб қолди. «Айтгин-айтгин, одамлар тарихни қайтадан ҳисоблагулик қилмасин», деди у ичида.

●

У БИР ЁШДАН САЛ ўтибоқ атак-чечак қила бошлади. Бемалол оёққа туриб оладида, икки қўли билан, ўтирган қуён олдинги калта оёқларини тутганидек мувозанат сақлаб, гоҳ олдинга, гоҳ орқага қадам ташлайди, тўхтаб-тўхтаб қолади ва яна кетма-кет қадам босади.

Болага она табиат ато этган ажойиб хислатлар кўп.

Бировнинг олдида турган нарсани, нима бўлишидан қатъий назар, талашгандек тортиб олади-да, қўлини орқасига қилиб, рўпарасидаги одамнинг кўзига тикилиб тураверади, қани энди, бир нима десаю, у тортиб олган нарсани бермаса! Бирор нарсани осонликча қўлга киритиш уни тезда зериктириб қўяди.

Уч ёшида кўрган тушларини гапирадиган бўлди.

Кунларнинг бирида дадаси китоб мутолаа қилиб ўтирарди.

Ўғлининг «дада! дада!» деб чақирганига эътибор қилмади. У ўйинчоқларини гиламда қолдириб, стулга тармашди, ундан бир амаллаб столга чиқди-да, дадасининг қоғозлари устига ўтириб олди.

— Нима дейсан? — деди ота ноилож.

— Ман... ухлаганимда юлдузларни рашимини чизимман, кейин осмондан юлдузла тушибди. Мен улани тейиб обман. Мак-кам ушаволдим, кўзимни очиб қаясам қўлимми мундоқ қилиб ётимман, юлдузла йў-ў бўб қопти.

— Ҳа, ўғлим катта бўлганингда юлдузларга қўлинг етадиган бўлади, — деди отаси ишонч билан.

●

КУНЛАРНИНГ БИРИДА, кечки овқатдан сўнг гаплашиб ўтириб, ёш ота-она «Ким ёмон?» ўйинини эслаб қолишди.

— Ойинг ёмон-а? — деди ота.

— Йўқ, даданг ёмонлар, — деб қайтарди онаси.

Бола кўзларини жавдиратиб гоҳ отасига, гоҳ онасига термулди. Улар бўлса қалтис ўйинга берилиб кетиб, тинмай бир-бирларини ёмонлашарди. У бирига кўнай деса, иккинчисини хафа қилиб қўйишини билиб, бир нима демоқчи бўлар, дилидаги тилига кўчмай, қийналиб «йўқ! йўқ!» дея оларди, холос. Ниҳоят, тушундики, кимнидир ёмон дейиш керак:

— Йўқ, ман ёмон! Ман ёмон! — деди бола бир отасига, бир онасига қараб.

Ота-она бу ҳазилнинг қалтислигини сезиб қолишди.

Саттор ҚОРАБОЕВ

ФАРҒОНА МАНЗАРАЛАРИ

1

— Қани, тур,
Ўзинг, ҳа ўзинг —
Воз кечдик шекилли
бир-биримизни
суяшдан?..
Кўплашиб жўш қилиб
бўлмайди,
Йиқилганнинг ўзи
оёққа туриб
Арз айтгали юрсин
Қуёшга...

2

Қувасойнинг боғларида
Анорлар гул тўкди,
Довуччалар ер билан
битта
тўкилар.
Жон қўшни,
Тош отманг —
Дарахтнинг тагида
бир этак бола
Оғзини осмонга
очиб ўтирар...

3

Антиқа кулфатда
қолдим-ку,
Кулгувчи ўзимман,
Йиғлагувчи ҳам —
Билмадим,
Кулгуданми,
йиғиданми?
Икки кўзим тўла ғам?!

4

Қани айт-чи —
Сен ким-у,
Мен кимман?
Мозийдан айтсак?!
Сенга мушт,
Менга мушт...
бир четда турганга
Чалпак ёғ, чалпак!!!

5

Бугун менда
кўп нарса бор —
Рўзғорим,
битмас уй — чала,
Қадоқли қўл-оёқ,
Пахтам,
яна... уй тўла бола!
Бугун менда
кўп нарса бор —
Тирик жуссам,
мантиқ жуда жўн —
Акрам, Неъмат,
Суннат, Жаббор,
Сатторга
акаси Ғаффордан
қолган эски тўн!
(Унгача эпкилаб
Жўравой кийган
тепкилаб.)
Хуллас —
тарафлашиб
Ур-сур
чопон талашиб.

ТАБАРРУК ҚАДАМЖО

ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА Бобурнинг қадами теккан жойлар жуда ҳам кўп. Ўш шаҳри ва унинг теварак-атрофидаги мавзелар ана шундай Бобур қадамжоларидан. 72 ёшли Ёқубжон ота Фозиловнинг шоҳидлик беришича Ўш шаҳрида асримизнинг 50-йилларигача 365 та масжид ва 11 та мадраса бўлган экан. Балки, тоғ бағрида «бир айвон қурдириш» фикри Бобур хаёлига тасодифан келмаган дир? Ўша тоғ атрофида кўплаб масжидлар, мадрасалар, зиёратгоҳларнинг мавжудлиги Бобурда ҳам бу манзилда ўзидан бир ёдгорлик қолдириш истагини пайдо қилган бўлса ажаб эрмас.

Бобур уйининг қайта тикланганини эшитиб, Ўшга бордик. У ерда уйни тиклаш жамиятининг раиси Муҳаммад Амин Хожа билан учрашдик. Раис бизга Бобур уйини тиклаш учун бўлиб ўтган халқ ҳашари хусусида миннатдорлик билан гапирди. Бу ердаги қадимий масжид ва мадрасалар, Бобур уйи атрофидаги ажойиб-ғаройиб жойларни олиб бориб кўрсатди. Ўз навбатида биз ҳам эшитган, кўрган-кечирганларимизни сиз ҳурматли газетхон билан баҳам кўришга қарор қилдик.

Ўш шаҳридаги Сулаймон тоғида жойлашган Бобур уйини қайта тиклашда 7 мингдан ортиқ киши қатнашди. Қурилиш учун Хоразм вилоятидан келтирилган 32 минг дона ғишт қўлма-қўл қилиб, тоғ устига чиқарилди. Ҳашарда ҳатто ногирон кишилар ҳам ўтирган жойларида ғишт олиб бердилар. Ҳатто бир кампир янги нишона берган 4 дона гилосни бир коса ҳолвайтар билан олиб келиб мана менинг Бобур уйига қўшган ҳиссам, дебди. Ҳашарда ўзбекистонлик ҳамюртларимизнинг улушлари ҳам арзигулик. Севимли ёзувчимиз Пиримқул ака Қодиров 500 сўм, Андижон китобсеварлар жамияти 1000 сўм пул ўтказишди. Умуман, Бобур уйи 14,5 ойда битиши керак бўлиб, халқнинг ва усталарнинг жонбозликлари туфайли 2,5 ойда битди. Тўпланган 138 минг сўмдан ҳозиргача 70 минг сўм сарфланди. Шу пуллардан 110 минг сўми Ўш халқи томонидан йиғилди. Бобур уйини тиклашда хоразмлик моҳир усталардан С. Отабоев, И. Ражабов, З. Ражабов, Д. Абдиев, М. Абдиев, А. Саидов, Қ. Раҳимов қатнашдилар. Ганчкорлик ишларини Хоразмдаги «Наққош» кооперативи ходимлари олиб боришди. Бобур уйи эшигини андижонлик уста Йўлбарс Ўтаганов ўз шогирдлари билан тайёрлашган. Хевадаги усталар томонидан очиқ айвон комплекси тайёрланиб, бу — уйнинг арки деб юритилади. Бу комплекснинг асл нусхасини Бобур уйини тиклаш жамияти раиси Муҳаммад Амин Хожа Мисрда Жамол Абдулносир қароргоҳида кўрган эди.

«МОЗОРИ АСОФ ИБН БУРКИЁ»

ЁҚУБЖОН ОТА айтганидек, Ўшдаги ўнлаб мадрасалар, турли ёдгорликлар ҳам кишиларимиз каби «репрессия» қурбони бўлишган. Ўша мадрасалардан бири Бобур уйининг арки ёнида жойлашган бўлиб, у 700 йиллик тарихга эга. Мадраса ҳозир Музейлар жамияти томонидан таъмирланиб, тарих музейига айлантирилмоқда. Отанинг шоҳидлик беришича, бу мадрасада яқин-яқинларда ҳам ҳайит номози ўқилган. Мадрасанинг ёнида эса шу кунларда ер остидан 700 йиллик санага эга бўлган ҳаммом топилди. Мўйсафид отанинг тахминича, ушбу ҳаммом мадраса учун солинган.

Бобур уйининг пойида, жанубий — ғарб томонида Сулаймон пайғамбарнинг жияни Асоф ибн Буркиёнинг қабри бўлиб, қабр олдида эса «Масжиди жузъа» деган жоме мавжуд. «Масжиди жузъа» 50- йилларда консерва заводига, ҳозирги кунда эса Ўш педагогика институти учун омборхона қилиб берилганлиги маълум бўлди. Яна бир таажжубли ҳолат шу бўлдики, «Асоф ибн Буркиё» мозорига «XX аср мозори» деган сўзлар битилган. Ахир «ибн» сўзи Ҳазрати Навоий даврларида ҳам ишлатилмаганлиги барчага аён-ку? Шундай экан, қандай қилиб, ушбу мозор — «XX аср мозори» бўлсин? Бундан ташқари «Масжиди жузъа»нинг омборхонага айлантирилгани халқнинг табаррук обидасига ҳурматсизликдан бошқа нарса эмас!

«МАККАИ АЖАБ»

«МАСЖИДИ ЖУЗЪА»НИНГ шимолий-ғарбий томонида «Маккаи ажаб» номли масжид бўлиб, бир замонлар Ўрта Осиё мусулмонлари Маккага «ҳаж»га боришларидан олдин бу ерни зиёрат қилишган. Макка шаҳрида эса Ўрта осиёликлардан «Маккаи ажаб»ни зиёрат қилганмисан, деб албатта, сўралар экан. Агар уни тавоф қилмасдан борган бўлса, зиёрати қабул бўлмас экан. Ҳозирги кунда беш-ўнта дарахт қолган, холос. Улар катта бир қабристон ўртасида ўсади.

БОБУР УЙИ АТРОФИДАГИ ҒОРЛАР ВА ШИФОБАХШ ЖОЙЛАР

БОБУР УЙИ АТРОФИДАГИ ғорлар ва бошқа муқаддас деб саналган жойлар хусусида гапиришдан олдин эътиқод, ишонч хусусида гапириш керак. Одамлар Бобур уйи атрофидаги ғорларга ўхшаш жойларнинг мўъжизаларига минг йиллар давомида ишониб келишган. Айтайлик, фарзандсиз одам бир ғорга қўлини тиқиб, қўлига нима илинса — пичоқ бўлса ўғил, қўғирчоқ бўлса қиз — шунга муносиб фарзанд кўради, деган ақидага ишонмасликни тарғиб қилишдан ёки ўша ғорнинг оғзини беркитиб юборишдан нима наф кўради. Ахир фарзандсиз одам ўша ғорга қўл суқиб, балки, ростдан ҳам фарзандлик бўлса бордир. Ахир ихлос қилинса, ишонилса, нималар юз бермайди. Бобур уйи атрофидаги ғорлар ва бошқа шифобахш жойларни айтишдан мақсад, бир пайтлар Бобур уйи бузиб ташланса-да, бу тоққа чиқиш тақиқлаб қўйилган бўлса-да, лекин одамлардаги бу ерларга нисбатан ишонч-эътиқоднинг пасаймаганини таъкидлашдир.

Бобур уйидан чамаси 60 метрлар ғарбда «Ҳур қизлар» ғори мавжуд. Ушбу ғор хусусида турли ривоятлар бор. Айтишларича, «Ҳур қизлар» ғорига бир подшонинг қирғин урушдан қочиб келган 40 та канизаги кириб, ғойиб бўлишган. «Ҳур қизлар» ғорининг орқа тарафида Бобурнинг тоғаси, Ўзган ҳокими Султон Маҳмуднинг уйи бўлиб, бугунги кунда унинг қолдиқлари қолган. Ўша Султон Маҳмуд уйидан 30-40 метрлар ғарбда учта ғор бор. Айтишларича, бу ғорларнинг бири Маккага, иккинчиси Кўқонга, учинчиси эса Хитойга борадиган йўл бўлган. Ҳозирги кунда ушбу ғорларни тупроқ босиб қолган ҳолатда эканлигини маълум қилишди. Ёки бу ердаги тошларни олайлик. Мана бу тош бел оғриғига шифо. Бошқа бир тошнинг ичи эса қўл сиғарли даражада чуқур бўлиб, у ерга танга ташланаркан. Бу тош қўл оғриғига шифо. Шунингдек, оёқни даволайдиган, бефарзанд аёлларни даволайдиган жойлар ҳам мавжуд экан. Ҳатто бизга москвалик бир рус аёлнинг ушбу жойда даволаниб кетганидан сўнг Ҳасан-Ҳусан бола кўрганини, бу ҳақда Ўшга мактуб йўллаганини гапириб беришди.

Албатта, бу гапларнинг аксарияти афсонадир. Улар илмий жиҳатдан ўрганилишни талаб қилади. Лекин ушбу мақолада биз халқ оғзидаги ривоятларни қандай эшитган бўлсак, шундайлигича баён қиляпмиз. Булардаги фойдали ва ишончли нарсаларнигина ўқувчи ўзи учун сингдириб олар деб ўйлаймиз.

Бобур уйи атрофидаги зиёратгоҳларни кўриб қайтар эканмиз, жамият раиси Муҳаммад Амин Хожа шундай деди: «Масжиди жузъа» билан «Маккаи ажаб» оралиғидаги бир жойда ер ости шифобахш суви борлиги аниқланди. Келажакда Бобур уйини таъмирлаш жамияти бу шифобахш сувни Шоҳариқ орқали Бобур уйининг арки олдидан оқизишни режалаштирган. Шунингдек, тоғ атрофини боғроғ қилиб, шарқона услубда магазин, унинг ёнига эса ўзбек, қирғиз, араб ва инглиз чойхоналарини бир бино ичида жамлаб халқлар дўстлиги рамзини ифода этмоқчимиз. Болалар учун эса поездчалар юрадиган йўлакчалар қилиш режалаштирилган».

Аммо қайтишимиздан олдин бизни бир нарса ташвишга солиб қўйди. Бобур уйини Музейлар жамиятига ўхшаш бир неча ташкилотлар ўзаро талашаётганлиги аён бўлди. Бизнингча, Бобур уйи Хожа ака раҳбарлигида ушбу жамиятнинг ўзида қолгани маъқул. Алоҳида ташкилот қўлида бўлсагина Бобур уйининг келажаги порлоқ бўлади. Агар музейлар жамиятига берилса, очиғини айтиш керакки, барча музейлар бир хил назорат қилингани каби, Бобур уйига ҳам ўша музейлар қатори муносабатда бўлиб қолинмасмикан, деган истиҳола бор...

Сулаймон тоғига қоронғулик чўкмоқда. Шунга қарамай, Бобур уйи томон ошиқаётган кишилар саноқсиз. Ўшликларнинг Бобурга бўлган чексиз ҳурматларига бугун яна бир бор шоҳид бўлдим. Эрталаб биз Бобур уйига бораётганимизда Ўш шаҳар автовокзалидан таксига ўтирган эдик. Такси ҳайдовчиси бизни Бобур уйига олиб келиб таксидан туширар экан, қўлимиздаги пулни олмай: «Тошкандай жойдан бизнинг Бобур уйига зиёрат қилгани келган экансизлар, хуш келибсизлар. Йўл ҳақи бўлса, менинг Бобур уйига қўшган ҳиссам», деб пулни олмади. Бир шоирга ҳурмат бўлса шунчалик бўлар, дейман ва хаёлимда шоиримиз Абдулла Орипов сатрлари жонланади:

Айтинг, не топдингиз Сиз
кезиб дунё,
Ҳануз боқишарлар
шўришга тўлиб.
Шоирсиз, яхшиси қолингиз,
Мирзо,
Мўшфиқ юртингизда бир
шоир бўлиб.

Қудратилло МЕҲМОНҚУЛОВ

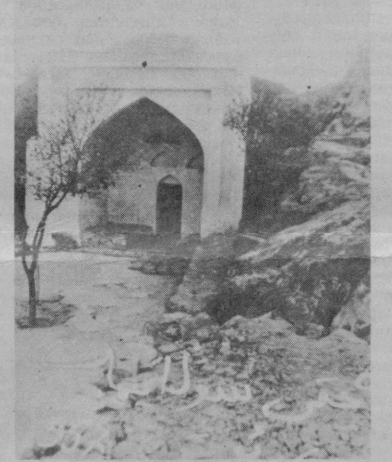

Бобур уйининг дастлабки кўриниши

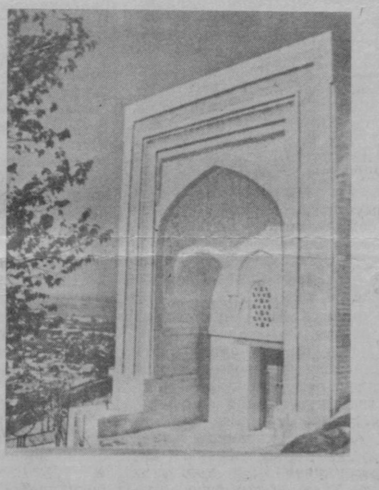

Уйнинг қайта тиклангандан кейинги кўриниши

ОТАЖОН ҲОШИМ ТАВАЛЛУДИНИНГ 85 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

АСПИРАНТУРА ХОТИРАЛАРИ

1935 ЙИЛНИНГ куз ойлари... Шу мавсумда мен Ўзбекистон ССР халқ комиссарлари совети қошидаги Фанлар комитетининг Тарих, тил ва адабиёт илмий-тадқиқот институти аспирантурасига кирдим. Бу институтда ўша вақтларда Фитрат, Ғози Олим, Миён Бузрук, Ойбек, Ҳамид Олимжон, Уйғун, Яҳё Ғулом, Ҳоди Зариф, Фахри Камол каби кўзга кўринган олимлар илмий иш олиб борар эдилар. Отажон Ҳошим Фанлар комитетининг раиси эди. Айни замонда Тарих, тил ва адабиёт институтида директорлик вазифасида ҳам турар эди.

Мен ўзбекларнинг машҳур адабиётшунос олими Отажон Ҳошимни биринчи маротаба 1932 йили Ленинградда кўрганман. У вақтларда Ленинграддаги Тарих, фалсафа ва лингвистика институтида (сўнгроқ Давлат университетининг филология факультетида) ўқир эдим. Тарих, тил ва адабиёт институтининг аспирантларидан бир гуруҳи малака ошириш йўли билан бир қанча фанлардан лекция эшитиш учун Ленинградга бордилар. Улар ичида эски танишларимдан Сафо Зуфарий (Сафо Зуфарий билан 1925 — 1930 йиллари Тошкентда, Наримонов номидаги педтехникумда бирга ўқиганмиз), Турсун Иброҳимов ва бошқалар бор эди. Тошкентдан борган эски дўстларим билан кўришиш, Ўзбекистон янгиликлари билан танишиш мақсадида «Университетская набережная» кўчасидаги улар қўшхонасига тез-тез бориб турардим. Ўша вақтларда Отажон Ҳошим билан шахсан суҳбатлашмаган бўлсам ҳам танишларим орасида бир неча марта кўргандим. Отажон Ҳошим аспирантлар ишини ташкил қилиб, бошқариб турарди.

Отажон Ҳошим билан яқиндан танишишим Тарих, тил ва адабиёт институти аспирантурасига кирганимдан кейин содир бўлди. У адабиёт масалаларида тенги йўқ билимдон эди. Айниқса, назарий масалаларда, марксистик адабиёт билими соҳасида ўз даврининг олдинги мутахассиси, ҳамма томондан тан олинган олим эди. Унинг ёзган мақолалари, унинг таҳрири остида чиққан китоблар ўша замон адабиёт илмининг тараққиётини кўрсатиб турувчи мезон даражасида саналарди.

Кунлардан бир куни институт илмий ходимлари учун ташкил қилинган Отажон Ҳошим докладига биз — аспирантларни ҳам таклиф этдилар. Доклад мавзуи «Марксизм ва адабиёт» деб аталар эди. Доклад биз — ёш аспирантлар учун кутилмаган катта янгилик бўлиб чиқди. Докладдан сўнг ҳаммамиз Отажон Ҳошим билимига тан бериб, унга бўлган ҳурмат ва муҳаббатимиз янада ортиб тарқалдик.

Навбатдаги илмий кенгаш мажлисларидан бирида институт директори сифатида Отажон Ҳошим раислик қилар эди. Мажлисда институт ишига доир масала муҳокама этилиб, мажлис аҳли ўз мулоҳазаларини баён қилдилар. Охирида Отажон Ҳошим муҳокамани якунлаб, Халқ Комиссарлари Советининг раиси Файзулла Хўжаевнинг бу тўғридаги фикрларини баён этишга ўтди ва ҳар гал у киши ҳақида сўз борганда

ЁДНОМА

«Эшон акам» деган иборани ишлатиб турди. Биз, мажлис аҳли «Эшон акам»нинг кимлигини яхши билардик ва ҳеч қандай изоҳсиз «Эшон ака»дан мурод Файзулла Хўжаев эканини тушунардик. Отажон Ҳошим «Эшон ака»ни қаттиқ ҳурмат қилар ва беҳад эъзозларди, унинг номини тилга олишга ботинолмай, шу ибора билан аташни афзал кўрарди.

Шу куни, мажлис охирида, муайян тайёргарлик босқичини ўтаб бўлган аспирантларга илмий раҳбарлар тайинлаш маросими бўлди. Аспирантлар бирма-бир ўз қизиққан соҳалари ва олиб бораётган ишлари тўғрисида сўзлаб, институт етакчи илмий ходимларидан бирининг ўзлари учун илмий раҳбар бўлишига розилик сўраб мурожаат қилдилар. Навбат менга келганда мен Отажон Ҳошимнинг илмий раҳбар бўлишини илтимос қилдим. Чунки Отажон Ҳошимдаги назарий билим чуқурлиги, адабиёт масалаларининг туб моҳиятини иҳота этиб олиш маҳорати мени ўзига мафтун қилган эди. Илтимосимни шу йиғинда Отажон Ҳошим қабул этди. Шу тариқа, аспирант сифатида бундан кейинги ишимни у киши раҳбарлигида олиб бордим. Ҳафтада бир марта мунтазам равишда раҳбарим билан учрашиб турардим. Мен ҳафта давомида қилган ишларимдан ҳисоб берар ва келгуси ҳафта учун топшириқлар олардим. Шундай суҳбатларнинг бирида, диссертация мавзуи ҳақида гап кўзғалиб, ўзбек адабиёти тарихига оид назарий масалалар соҳасига диққатни жалб этиш мақсадга мувофиқ эканлиги таъкидланди. Шундан бошлаб Отажон Ҳошимга хос бўлган назарий теранлик, ўзбек адабиёти тарихининг назарий проблемалари масаласи менинг ҳам диққатимни бир умрга ўзига тортиб келмоқда.

Профессор Фитрат аспирантларга ўзбек адабиёти тарихи ва форс тилидан таълим берар эди. У фақат аспирантуранинг етакчи мутахассисигина эмас, балки республикада ва балки Иттифоқда ўзбек адабиёти тарихи соҳасида илмий жамоатчиликка танилган олим эди. Фитрат ўзининг адабий-ижодий ва адабий-илмий фаолияти билан кўпдан бери жамоатчилик эътиборида эди.

Фирдавсий юбилейи муносабати билан бўлса керак, Фанлар комитетининг катта мажлислар зали лиқ тўлиб одам йиғилган эди. Табиий, биз — аспирантлар ҳам шу ерда ҳозир эдик. Мажлис раиси Фирдавсий ижоди ҳақида доклад қилиш учун профессор Фитратга сўз берди. Фитрат нутқидаги жозиба, фикрларидаги зўр мантиқ билан, сал ўтмай, залда ўтирганлар диққатини ўзига жалб қилиб олди. Зал сув қуйгандек жим, пашша учса ҳам эшитилгудек сокин бўлиб нотиқ нутқини тинглаб турди. Бир замон момақалдироқ бўлгандек гулдурос қарсаклар чалинди, қарасак доклад тамом бўлиб, одамлар табриклаб қарсак чалаётган экан...

Фитратнинг аспирантурада ўзбек адабиёти тарихидан олиб борадиган семинарида ҳаммамиз зўр қизиқиш билан ишлар эдик. Мен шу семинарда доклад мавзуи қилиб «Ажзий-Сиддиқий ижоди»ни танладим ва ишга киришдим. Иш давомида Ажзийнинг форс тилида ёзган асарлари юзасидан бир неча бор профессор Фитрат маслаҳатига бордим. Бу мавзуда мени қизиқтирган жиҳат — Ажзийнинг оташин маърифатпарварлиги, нурга бўлган кучли интилиши, уни қизғин тарғиб-ташвиқ этиши бўлди. Охир доклад ҳам тайёр бўлди, уни аспирант йўлдошларим муҳокамасига ҳавола қилдим. Муҳокамадан сўнг Фитрат суҳбатни хулосалаб, докладда айтилган ва айтилмай қолган фикрларни тўлдирди, айниқса, Ажзийнинг «Ганжинаи ҳикмат» («Ҳикмат хазинаси», 1914) ва «Миръоти ибрат» («Ибрат ойнаси», 1914) асарларини алоҳида таъкидлаб кўрсатди. Ҳаммамиз машғулотдан мамнун бўлдик.

Кунларнинг бирида аудиториядаги машғулот охирлаб қолган пайтда аспирантлардан бири туриб: «Домла мумкинми, бир саволим бор эди» деб қолди. Домла рухсат бергач, аспирант айтди: «Домла, Сиз 1928 йили чиқазган «Ўзбек адабиёти намуналари» китобингизда Аҳмад Яссавийни ғариблар, етимлар, умуман, камбағаллар шоири қилиб қўйгансиз, у шайх-ку?». Шунда профессор Фитрат бу саволга жавоб бериб айтди: «Аҳмад Яссавий — шайх, бу тўғри. Лекин унинг йўқсул, камбағалпарварлиги ҳам тўғри-да. Халқимиз азалдан-азал етим-есирларнинг, йўқсул-камбағалларнинг бошини силаш, шафқат-марҳамат қилиш кераклигини айтиб, тушунтириб келади. Яссавий халқ дилида, халқ тилида бўлган шу гапни айтган. Бунинг нимаси нотўғри. Нима учун тўғри сўздан кўз юмиш керак экан? Мен бунга тушунмайман!»

ПРОФЕССОР ФИТРАТ ҳаёт гирдобларини, кирдикорларини ва фожиаларини тушунолмай 1937 йилнинг машъум кунларида орамиздан кетди, унинг азиз изларини кўзимизга тўтиё қилиб суролмай армонда қолдик...

Ғулом КАРИМОВ,
филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган фан арбоби
1990 йил, январь

МАШРИҚЗАМИН — ҲИКМАТ БЎСТОНИ

Шарқда пайғамбарлар, уларнинг авлодлари, тўрт халифа, авлиёлар, саҳобалар ва бошқа дин ҳамда шариат пешволари ҳақида Абдуллоҳ Ансорий(XI аср), Фаридиддин Аттор(XII аср), Юсуф Ҳамадоний (XIII аср), Носириддин Рабғузий (XIV аср), Абдураҳмон Жомий, Алишер Навоий, Муҳаммад Яъқуб Ёркандий каби ўнлаб муаллифларнинг китоблари бор.

Сиртдан қараганда, бу асарлар пайғамбарлар, авлиёлар тўғрисидаги диний ривоятлар ва ҳикоятлар мажмуаларидек туюлади. Аммо уларнинг суратига эмас, сийратига назар ташланса, ҳар бир афсонавий шахс ҳақидаги ривоят ҳамда ҳикоятларда чуқур илмий-фалсафий мушоҳадалар, инсон ҳаётининг ранг-баранг жабҳаларига тегишли ахлоқий-таълимий, ҳикматомуз фикрлар мужассамланганини илғаб олиш қийин эмас.

Муҳаммад Сиддиқ Рушдийнинг «Тазкират ул-авлиё» китоби ана шундай панду ҳикматлар билан йўғрилган ҳикоятлар тўпламидир. Асар «Тазкират ул-авлиё» деб аталса-да, унда фақат 88 шайхнинг ҳаёти ва фаолияти, турмушга, жамиятга, инсонга, табиату ҳайвонот оламига муносабатлари турли ривоят, ҳикоят, латифа, мутойиба, ҳикматлар орқали ёритилган.

Муаллиф ҳасбиҳол мазмунидаги маснавийсида ушбу асарни тўрт йил давомида ёзиб, 1860 йили тугатганлигини ва унга «Тазкираи туркий» деб ном қўйганини таъкидлаган.

Тўрт йил ўтрусида эттим рақам,
Не илик ором олиб, не қалам.

Асарни ёзишда Муҳаммад Сиддиқ араб ва форсий тилларда ўзигача яратилган «Шарҳ ул-қулуб», «Кашф ул-асрор», «Маърифат ул-нафс», «Табоқат ус-сўфия» ва «Тазкират ул-авлиё» китобларидан ижодий фойдаланган. Китобда таъкидланишича, муаллиф «арабий иборатлар» ҳамда «форсий алфозлар»даги асарлар «турк улуси учун» тушуниши оғир бўлгани сабабли мазкур китобни битган. Шунингдек, мусанниф «алфози оз, маъноси тўла» бўлсин деб мазкур китобга пайғамбарлар, саҳобалар ҳамда авлиёларнинг тарихини киритмай, фақат машойихлар аҳволини баён этиш билан кифояланганини уқтирган. Дастхат 382 варақ бўлиб, ҳажм жиҳатидан анча катта. Қўлёзманинг охиридан бир неча варақ йиртилгани учун котибини ва кўчирилган йилини аниқлаш имкони бўлмади.

Биз ушбу нодир манба ҳақидаги жиддий тадқиқотни бошқа галга қолдириб, ҳозирча муҳтарам газетхонларга ундан бир неча ҳикоят ва ҳикматларни нашрга тайёрлаб тақдим этиш билан чегараланамиз.

Ҳамиджон ҲОМИДОВ,
Икром ОСТОНАҚУЛОВ

Муҳаммад Сиддиқ РУШДИЙ
ҲИКОЯТЛАР

Шайх Ал-Термизий бир куни менга ўзи тасниф қилғон китоблардин бир неча жузъ китоб бериб, дедиларким:

— Муни олиб бориб дарёға ташлағил.

Мен ул китобни кўрдим. Ҳамма латойиф ва ҳақиқат сўзларини дарёға ташламоққа кўнглим бўлмади. Ҳайф, деб уйга келтириб қўйдим. Ва келиб: «Дарёға ташладим», дедим.

Шайх деди:
— На кўрдинг?
Мен дедим:
— Ҳеч нима кўрмадим.
Шайх деди:
— Китобни дарёға ташлағонинг йўқдур, борғил, китобни дарёға ташлағил.

Кўнглимда дедим: «Мушкул узра мушкул бўлдики, на учун китобни дарёға ташлайдур ва на каромат зоҳир бўлур эркан?»

ТАДҚИҚОТ * АХБОРОТ

Уйга бориб китобларни келтуруб дарёға ташладим. Дарёни кўрдим: икки бўлинди. Оғзи очиқ сандуқ зоҳир бўлди. Ул китобларнинг ҳаммаси ул сандуққа тушди ва сандуқнинг оғзи ёпилди. Дарё яна ўз ҳолиға келди. Мен бу ҳолни кўриб таажжубға қолдим ва чун шайхнинг олдиға келдим.

Шайх деди:
— Эмди ташладинг, мен кўрдим.
— Эй шайх, баҳаққи худоки, бу сирни менга айтқойсиз!
Шайх деди:
— Илми амалдан бир китоб тасниф қилиб эрдим, биродарим Хизр алайҳиссалом ул китобни мендин тилаб эрдилар. Ул сандиқки кўрдинг, балиқ эрди. Хизрнинг фармони бирла келиб эрди, то ул китобни Хизрға еткурди.

●

Саъд ибн Муҳаммад ибн Муҳаммад ар-Розий айтур: неча йил Ҳотамға шогирдлиқ қилдим, мунча йил ичра мен анинг аччиғи келганини кўрмадим. Мағар бир кун бозордин ўтиб борур эрдим. Кўрдимким, шогирдини бир нима тутубдур ва молимнинг пулини бергил, неча маҳалдурки молимни олиб эдинг ва баҳосини бермадинг, дейдур.

Шайх они кўрди ва дедиким:
— Эй йигит, сабр қилинг, пулингизни берсин.
Ул киши деди:
— Сабр қилмайдурман, пулимни бергил!
Шайх ҳарчанд яхшилиқға саъй қилди, фойда қилмади. Охир шайхнинг аччиғи келиб, ридосини бошидан олиб ерға суқди. Дарҳол ашрафий бўлиб ерга сочилди. Шайх деди:
— Огоҳ бўлғил, ана олтиннингни олғил ва кетғил, ўз ҳақингдин зиёда олмағил, агар олсанг, қўлинг қурур.
Ул киши олғали муқайяд бўлди, то ўз ҳақича териб олди ва сабр қила олмади ва қўл узаттиким, яна олғай. Дарҳол қўли қуриди.

●

Ҳотам айтур: «Ҳар кун бомдоддин (кейин) шайтон келиб, васваса қилур. Айтадуркум:
— Бу кун на таом ерсан?
— Ўлимни ейдурман.
Ва яна дейдур:
— На эгин(кийим) киярсан?
Ман айтадурман:
— Кафан киюрман.
Яна айтур:
— Қайси маконда бўлурсан?
Мен айтадурман:
— Гўрда бўлурман.
Ва чун мендин бу жавобларни эшитди: «Ушбу одамнинг ёмонидур», деб чиқиб кетадур».

●

Ҳотам қошида дедиларким: «Фалон киши бисёр мол ва дунё жамъ қилибдур».
Ҳотам деди:
— Тириклигини ҳам жамъ қилибдурму?
Дедилар:
— Йўқ.
Ҳотам деди:
— Андоқ эрса, ўлик мол на ишға ярагусидур, ва молға ўлук на фойда этгусидур?

●

Иброҳим Адҳам бир куни дарё бўйида жандасини ямаб ўлтуриб эрди. Бир киши келди. Иброҳимға деди:
— Балхнинг подшоҳлигини ташлаб нима топдинг?
Иброҳим илкидаги игнасини дарёға ташлади. Дарёға ишорат қилдиким, эрса, минг балиқ дарёдин бош чиқарди. Ҳар бирининг оғзида бир игна эрди, Иброҳимнинг олдиға келадур.
Иброҳим деди:
— Менга ўзумнинг игнам лозимдур.
Бир заиф балиқ Иброҳимнинг игнасини тишлабдур, келтуруб, Иброҳимға берди.
Иброҳим ул кишиға дедиким:
— Балхнинг подшоҳлиқини ташлаб, топқонимнинг озгинаси ушбудуркум — кўрдинг, ўзгасин билмассан.

●

Бир куни имом Жаъфар Содиқ Боязидга дедиларким, токчадақи китобни келтур.
Боязид деди
— Қайси токчадин?
Имом дедиларким:
— Неча муддатдуркум мунда бўлубсан, токчани кўрмадингму?
Боязид деди:
— Кўргоним йўқдуркум, бу ишлар била не ишим бўлғайким, сизнинг олдингизда бошимни кўтаргайман ва мен бунда тамоша учун келганим йўқдур.
Имом Жаъфар Содиқ дедилар:
— Агар мундоқ бўлса, сенинг ишинг тамом бўлурдур. Эмди Бастомға ёнгил(яъни камолат ҳосил қилибсан).

●

Боязиднинг уйидан то масжидга қадар қирқ қадам эрди ва уйдин чиқиб масжидга боргунча масжиднинг ҳурматини сақлаб, ҳаргиз йўлда тупурмас эрди.

●

Нақл қилибдурларким, Боязид айтур:
— Ҳамма ибодатдин кейин қилур иш деб билганим, ҳаммадин илгари қилур ишим волиданинг ризоси ва анинг хизмати эрмиш.

●

Боязид Маккадин Ҳамадон шаҳриға келди ва бозордин емишга зарангза олди. Ҳожатиға сарф қилиб бир овуч зарангза қолиб эрди, жанда бурчиға тўкиб қўйди ва Бастомга кириб келди. Жандадин зарангза олди эрса, кўрдиким, икки-уч чумоли зарангза бирла келиб эрмиш.
Дедиким:
— Оҳки, буларни ўз юртидин овора қилибдурман, деб қўпти ва ул чумолиларни олиб, Ҳамадонға элтиб, чумолиларнинг макониға еткуриб қўйди.

●

Қачонким, Боязиднинг мартабаси баланд, иши кундан кунга улуғ бўлди, анинг сўзи халойиқнинг фаҳм-идрокига сиғмади.. Етти маротаба Бастом шаҳридан қувғулаб чиқардилар.
Боязид дедиким:
— На хуш, ўбдон шаҳарким, ёмони Боязиддур!

●

Боязид бир кеча гўристонлиқдин ўтиб борур эрди. Бастомнинг бузургзодаларидан бир йигит илкида рубоб, маст ўтуб келур эрди. Боязидға ёвуқ етти эрса Боязид «Лоҳавла валоқуввата», деди. Ул йигит Боязиднинг бошиға рубоб бирла солди. Ҳам рубоб синди, ҳам Боязиднинг боши ёрилди.

Боязид ўтиб уйиға борди. Тонгласи эрта кун бир табақда ҳолва ва рубобнинг баҳосини ходимидин ўшал йигитга юбориб, узр айтиб дегил дедиким, тунокун рубобинг менинг бошимга тегиб синди. Бу пулга яна бир рубоб олғил ва бу ҳолводин бир-икки луқма егил. То рубобинг синганининг ғами ва кўнглинг оғриғонининг аччиғи хотирингдан чиқғай. Ул йигит бу ҳолни кўрди, бу сўзларни эшитти эрса, келиб шайхнинг оёғига йиқилди.

●

Нақл қилибдурларким, бир куни Боязид кетиб борур эрди. Бир саг ҳамроҳ бўлди. Боязид ул сагдин этак тортди.
Саг дедиким:
— Мен агар қуруқ бўлсам, ҳеч зиёни йўқдур ва агар ҳўл бўлсам яна туфроқ била, сув била ориғ бўлмоқни сенга ва менга буюрибдурлар.

●

Жаъфар Содиқ Абу Ҳанифа руҳуллодин сўрдиларким:
— Оқил кимдур?
Имом айдиларким;
— Оқил улдурки, яхши ва ёмонни имтиёз қилғай.
Содиқ айдилар:
— Бу имтиёз ҳайвонларда ҳам бўладуркум, қамчи сўққонни ва бўгуз бергонни фарқ қиладур.
Абу Ҳанифа айдилар:
— Сизнинг назарингизда оқил кимдур?
Содиқ айдилар:
— Оқил улдурки, икки ўбдоннинг орасидин ўбдонроқини ихтиёр қилғай ва икки ёмоннинг орасидин яхшироқини ихтиёр этгай.

●

Фузайл дебдур:
Бадбахтнинг нишонаси беш нимарсадур: аввал кўнгли қаттиқ бўлмоқ, иккинчи — кўзи уётсиз бўлмоқ, учинчи — бешарм ва баҳаё бўлмоқ, тўртинчи — дунёға мойил бўлмоқ, бешинчи — умид риштасин узоққа солмоқ, яъни бу йил мундоқ қилай, келурга андоқ қилай, демак.

●

Дебдурларким:
Икки иш бордур, кўнгилни фасодиға еткурур, яъни аввал тўла емоқ, иккинчи — тўла уйқуламоқ.

●

Шайх Малик дебдур: бу замонанинг халқининг дўстлиқини бозор таоми янглиғ аччиқ топибдурманким, ранги-рўйи хушдур, аммо таъми нохушдир.
Маърифат улдурки, ўзингда зарра чоғлиқ хусумат ва адоват топмасанг.

●

Ҳар кишиким, анинг сўзи ҳикматдан ташқаридур, айни офатдур.

●

Жаъфар Содиқ дебдурларким: беш кишининг суҳбатидин ҳазар қилғил: аввал — ёлғончиким, анинг бирла ҳамиша фириб ерсан; иккинчи — аҳмоқ ва соддаким, сенга манфаат деб бир иш қилуркум, зиёнинг ондадур; учинчи — бахилким, ўбдан вақтда сендан айрилур; тўртинчи — қўрқунчоққим, ҳожат вақтида сени ташлар: бешинчи — фосиққи, бир луқманинг тамаъсида сени ярим луқмаға сотар.

●

Бир куни жамъи машойихлар ўлтириб эрдилар. Иброҳим Адҳам улар суҳбатиға келиб эрди, машойихлар Иброҳимға йўл бермади. Дедилар: «Ёнгилким, доғи ҳам сандин подшоҳлиқ ва ҳукуматнинг сассиқлиқи келодур».

●

Бир киши Баширнинг қошиға келди ва маслаҳат сўрдиким:
— Икки минг ашрафийим бор, ҳалолдур, хоҳишим улдуркум, ҳажға борғайман.
Башир дедиким:
— Томоша қилғоли борурмусан? Агар худо ризолиқи учун борсанг у ашрафий бирла бир қарздорнинг қарзини адо қилғил ва ё бир етим кишиға берғил ва ё бир аёлманд кишиға бергилким, бир кишини ҳожатин чиқариб ва кўнглиға роҳат еткурсанг сенга савоби юз ҳаждин зиёда бўлур.

МЕЪМОРЧИЛИГИМИЗ ИСТИҚБОЛИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР АРХИТЕКТОРЛАР УЮШМАСИ ПРАВЛЕНИЕСИНИНГ РАИСИ, ЎЗБЕКИСТОН ССР ХАЛҚ ДЕПУТАТИ ТЎЛҚИНОЙ ҚОДИРОВА БИЛАН МУЛОҚОТ

— Ҳурматли Тўлқиной Фозилжоновна! Яқинда ўз ишини якунлаган ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Советининг биринчи сессияси жумҳуриятимиз ижтимоий-иқтисодий, маънавий-сиёсий ҳаётида муҳим воқеа бўлди. Сессия қатнашчиси ва депутат сифатида мазкур анжуман ҳақида мулоҳазаларингизни мухтасар сўзлаб берсангиз.

— Дарҳақиқат, жумҳуриятимизда парламент ва президентлик бошқарувининг вужудга келиши тарихий воқеа сифатида баҳоланмоғи керак. Бу Ўзбекистонни суверен давлат сифатида қадр-қимматини, унинг Иттифоқ федерациясидаги ўрнини мустаҳкамлаш томон ташланган дадил қадамидир. Биринчи сессияда ҳам сиёсий, ҳам иқтисодий соҳада ишлаб чиқилган янгича йўналиш ва концепциялар қайта қуриш сиёсатини муқаррар тус олишини таъминлай олади, деб ишонамиз. Доимий комиссияларнинг ишида ҳам кўп ўзгаришлар содир бўлди. Комиссиялар янги ҳукумат аъзолари номзодларини муҳокама қилиш ва тасдиқлашда аҳамиятга молик вазифани бажардилар. Хуллас, ушбу сессия иқтисодиёти, маданияти ва демократия жараёнлари ривожланган ва такомил топган жамиятнинг тамал тошини қўйди, дейиш мумкин.

— Сиз қурилиш, архитектура ва уй-жой, коммунал хўжалиги комиссияси аъзоси сифатида жумҳуриятимиз қурилиши ва архитектураси билан шуғулланувчи министрлик ва давлат комитетлари раҳбарлари диққатини аввало қайси муаммоларга қаратишни истардингиз.

— Биз ўз комиссиямизда архитектура ва қурилиш ишлари билан шуғулланувчи министр ва давлат комитети раиси лавозимига таклиф қилинган 6 та номзодни муҳокама қилдик. Мунозаралар чоғида ҳали бизда замонавий шаҳарсозлик йўналиши ривож топмаганлигини гапирдим ва бу муаммони ҳал қилишни номзодлар олдига қўйдим. Яна бир чигаллик мени узоқ йиллардан буён ўйлантириб келади. Бу — шаҳарларимиз архитектурасини қатъий иккига бўлинганлигидир. Масалан, замонавий бинолар қуриш Қурилиш давлат комитети зиммасига юклатилган бўлса, минг йиллик тарихий обидаларимиз эса Маданият министрлиги тасарруфига киради. Ахир қадимий обидаларни шаҳардан ва унинг умумий манзарасидан қандай ажратиш мумкин?

Бундан ташқари регионимизнинг иссиқ иқлим шароитини ҳисобга олиб, Бинокорлик материаллари саноати министрлигига панеллар эмас, кўпроқ ғишт ишлаб чиқаришни, бунинг учун йирик уйсозлик комбинатларини тўла реконструкция қилиш кераклигини таклиф қилдик. Эндиликда ҳар бир шаҳар, посёлка ва қишлоқларда ғишт заводи ва цехларини очиш керак. Шундагина қурилиш материаллари, аввало ғиштга бўлган жуда катта эҳтиёжларни қондириш мумкин бўлади.

— Жумҳуриятимиз янги ҳукуматининг бошлиғи Ш. Мирсаидов докладида беш йиллик охирига қадар умумий майдони 74 миллион квадрат метрдан кўп ҳажмда уй-жой қурилиши кераклиги айтилди. Бу рақамдан кўриниб турибдики, архитекторларимиз зиммасида ҳам жуда катта вазифалар турибди.

— Албатта, қурилишлар учун биринчи навбатда бекамі-кўст ҳар томонлама далилланган лойиҳалар зарур. Биз шу нарсани унутмаслигимиз лозимки, ҳозир лойиҳалаштирилаётган ёки қурилаётган уйларда фақат замондошларимиз эмас, XXI аср одамлари ҳам яшаши керак. Шу боис архитекторларимиз келажакни кўзлаб, шинам ва қулай, ташқи кўриниши содда, гўзал, шаҳарнинг умумий манзарасига сингиб кетадиган уй-жой комплекслари устида жадал ишламоқдалар.

Гапнинг очиғи, шаҳарсозлик ва архитектура қонунчилиги йўқлиги сабаб кўпгина жойларда мутахассислар ишлаб чиққан, маҳаллий ҳокимият тасдиқлаган шаҳарларнинг бош планлари қўпол равишда бузилмоқда. Мисол қидириб узоққа бормайлик. Тошкент шаҳри бош плани тасдиқланганда табиатнинг ноёб эҳсони — Анҳор бўйида ҳеч қанақанги социал-маиший бинолар қуриш кўзда тутилмаганди. Таъсирли қонунларнинг йўқлиги боис пойтахтимиз қон томири бўлган Анҳор бўйида саноат корхонасини ҳам, ошхона ва чойхоналарни ҳам учратиш мумкин. Ахир, бу ўта кетган ўзбошимчалик-ку.

Архитекторларнинг эркин ижодкорлиги йўлига тўсиқ бўладиган яна бир муаммо бор. Бу ҳам бўлса Иттифоқ миқёсида ягона нусхада қабул қилинган қурилиш нормалари ва қоидалари деган қўлланмадир. Бу қўлланмада жумҳуриятимизнинг иқлим шароити, демографияси, унинг миллий ўзига хос жиҳатлари ва халқимизнинг урф-одатлари ҳисобга олинмаган. Қолип тарзидаги бу кўрсатмага риоя қилмаган лойиҳа эса ўз тасдиғини топмайди. Шунинг учун бизда «ҳасан-ҳусан» уйлар, кўчалар, ҳатто шаҳарлар меъёридан ортиқ кўпайиб кетган. Бундай маънавий жиҳатдан эскирган инструкциялардан воз кечиш пайти етилди.

— Суҳбатимиз мавзуини жумҳуриятимизнинг асосий аҳолиси яшайдиган қишлоқ муаммолари томон бурсак. Чунки қишлоқни социал жиҳатдан қайта қуриш ҳукуматнинг энг асосий вазифаларидан бири қилиб қўйилди. Иккинчидан, республика партия Марказий Комитети ва ҳукуматининг қарорига биноан шахсий томорқа ва уй-жойлар учун деҳқонларга ер берила бошланди.

— Қурилиш ва архитектура муаммолари қишлоқларимизда, айниқса, кескин бўлиб турибди. Режасиз ва лойиҳасиз қурилган уй-жойлар ва бошқа социал-маиший объектлар авария ҳолатига келиб қолган. Баъзи лойиҳалар асосида қурилган янги посёлкалар эса ўзбек деҳқонининг турмуш шароитларига тўлиқ жавоб бермайди. Газ, водопровод ва канализация ўтказилмасдан икки қаватли уйлар қурилаверган. Зарур шарт-шароитлар яратилмасдан туриб, фақат ташқи безак учун кўп қаватли (айниқса, қишлоқ жойларда) уйлар қуриш мутлақо асоссиздир.

Эндиликда хусусий уй-жойлар учун ажратилаётган ер ва маблағлардан самарали фойдаланиш зарур. Бу хайрли иш қишлоқ ва район архитекторлари олдига масъулиятли вазифаларни қўйди. Янги қуриладиган қишлоқ ва посёлкаларда уй-жойлар билан бир қаторда мактаб, болалар боғчаси, касалхона, савдо шохобчалари, спорт иншоотлари каби халқимизнинг турмуш маданиятига хизмат қиладиган объектларни барпо этиш кўзда тутилмоқда. Ҳозир архитекторларимиз ана шундай янги типдаги замонавий қишлоқлар лойиҳалари устида ишламоқдалар. Уюшмамизнинг келгуси ойда бўладиган пленумида қурилиш, архитектура ва шаҳарсозликда вужудга келган муаммолар атрофлича таҳлил қилинади ва истиқбол режалар белгилаб олинади.

Суҳбатни Ж. САФОЕВ олиб борди

ИНСОН ФОЖИАЛАРИ

ҚАШҚАДАРЁ ОБЛАСТЬ МУЗИКАЛИ ДРАМА ТЕАТРИДА САҲНАЛАШТИРИЛГАН «АБУЛФАЙЗХОН» ДРАМАСИ ҲАҚИДА

БУХОРО ХОНИ Абулфайзхоннинг кўнгли хуфтон. Эрон шоҳи Нодир афшор катта қўшин билан Бухорога тобора яқинлашиб келмоқда. Атрофдагиларга эса ишонч йўқ. Кимга суяниш мумкин? Тарозининг посангисига қараб қадам ташлайдиган қози калон Қози Низомгами, хоннинг ҳар бир қадамини зимдан кузатиб, Ҳакимбийга етказиб турувчи Мир Вафогами? Бу қандай салтанатки, эгасининг ўз ҳаддидан чиқиб, бирор иш қилмоққа ихтиёри бўлмаса. Ҳакимбий — қув. Ҳамма ёқда шунинг одамлари. У хон номидаги бир қўғирчоқ, холос. Яхшиямки, унинг ёнида бир маҳаллар отаси сотиб олган икки қули — Давлат ва Улфат бор. Шуларгагина ишонмоқ мумкин. У тахтни эгаллаш учун нималар қилмади, аҳд-паймон боғлаган қанчадан-қанча дўстларининг бошини кесдирди. Ҳатто ўз акасини ўлдирди. Бугун эса унга мурабби́йлик қилган Фарҳод оталиқни новвосдек бўғизлатди. Ўрнига Иброҳим кенагасни оталиқ тайин этди. Улфат бу оталиқнинг ҳам «тўғрилик»ини хушламайроқ турибди. Бу ҳам Фарҳод оталиқнинг изидан борадиганга ўхшайди...

Бу ўйлар хоннинг хаёлини исканжага олади. Атроф-муҳит, давлатхоҳликнинг ғайриинсоний қоидалари аслида унинг дийдасини аллақачон кўр қилган, юраги тош-метин. Шундай баркамол вужуднинг энг мумтоз туйғуси поймол бўлган. Шунда ҳам бу ғайриинсоний ёвузликлар хон онгининг қай бир пучмоқларидан сездирмай сизиб чиқади-да, қийин-қистоққа олади. Инсон табиати — шундай. Абулфайзхон кечалари ухлай олмайди. Қатл эттирган акаси ва дўстлари, мураббийси хаёли уни кечаю кундуз таъқиб этади...

Аштархонийлар сулоласининг сўнгги ҳукмдори Абулфайзхон (1711—1747) шахси бошқаларидан кўпда фарқ қилган эмас. Лекин у юрт сўраган XVIII асрнинг биринчи ярмидаги тарихий, сиёсий шароит жуда мураккаб бўлганлиги аниқ. Гап шундаки, салтанатда Муҳаммадҳаким (пьесада Ҳакимбий, бироқ асар матнини нашрга тайёрлаган С. Зуфаров нима учундир уни усмонлича қилиб Ҳакимбей шаклида беради. Қаранг: «Шарқ юлдузи» 1989 й., 1-сон. Уруғ-қабила бошлиқлари бизда «бий» дейилгани қадимдан маълум) бош манғитлар нуфузи бениҳоя ортиб кетган эди. Иккинчи томондан эса жорий анъанага кўра аштархонийлардан бошқани хон кўтариш мумкин бўлмаганлиги туфайли манғитлар ўз вакилларини тахтга ўтқаза олмас эдилар. Шу сабаб Абулфайзхон номигагина хон бўлиб, ҳамма ишлар манғит Муҳаммадҳаким измида эди. Муҳаммадҳаким, сўнгроқ унинг ўрнини эгаллаган ўғли Муҳаммадраҳим (драмада Раҳимбий) барча ишларни Абулфайзхон орқали амалга оширар, шу жумладан, салтанат йўлидаги душманларини ҳам хон қўли билан ўртадан кўтарар эдилар. Бундай қўш ҳокимиятчилик биргина сарой доирасида эмас, сипоҳлар орасида ҳам иккиюзламачиликка кенг йўл очган эди.

МУҲАММАДҲАКИМ ХОН саройидаги мавқеига қаноат қилмай, хиёнатга ўтади. Мовароуннаҳрни қоралаб келаётган Нодиршоҳ хизматига кириб, унинг номидан элчи бўлиб келади. 1216—1217 йиллардаги хоразмлик Маҳмуд Ялавочнинг ишини қилади. Тарих китобларида бу ҳодисанинг айрим тафсилотлари ҳам сақланган. Чунончи, Абулфайзхон Муҳаммадҳаким қўлига кўпдан-кўп совға-салом тутқазиб, унга Нодиршоҳ билан сулҳ тузиш, юртни шу йўл билан талон-тарождан сақлаш чораларини кўришни топширган, Муҳаммадҳаким эса аксинча ўз мамлакатининг ночор аҳволини керагидан ҳам ошириб, Нодиршоҳга садоқат изҳор этган. Шоҳдан катта ваколатлару ёрлиқлар олиб, Бухорога кириб борган ва тўғри саройга боришдан чўчиб, мир Араб мадрасасига тушган. Кўча ва бозорларга жарчи чиқариб, Эрон шоҳи саноқсиз қўшин тортиб келаётгани ҳақида ваҳима тарқатган, омон қолишни истаган киши унинг ҳузурига келишини айттирган. Мадрасага одам ёғилгандан-ёғилаверган. Абулфайзхон четда қолиб кетган. Ахийри хоннинг ўзи Муҳаммадҳаким ҳузурига йўл олади. Бироқ Муҳаммадҳаким соқчилари уни яқинлаштирмай, ўққа тутадилар. Хон саройга қайтади ва Нодиршоҳга таслим бўлишдан бошқа илож топмайди. Нодиршоҳ, Абулфайзхон ва хиёнатчи Муҳаммадҳаким оталиқ Бухородан ташқарида, Зарафшон дарёси қирғоғидаги машҳур Чорбакр мавзеида учрашадилар. Гарчи шарқона илтифотлар ўрнига қўйилиб, хон (Абулфайз) ва шоҳ (Нодир) бир-бирларига мулозаматни қуюқ қилсалар-да, Бухоро ҳукмдори бир қизини Нодиршоҳга, иккинчи бирини унинг жиянига бериб, ўзини ҳарчанд фотиҳга қариндошлик иплари билан боғлашга уринса-да, барибир муносабатлар ҳоким-тобелик билан якун топди. Олдин Абулфайзхон (1747), бир йил ўтар-ўтмас ўғилларидан Абдулмўминхон (бу ҳам пьеса матнида ношир томонидан «Абдумўминхон» деб берилган), сўнг Убайдуллахон бирин-кетин қатл қилинадилар. Ниҳоят, Муҳаммадраҳим 1753 йили амир унвони билан Бухоро тахтига чиқади.

Фитрат нега Абулфайзхон тарихига мурожаат этди? XX асрнинг 20-йилларидаги шиддатли инқилобий жараён билан олис тарихдаги сулолалар курашининг бир-бирига қандай яқинлиги бор?

Аввало, ҳар икки тарих ҳам халқимиз ҳаётидаги энг масъулиятли, энг ҳаяжонли эди. Тўғри, бири янги турмуш байроғи остида, иккинчиси янги сулола ҳимояси йўлида кечди. Лекин бир-бирини инкор этувчи икки ҳолат — мамлакатнинг мустақиллиги ва ҳокимият учун кураш ҳар иккиси учун ҳам хос бўлиб, уларнинг бири бирлашишга ундаса, иккинчиси бўлинишни тақозо этарди. Ҳар иккиси ҳам жамиятнинг барча қатламларини ўзига жалб этган ва энг муҳими, ҳар иккиси ҳам кучга, зўравонликка суянган эди. Бундай дамларда инсон табиатидаги эзгулик билан ёвузлик юзага қалқиб чиқади. Фитрат учун XVIII аср Бухоросида юз берган воқеалар шунчаки маълумот учун эмас, маърифат учун ҳам керак эди. У зулм ва зўрлик эл-юрт учун фақат моддий талофот, жисмоний азоб-уқубат эмас, ўнглаб бўлмас маънавий жароҳат ҳам келтиришини кўрсатиб берди. Шу тариқа адиб инқилобий воқеалардан узоқ туюлган Абулфайзхон фожиасини замонасига хизмат эттира олди. Унингча, кишилар тақдирига, ижтимоий турмушга дахлдор ҳар қандай иш минг ўлчаб бир кесилиши лозим. Инсон манфаатига доир ҳар қандай хатти-ҳаракат инсоний қонунлар, воситалар асосида амалга ошмоғи керак. Бу инқилоб маънавиятига доир муҳим масалалардан эди.

«Абулфайзхон» жанрига кўра фожиа. Мутахассислар унинг драматургиямиз тараққиётидаги ўрни ҳақида тўхтарлар. Биз ушбу асарнинг 65 йилдан кейин ўқувчиларга қайтарилганини ва бундаги «Шарқ юлдузи» журналининг, мутахассисларимиз — Э. Каримов ва С. Зуфаровнинг хизматини қайд этиш билан чекланамиз-да, спектаклдан олган таассуротларимизни ўртоқлашамиз.

ЧИРОҚЛАР ЎЧАДИ. Саҳнадан дардли, ҳазин «Чўли ироқ» таралади. Навоий шеъри билан айтиладиган машҳур қўшиқ янграйди. Куй тинади. Хонандалар ғойиб бўладилар. Саҳна ёришиб, шахмат тахтасига энгашган Улфат Хўжасаро билан Мир Вафо ва Қози Низом кўзга ташланадилар. Шу тариқа дастлабки саҳнаданоқ воқеаларнинг қайноқ жойига тушасиз. Ичкаридан оғир, ҳорғин қадамлар билан Абулфайзхон (артист Б. Раҳмонов) чиқиб келади. Унинг Мир Вафо (Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист О. Исмоилов) ва қози Низом (артист А. Холиқов) билан бўлган дастлабки суҳбатиданоқ сарой ичидаги фисқ-фасодни пайқаб оласиз. Чапдаст Улфат Хўжасаро (артист П. Номдоров) хон ёнида, унинг душманларини орадан кўтариш режалари билан банд. Ҳаял ўтмай, қизил ўртук билан ўртукланган табоқ келтириб хон олдига қўяди. Фарҳод оталиқнинг қонга бўялган оппоқ соқолли боши. Зал сув қуйгандек жим бўлиб қолади. Ҳали замон «Бутун жанжалларни ўлим битирадир!» деб ҳисоблаган хонда секин-аста истиғфор пайдо бўлади: «Шу тирикликдан-да бездирдилар мени. Бир душманимнинг қони қурумайин, яна биртаси чиқиб қоладир... Қачонғача ўлдураман буларни!». Бироқ лаҳза ўтмай яна аслига қайтади. «Йўқ... йўқ. Буларнинг ўзи йўлга келмайдир. Ўлдираман, ўлдираман. Дунёда бирта душманим қолмаганча, қон тўкаман. Улфатнинг сўзи тўғри: Подшоҳлик қон билан суғорилатурғон бир ёғочдир». У кейинроқ, тахтдан бутунлай мосуво бўлиб, банди этилгандагина ўзлигига қайтади. Тўртинчи пардадаги болалари билан хайрлашув эпизодида инсоний қиёфаси биринчи ўринга чиқади. Бундай талқин пьеса мазмунига мос. Мана, у ўзи ва атрофидагилар ҳақида келган сўнгги хулоса: «Инсонлар, дунёнинг уялмоқ билмаган ҳайвонлари! Бирингизнинг кўз ёшлари, бирингизнинг шодлик — боғчаларни суғорадир. Бирингизни мотам инграшлари, яна бирингизни тўй чолғулари куйлатади. Бир-бирингизнинг борлиқларини еб, ҳирсларингизни тўйдурмоқдан қачонғача безмайсиз!».

Пьеса матнида айрим ҳолатлар ифодаси, персонажларнинг хатти-ҳаракатлари, сўзлари мусиқа билан кучайтирилиши лозимлиги ҳақида сўзлар, ишоралар бор. Улар гоҳо бевосита асар қаҳрамонлари, баъзан эса муаллиф тилидан берилади. Спектаклда бу масалага маълум эътибор берилганлиги кишини қувонтиради.

Спектакль сўнгидаги Абдулмўминхон (артист И. Бутунов)нинг Раҳимбий (артист Ж. Тошев) томонидан заҳарланиши ва ҳақиқат элчиси Сиёвуш тимсолидаги Хаёл (артист И. Бердиев)нинг салтанат, ҳокимият ҳақидаги аёвсиз сўзлари ишонарли жаранглайди. Унинг Раҳимбийга қарата: «Эй, қора юракли бойқуш! Бундан сенга қолғон вайронани қутламоқ учун келдим. Инсолиқ дунёси эсини бир жойға тўплаб, ўз ишига ўзи эга бўлғанча, сен ҳам сенинг кабиларнинг ихтиёрингиздадир. Истаганингизча ҳукм сура оларсиз» — деган жавоби чуқур ибрат ва маъно касб этади.

Тўғрисўз, мағрур ва довюрак Иброҳимбий (Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Х. Амирқулов) талқини, айниқса, Абулфайзхон фожиасининг марказий қатнашчиси Нодиршоҳ (Ўзбекистон ССР халқ артисти О. Беганжиев) ижроси яхши таассурот қолдиради.

Биз спектаклни ҳар жиҳатдан мукаммал, деган фикрдан узоқмиз, албатта. Унда камчиликлар бор. Образлар талқинидан саҳнавий безакларгача. Энг яхши чиққан образлардан деганимиз Нодиршоҳни олинг. Бизнингча, унинг талқинида барча фотиҳлар учун хос бўлган маккорлик етишмайди.

Асарда шундай ўрин бор. Абулфайзхон аъёнлари билан хон ҳузурига таслимга келяпти. Нодиршоҳ ўғли Ризоқулига йўл-йўриқ беради: «Кўрдингми ўғлим, ҳар ўлкани олмоқ учун энг яхши чора шул ўлканинг ўзидан дўстлар топмоқ, шуларни ишлатмоқдир. Сен Қаршидаги урушни тўхтатмас эдинг, у вақт Бухорога кўмак учун Хива қўшини етиб келар эди. Иш қийинлашиб қолар эди. Қаршидан қайтганингдан букунгача биз тиришдик. Ҳакимбийни қўлга олдик. Унинг қўли билан Бухорони Хивадан узоқлаштирдик. Бухоро букун бизники. Эрта Хивани ёлғузгина ёқалаб, бўғушимиз қулай бўлди».

ШОҲ ЎҒЛИГА ХОННИ кутиб олишни, истиқболига отдан тушиб яёв боришини ва албатта қучоқлаб кўришиб, йўлдошларига ҳам ҳурмат кўрсатишни тайинлайди. Нодиршоҳнинг, умуман барча замонлардаги жаҳонгирликнинг хос дунёси қанчалар нозик илғанган. Афсуски, спектаклда бу жиҳат сояда қолган. Хон орқасидан қўйилган айғоқчилар Йўлдош (артист Б. Мустафоев) ва Эргаш (артист С. Қорабоевнинг) ўз «эга»лари Ҳакимбий Иноқ олдидаги ўзларини тутишлари даврнинг тартиб-низомидан, салтанатнинг қоида-тутумларидан жуда узоқ. Абулфайзхон образи якранг. Овоз ҳам фоже образларга мос эмас, шахсидаги мураккаблик, зиддият очилмаган. Айрим хатти-ҳаракатларида замонавийлаштириш, матндан ноўрин чиқишлар бор ва ҳоказо. Шуларга қарамасдан, «Абулфайзхон» драмасининг Қашқадарё вилоят театрида қўйилиши маданий ҳаётимизда ҳодисадир. Гап фақат журъатда, асарнинг мамлакатимизда бошланган қайта қуриш туфайли биринчи бўлиб саҳналаштирилганидагина эмас. Гап тарихни идрок этишда, мумтоз адибларимиздан бўлган Фитрат ижодини англашда, ўтмиш билан бугуннинг кўринмас ипларини топишда, кўрсатишда ҳамдир. Бинобарин, асарни саҳнага қўйган истеъдодли режиссёр Б. Назаров ва ижодий коллектив хизмати таҳсинга лойиқдир.

Бегали ҚОСИМОВ,
филология фанлари доктори

— Раққоса бўламан...

Х. МИРЗАКАРИМОВ суратга олган

ҲАМ КУЛАСИЗ, ҲАМ КУЯСИЗ

«ТЕМИР ХОТИН» БАДИИЙ ФИЛЬМИНИ КЎРИБ...

УЗОҚ ЙИЛЛАРДАН БУЁН жумҳуриятимиз матбуотида ҳақиқий миллий кино асарлари яратиш ҳақида қизғин баҳс-мунозаралар бўлиб келаётгани ҳаммамизга аён. Бундай баҳсларни айрим кинематографчилар ва киношунослар қўллаб-қувватлашса, айримлари эса ҳамон раддиялар ёзиш билан овора. Айниқса, ёзувчилар миллий кино ҳақидаги мунозараларни дадил бошлаб бериб, уни жасорат билан ҳимоя қилиб келмоқдалар. Нима бўлганда ҳам бундай баҳс-мунозараларнинг тез-тез бўлиб тургани яхши. Чунки уларда айтилаётган ҳаққоний фикр-мулоҳазалар асло изсиз кетмайди. Ва айни пайтда миллий кинокартиналар яратилишига туртки бўлаётир. «Ўзбекфильм» қошидаги «Юлдуз» ижодий уюшмасида яратилган «Темир хотин» бадиий фильмини юқорида айтилган қизғин баҳсларнинг самараси дейиш мумкин.

Фильм истеъдодли драматург Шароф Бошбековнинг «Темир хотин» жиддий комедияси асосида яратилган. Сценарий муаллифлари Шароф Бошбеков ва Маҳмуд Тўйчиев. Режиссёр Исамат Эргашев. Оператор Рифқат Иброҳимов. Фильм музикаларини Фаррух Зокиров басталаган.

Маълумки, «Темир хотин» жиддий комедияси жумҳуриятимиз ва Иттифоқимиздан ташқари чет элларда ҳам муваффақият билан саҳналаштирилмоқда. Фарғона область музикали драма ва комедия театрида қўйилган «Темир хотин» спектакли ўтган йили Фрунзеда бўлиб ўтган Ўрта Осиё ва Қозоғистон жумҳуриятлари театрларининг «Наврўз» фестивалида бош совринга сазовор бўлди.

Кино театрдан кўп жиҳатлари билан фарқ қилади. Баъзан яхши саҳналаштирилган драма кинода муваффақиятсиз чиқиши мумкин. Ёки шу ҳолатнинг акси бўлиши ҳам табиий. Лекин ишонч билан айтиш керакки, «Темир хотин» фильми спектаклдан асло қолишмайди ва унинг саҳнавий шуҳратига мутлақо соя ташламайди. Кино ниҳоятда ўзига хослик ва чинакам миллий руҳ билан яратилган. Фильмнинг ҳар иккала сериясини ҳам маза қилиб, мижжа қоқмай, кулиб томоша қилиш мумкин.

Фильм воқеалари асосан яшашни фақат меҳнат деб тушунган, қишлоқда базўр ҳаёт кечираётган Қўчқорнинг кўримсиз ҳовлисида бўлиб ўтади. Умри далада ўтаётган механизатор. Бир марта Тошкентга қурултойга борганини доим мақтаниб гапириб юради. Баъзан тўйиб ичиб олса, маҳаллани бошига кўтариб тўполон қилади. Бир сафар ичиб олиб, ғалва чиқарганда хотини қўни-қўшнилар билан уни ҳовлидаги дарахтга маҳкам боғлаб ташлайди. Ўзи болаларини олиб онасиникига кетиб қолади. Қўчқор қанча ялиниб-ёлвормасин хотини қайтмайди. Ҳатто унинг боғланган оёқ-қўлларини ҳам ечмайди. Шу орада Қўчқорникига ўзи яратган темир хотин устида тажриба ўтказиш учун ихтирочи Олимжон келиб қолади. У Қўчқорнинг аҳволини кўриб ачинади ва уни ечиб олади. Олимжон олиб келган катта қутида Аломат исмли темир хотин бўлади.

Фильмнинг энг қизиқ ҳангомалари Қўчқорнинг Аломат билан танишганидан сўнг бошланади. Бир куни Олимжон далага чиқиб кетганида Қўчқор Аломатни ўзига «никоҳлаб» олади. Темир хотин — Аломат уй бекасига айланади; кир ювади, ҳовли супуради, таппи ёпади, молларга қарайди, хуллас, ўзбек аёли рўзғорда нима иш қилса — ҳаммасини бажаради. Олимжон эса уни пахта териш учун тажриба ўтказишга тайёрлайди. Бир неча бор пайкалга олиб бориб, синаб кўради. Қўйингки, Аломат бу тинимсиз оғир юмушларга бардош беролмай ишдан чиқади...

Фильмнинг қисқача мазмуни шундай. Лекин шу мазмун воқеаларига ижодкорлар жуда катта ҳаётий фалсафани сингдирганлар. Ўзбек аёлининг оиладаги ва жамиятдаги ўрни аслида қандайлиги рўй-рост кўрсатиб берилган. Қишлоқдагилар ҳаёти, турмуш тарзи, ўта табиий акс эттирилган. Томошабин фильмни кўриб бир томондан мириқиб кулса, бир томондан эса юрак-бағри эзилиб куяди. Айнан шу — кулдириш ва куйдириш нуқталари ҳар жиҳатдан ишонарли чиққанки, бу фильмнинг умрбоқийлигини таъминлаган. Унда бачканалик, зўракилик ва атайлаб кулдириш учун тайёрланган саҳналар йўқ. Воқеа, ҳодисалар ҳаётда қандай бўлса, экранда ҳам шундай акс этган. Фильмни кўриб бўлгач, «хайрият, ўзбек тилида, ҳақиқий ўзбекча фильм ишласа бўларкан-ку!» дея қувонасан киши. Чунки бундай ажойиб экран асарини томошабинлар кўпдан кутаётган эдилар.

Истеъдодли режиссёр Исамат Эргашевни томошабинлар кўпроқ актёр сифатида билишарди. У «Тош санам» қисқа метражли бадиий фильми билан ўзининг режиссёрлик қобилиятини ҳам намоён этди. «Темир хотин» унинг режиссёр сифатидаги катта ижодий иши ва кинодаги дадил қадамидир. Бу катта муваффақият билан фақат Исамат Эргашевни табриклаш мумкин.

Фильм ижодкорларидан бири, драматург Шароф БОШБЕКОВ премьерадан сўнг шундай дейди:

— Мазкур фильм «Юлдуз» ижодий уюшмасининг биринчи иши. Агар эътибор берилса уюшма номи титрда тўрт тилда ёзилган. Яъни ўзбек, рус, инглиз, араб тилларида. Ҳозир фильм шу тилларга таржима қилинмоқда. Умуман, истеъдодли режиссёр Исамат Эргашев билан дастлабки ҳамкорлигимиз яхши самара берди. Мақсадимиз асосан миллий ва халқимизнинг азалий урф-одатларидан келиб чиқиб кўнгилочар фильм қилиш эди. Сўнгги йилларда халқимиз шаънига нотўғри таъна тошлари отилди. Пахта иши туфайли гуноҳкорни ҳам, гуноҳсизни ҳам ушлаб қамайверишди. Аёлларимиз ўртасида ўз-ўзига ўт қўйиш иллати авж олди. Халқ буларнинг ҳаммасидан чарчади, маънавий толиқди. Шу маънода унинг руҳини кўтарадиган, ўзлиги илдизларини эслатиб турадиган яхши саҳна ва экран асарлари керак, деб ўйлайман. Маънавий дастурхонимиз ранг-баранг бўлсагина, халқимизга манзур бўладиган яхши саҳна асарлари яратиш мумкин.

Мен фильмда ажойиб образлар яратган таниқли актёрлар Мурод Ражабов, Дилором Қамбарова, Дилором Эгамбердиева, Ғани Аъзамов, Жамшид Зокировдан жуда миннатдорман. Ҳар бирининг ижроси бетакрор ва бу роллар уларнинг ижод саҳифаларида ёрқин из қолдиришига шубҳа йўқ. Оператор Рифқат Иброҳимовнинг маҳоратини алоҳида таъкидлашни истардим. Ҳозир табиатнинг гўзал манзаралари ниҳоятда тансиқ бўлиб боряпти. Шундай оғир шароитда Рифқат томошабинни лол қолдирадиган ажойиб манзаралар, кўринишларни топди, уларни юксак истеъдод билан суратга олди.

Фурсатдан фойдаланиб, барча фильм ижодкорларига самимий миннатдорчилигимни билдираман. Бир сўз билан айтганда, фильм яратилмади, аксинча фильм туғилди...

ҲА, ЎЗБЕК КИНОСИ саҳифаларидан мустаҳкам ўрин олган «Маҳаллада дув-дув гап», «Шум бола», «Суюнчи», «Ёр-ёр» сингари ажойиб картиналар қаторига «Темир хотин» комедияси қўшилди. Уни ҳали кўплаб авлодлар ҳам кулиб, ҳам куйиб, ҳам севиб томоша қиладилар. Шундай ажойиб миллий кино асари яратилганидан биз, томошабинлар ҳам жуда хурсандмиз. «Ўзбекфильм»да фақат шундай фильмлар кўпайишининг тарафдоримиз.

А. ЖЎРАЕВ

ТЕЛЕ ЙЎҚЛАМА

1. Ўтган ойдаги қайси кўрсатувлар Сизга кўпроқ ёқди?
2. Қайси кўрсатувдан кўнглингиз тўлмади?
3. Сизнинг таклифингиз?

1. Ўтган ойда намойиш қилинган «Оила», «Ҳаёт қувончлари ва ташвишлари» ва «Алифбо сабоқлари» каби кўрсатувлар меҳримни қозонди.

2. «Ёшлик» студиясининг «Қувноқлар ва зукколар» кўрсатувидан кўнглим тўлмади, чунки бу кўрсатувнинг аниқ мақсади йўқ.

Насиба ЖАББОРОВА
Нурота райони

●

1. Андижонлик қизларнинг «Сумалак» рақс ансамбли программасини кўриб мамнун бўлдим. «Хўб ажойиб юртимиз бор», «Ўзбекистон ялласи», «Қошингиз қароси-ми?» қўшиқларига қизлар катта маҳорат билан рақс тушишди. Телеэкран орқали «Сумалак» билан яна учрашиш ниятидаман.

2. Кўнглим тўлмагани шуки, енгил-елпи қўшиқлар барибир кўпайиб кетмоқда. Улар ижро этилганда негадир қўшиқ тексти муаллифлари айтилмайди. Гулбаҳор Сулаймонованинг ёқимли овози бор экан. Сўзлар маъносини англаб, куйлайди. Аммо... Борди-ю, бу синглимиз янада миллийроқ қиёфада намоён бўлсалар нур устига аъло нур бўлар эди.

3. Минг шукр, кейинги пайтларда кўрсатувлар безагида миллий колорит бир оз бўлса-да, сезилмоқда. Эски, сийқа қолиплар кўчганга ўхшайди. Янгича ечимлар йўлидаги изланишларга омад тилайман.

М. АҲМЕДОВ
Гулистон

●

1. Телевидениемиз фаолияти тўғрисида кўпроқ танқидий фикрлар билдиришим мумкин. Аммо бу гал ўз хурсандчилигимни баён қилмоқчиман. «Наврўз» байрамига бағишланган телемарофон шубҳасиз «зангори экран» ходимларининг катта ютуғи бўлди. Бу хайрли ишга бош-қош бўлганларнинг ҳаммасини чин дилдан табриклайман. Тележурналистлар бу гал фидокорлик кўрсатиб, ҳаммамизни хурсанд қилишди.

2. Долзарб мавзудаги баъзи давра суҳбатлари шошилиб тайёрланмоқда.

3. Ҳар бир кўрсатувга ижодий ёндашишни, изланувчанликни, жасурликни таклиф қиламан. Қўшни жумҳуриятлар телевидениелари билан ижодий алоқаларни янада кучайтириш лозим.

С. ТОЖИБОЕВ
Тошкент

●

3. Таклиф кўп. Республикамиз ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий ҳаётида тўпланиб қолган ўткир муаммоларни чуқур таҳлил қиладиган кўрсатувлар кам. Телекўрсатувларни асосан ана шу муаммолар хусусида тайёрлаш лозим.

Икром ИБРОҲИМОВ
Фарғона

●

3. Болалар ва ўсмирлар учун одоб, ахлоқ ва тарбия масалаларига бағишланган махсус кўрсатувлар кўпроқ тайёрланса маъқул бўларди.

А. ОБИДОВА
Наманган

●

3. Янгиликлар, «Ахборот» информацион программалари бошланишида янграйдиган ортиқча дабдабали музикалар менга маъқул эмас. Телевидение кўрсатувларида шарқона мусиқалар кўпроқ бўлишини таклиф қиламан.

А. МУТАЛОВ
Тошкент

●

2. «Иқбол» қизлар конкурсида жозибали ўринлар билан бирга сунъий ҳолатлар ҳам бор. Программага гоҳо бачкана шартлар киритилади, томошабинларнинг энсасини қотирадиган саволлар берилади. Кўрсатувни қизларга хос гўзал маъно ва ташбеҳлар билан бойитиш лозим.

3. Биринчи таклифим; Марказий телевидение кўрсатувларига кўп ҳам тақлид қилинмаса, иккинчидан, халқимиз тарихи, маданияти ва урф-одатлари ҳақида ҳаққоний ҳикоя қилувчи кўрсатувлар кўпроқ тайёрланса.

Ҳ. ЭРГАШЕВ
Тошкент

●

Редакциямиз «Телейўқлама» анкетасига жавоб қайтарилган юзлаб мактублар олмоқда. Уларнинг аксариятида телекўрсатувлар ҳақида танқидий фикр-мулоҳазалар билдирилган. Мактубларнинг барчасини газетамиз саҳифаларида ёритишнинг имконияти йўқлиги боис биз барча газетхонларга ўз миннатдорчилигимизни изҳор этамиз.

ЙИЛЛИК ИЖОДИЙ ҲИСОБОТЛАР

БАДИИЙЛИК ВА ТЕРАНЛИК

ЎТГАН ЙИЛИ АДАБИЁТИМИЗДА қандай янги насрий асарлар пайдо бўлди ва улар бадиий сўз тараққиётига қай даражада ҳисса бўлиб қўшила олди? Бугунги насримиз ижтимоий ҳаётда рўй бераётган ўзгариш ҳамда янгиланишларни тўлақонли акс эттирмоқдами? Умуман, кейинги йиллар прозасида қандай хусусиятлар етакчилик қилмоқда ва насрдаги янгиланишлар нималарда намоён бўлмоқда?

30 март куни Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси наср кенгашининг бўлиб ўтган йиллик ҳисобот йиғилишида гап ана шундай масалалар хусусида борди. Йиғилишни кенгаш раиси Саид Аҳмад қисқача кириш сўзи билан очди. Унда ўтган йили яратилган романлар хусусида танқидчи Раҳимжон Отаев, қисса ва ҳикоялар ҳақида ёзувчи Эмин Усмонов маъруза қилдилар.

— Ўтган етмиш йил давомида адабиётимиз романларга ниҳоятда бой бўлди. Лекин улардан саноқлигинаси вақт синовларига дош бериб китобхонлар қалбидан жой олиб келмоқда. Шу маънода ўтган йили яратилган романлар адабиётимизда қандай ўрин эгаллади. 1988 йилда яратилган «Жимжитлик», «Авлодлар довони», «Лолазор», «Эгилган бош», «Унутилган соҳиллар» каби романлар 1989 йилда китоб ҳолида босилиб чиқди. Улардан ташқари, — деди маърузачи Р. Отаев, — Эркин Самандаровнинг «Дарёсини йўқотган қирғоқ», Учқун Назаровнинг «Чаён йили» асарлари эълон қилинди. Китоб ҳолида чиққанларига аввал фикр билдирилгани сабабли гап кейинги икки асар ҳақида боради.

«Чаён йили» — шахсга сиғиниш даври асоратлари қайта қуриш замонида туриб бадиий тадқиқ этилган асардир. Унда ёзувчи Қодирий ва Чўлпон даҳосига романнавислик маҳорати жиҳатидан бир қадар яқинлашиб боради. Романда, ўзаро зид икки тараф: сталинча мустабидлик тимсоли бўлган қора кучлар ва бундай мустабидликка қарши бўлган жафокаш халқ ўртасида кураш кетади. Ёзувчи шунга яраша характерлар ва образлар ярата олган. Лекин романни янада теранлаштирадиган икки жиҳатни айтиб ўтишни истардим: биринчиси, қора кучларга қарши турадиган халқ вакилари образлари, айниқса, бош қаҳрамон Ойниса характери кенгроқ очилиши керак. Иккинчиси, асар номини автор қатағон ва уруш йилларидан ахтаради, назаримда, унинг илк манбаларини яқин ўтмишдан эмас, бир аср илгариги тарихимиздан излаши керакка ўхшайди.

«Дарёсини йўқотган қирғоқ» — адабиётимиздаги турғунлик даври манзаралари қаламга олинган олтинчи романдир. Ижодкор асарида муваффақиятга эришган ўринлар талайгина. Хусусан, От образи янгича асосда талқин қилинган. Ривоятлар бугун билан бир қадар боғланиб кетади. Хуллас, адиб роман асосига халқимиз қалбидаги дардларни олиб чиқишга ҳаракат қилган. Ният яхши. Бироқ бу ният яхши ижросини топмаган. Жумладан, асардаги қаҳрамонлар характери тўлақонли очилмаган ва улар ўртасида ўзаро узвий боғланиш, яхлитлик йўқ. Бунинг сабабаи, қаҳрамонлар руҳий олами яхши очилмаганидадир. Шунингдек, баъзи воқеалар ҳам ишонтирмайди, қуруқ баён, тафсилотларга кўпроқ ўрин берилган нуқталар бор. Умуман, роман ижодкорнинг бу жанрдаги биринчи машқи эканлиги сезилиб туради.

— 1989 йилда қисса ва ҳикоячиликда баракали ҳосил кўтарилди, — деди кичик жанрда яратилган асарлар хусусида маъруза қилган Э. Усмонов. — Матбуот саҳифаларида 21 қисса ва 70 га яқин ҳикоялар эълон қилинди. Қиссалар билан танишиб, ёзувчиларимиз ҳаётнинг турли қатламларини, ҳар хил қалтис вазиятга тушган одамларнинг руҳий ҳолатларини, ижтимоий зиддиятларни, маънавий-ахлоқий масалаларни ўргана бошлаганидан қувонасан. Мамадали Маҳмудов «Қора дўлана»да разолат ботқоғига ботган одамларнинг тубанликларини кўрсатиш орқасида жамиятни ҳалокатга бошлаётган иллатларни очиб берса, Тоҳир Малик «Алвидо, болалик»да тарбияда йўл қўйилаётган камчиликлардан изтиробга тушади. Хайриддин Султонов «Кўнгил озодадур» орқали ўтмишга, инсонпарварликка нописандлик билан қараш маънавий разолатга олиб боришини, Аббос Саидов «Райҳон иси тутган ҳовли»да ҳар қандай вазиятда одам ўз қадрига муносиб бўлиши лозимлигини, Ўктам Усмонов «Кишан» қиссасида давлат миқёсида йўл қўйилган хатолар жамият, одамлар бошига беадад мусибатлар солишини кўрсатади. Ҳабибулло Қодирий «Қодирийнинг сўнгги кунлари»да ўтмишнинг аччиқ сабоқларидан хулосалар чиқарса, Хуршид Дўстмуҳаммедов «Паноҳ»да киндик қони тўкилган гўшасини, муқаддас анъаналарни, инсонпарварликни қадрлашни тарғиб этади. Шунингдек, Айдар Османнинг «Олишув» асари ҳам ўтган йилги яхши қиссалардан бири бўлди. Булар қиссачилигимизда изланишлар юз бераётганини, насримизга ҳозирги замон дунё адабиётининг ҳаётбахш нафаси кириб келаётганини кўрсатади. Афсуски, ўтган йилги қиссаларнинг ҳаммасини ҳам бир хил савияда, юксак деб бўлмайди.

Ўтган йили ҳикоячиликда адабиётимизнинг катта авлоди вакиллари Асқад Мухтор, Ўткир Ҳошимов, Жонрид Абдуллахоновдан тортиб бадиий ижод оламига энди қадам қўяётган Зулфия Қурбонова, Шодиқул Ҳамроев, Дилфуза Қўзиева каби қаламкашларнинг ҳам асарлари эълон қилинди. Бу ҳикояларда ҳаётимиздаги турли воқеалар, характерлер, ҳар хил ижтимоий муаммолар қаламга олинади. Шулар орасида Хуршид Дўстмуҳаммаднинг «Жажман», Назар Эшонқуловнинг «Озод қушлар», «Маймун етаклаган одам», Дилфуза Қўзиеванинг «Тавоф», Абулқосим Мамарасуловнинг «Шу куннинг қаҳрамонлари», «Мен сени севаман, Бувиражаб» ҳикояларини 1989 йилнинг кашфиётлари деб ҳисоблаш мумкин.

Маърузачи ўз сўзида адабий асарлар тили, қаҳрамонлар, характерлар яратиш муаммолари, асарлар тадқиқоти масалалари, кенгаш фаолияти хусусида ҳам фикрлар билдирди.

Шундан кейин музокаралар бошланди.

— Бадиий ижод соҳасида ижодкорлар эски анъанавий йўналишда ҳам, бутунлай янги асосда ҳам асарлар яратаверишлари мумкин, — деди сўзга чиққан танқидчи Умарали Норматов. — Лекин уларнинг ҳар қайсисининг ўз нигоҳи бўлиши керак. Ана шу нигоҳ бир-биридан фарқланиб туриши лозим. Мен бундай ўзига хос нигоҳни Ёқуб Яквалхўжаевнинг «Қайтар дунё» романида, Н. Эшонқулов, Д. Қўзиева, Х. Дўстмуҳаммад асарларида кўрдим. Юқоридаги авторлар асарлари йилнинг энг яхши намуналаридир. Шу билан бирга яна бир асарни — Ҳ. Қодирийнинг «Қодирийнинг сўнгги кунлари» қиссасини ҳам кўрсатиб ўтишни истардим. Афсуски, бу асарга «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигидаги чиқишларда ҳаққоний баҳо берилмади. Мен Ёзувчилар уюшмамизнинг Ойбек номидаги йиллик мукофотини шу асарга беришни таклиф қиламан.

Музокараларда сўзга чиққанлардан Омон Мухтор, Ўктам Ҳакимали, Хуршид Дўстмуҳаммад, Соҳиба Абдуллаева, Йўлдош Эшбеков, Аббос Саидов ўтган йил адабиётимизда яратилган асарларнинг ютуқ ва камчиликлари тўғрисида фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Ҳисобот йиғилишини Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмасининг биринчи котиби Одил Ёқубов якунлади. У наср кенгаши ўз фаолиятини кенгайтириб, ижодий учрашувлар, асарлар тўғрисида ҳар хил баҳс-мунозаралар ўтказиб туриши, адабий суҳбатлар ташкил қилиши зарурлигини таъкидлади.

К. МАТЁҚУБОВ

ТОШКЕНТ—ВАШИНГТОН РАДИОКЎПРИГИ

Ўтган якшанба куни жумҳуриятимизнинг миллионлаб радио тингловчилари ажойиб янгиликнинг гувоҳи бўлдилар. Ўзбекистон радиоси тарихида биринчи бор океан ортидаги ватандошларимиз билан соф ўзбек тилида радиомулоқот олиб борилди. Унда АҚШ томонидан «Америка овози» радиостанциясининг ўзбекча эшиттиришлар муҳаррияти раҳбари Абдулла Чиғатой, Гарвард дорилфунуни профессори Биль Фирман ва Ўзбекистон томонидан эса Ўзбекистон ССР халқ шоири, жумҳурият Олий Кенгаши Ошкоралик доимий комиссиясининг раиси Эркин Воҳидов иштирок этишди.

Салкам бир соатлик суҳбат чоғида ҳар икки томонни қизиқтирувчи кўпгина муҳим масалалар ҳақида фикр юритилди. АҚШ ва Ўзбекистон ўртасидаги маданий алоқаларни янги босқичга кўтариш, бир-бирларига журналистлар юбориб туриш, Ўзбекистон учун малакали мутахассислар тайёрлаш мақсадида Америка дорилфунунларида ўзбек илм толибларининг билим олиши учун кенг имкониятлар вужудга келтириш, америкалик ўзбек тилини билувчи мутахассислар билимидан эса Ўзбекистонда фойдаланишини таъминлаш юзасидан муҳим масалалар ўртага ташланди. Эркин Воҳидов бу ишларни ҳозиргига қараганда кенг кўламда йўлга қўйиш учун Тошкентда АҚШ ваколатхонасини очиш зарур деди. Абдулла Чиғатой эса шундай имконият яратилганига қадар Ўзбекистоннинг Москвадаги ваколатхонаси у ердаги АҚШ элчихонаси орқали боғланиб турса яхши бўларди, деди.

Томонлар Ўзбекистоннинг халқаро бозорда ўз ўрнини эгаллаши, жаҳон савдо-тижорат илми ва тажрибасидан бохабар бўлиб туриши, жаҳон халқлари ўртасидаги маданий-иқтисодий алоқаларни кенгайтириш учун ҳам бу ишларни амалга ошириш сув билан ҳаводек зарур деган фикрга келдилар. Бугунги кунда планетани ядро ва экология бузилишлари хавф-хатаридан сақлаб қолиш, ер юзасида тинчлик ташаббусларига янги куч-қудрат бахш этиш мана шундай борди-келдиларни авж олдириш ҳамда бу йўлдаги ишонмаслик ва ҳадиксираш илдизларини нечоғлик тезкорлик билан қўпориб ташланишига боғлиқ.

Абдулла Чиғатой Орол денгизи тақдирига ҳам қизиқди. У Америкадаги «Нейшенэль жеографик» журнали бутун бир сонини Орол тақдирига бағишлагани, шу йилнинг ёзида эса Америка дорилфунунлари халқаро Орол анжуманларини ўтказишга тайёргарлик кўраётганини айтиб, Совет Иттифоқида бу денгизни асраб қолиш учун бирор жиддийроқ амалий тадбир кўриляптими деб сўради. Афсуски, бу саволга ижобий жавоб бериш қийин эди. Орол тақдирини ижобий ҳал этиш учун умумжаҳон миқёсида фикр юритиш, халқаро экспертлар ва мутахассисларнинг бу масаладаги иштирокини тезлатиш зарур деган фикрга келинди.

АҚШ ва Ўзбекистон ўртасидаги океан оша қилинган ушбу радиомулоқот халқаро маданий-илмий, ижтимоий-иқтисодий алоқаларни кучайтириш, мавжуд муносабатларни янги босқичга кўтариш йўлида сўзсиз муҳим қадам бўлди.

Ўзбекистон Ленин комсомоли Марказий Қўмитаси, «Ёш ленинчи» рўзномаси ҳузурида фаолият кўрсатаётган, жумҳурият ёш ижодкорлари «Шуъла» адабий уюшмаси аъзоларининг бир гуруҳи Наврўзни Фарғона вилоятининг, Фарғона районида нишонладилар.

Райондаги Тожихон Шодиева номли 27-ҳунар-техника билим юрти талабалари ҳузурида бошланган қизғин адабий суҳбат, дилтортар мушоира, Водил шаҳрининг «Чинор тағи» боғида ўтказилган катта халқ сайлида давом этди. Водиллик шеърият шайдолари ёш шоирлар Ислом Ҳамро, Муҳаммад Нур, Лобар Тошқўзиева, Тўлқин Рўзи Кўлоб, Муҳаррама Пирматова, Абдусалим Азимов, Нодиржон Алимовнинг Наврўз, баҳор, ёр, юрт, миллат мадҳини тараннум этувчи шеърий машқларини мароқ билан тинглашди...

СУРАТДА: «Шуъла» адабий уюшмасининг энг ёш вакиласи Лобар Тошқўзиева водилликлар ҳузурида шеър ўқимоқда.

Даврон АҲМАД суратга олган

Тиловберган ЖУМАМУРОДОВ

Кўп миллатли Ўзбекистон адабиёти оғир жудоликка учради. Қорақалпоқ совет адабиётининг улкан намояндаларидан бири, Ўзбекистон ССР ва Қорақалпоғистон АССР халқ шоири Тиловберган Купбатулла ули Жумамуродов оғир хасталикдан сўнг 75 ёшида вафот этди.

Тиловберган Жумамуродов 1915 йилда Қорақалпоғистоннинг Мўйноқ ноҳиясида туғилган. В. И. Ленин номидаги Ўрта Осиё Давлат дорилфунуни ва Тошкент Олий партия мактабини битиргач, Мўйноқ район партия комитетининг бўлим мудири, мухтор жумҳурият матбуот бошқармасининг бўлим бошлиғи, «Совет Қорақалпоғистони» газетасининг адабий ходими ва бўлим мудири, мухтор жумҳурият радиосининг муҳаррири, «Амударё» журнали ва «Қорақалпоғистон» нашриётларида бўлим мудири, Қорақалпоғистон Ёзувчилар уюшмасининг маслаҳатчиси бўлиб ишлади.

Тиловберган Жумамуродов адабиётга 30-йилларда шоир сифатида кириб келди. Ўшандан бери ижодкорнинг «Чин муҳаббат», «Дўстлик», «Замондошларим», «Давр юлдузлари» каби ўндан ортиқ шеърий тўпламлари, «Гўзал Макарья» шеърий романи, «Муҳаббат сири», «Меҳнатда тобланганлар» насрий китоби қорақалпоқ тилида чоп этилган. Қорақалпоқ томошабинлари ва китобхонлари Т. Жумамуродовни мухтор жумҳурият театрида саҳналаштирилган қатор пьесалар муаллифи ва А. Пушкин, Умар Хайём, Тўхтағул, Муса Жалил асарларининг таржимони сифатида ҳам яхши биладилар. Шоирнинг қатор асарлари рус, ўзбек ва бошқа қардош халқлар тилларида ҳам босилиб чиққан. Жумладан, «Замондошларим», «Амударё қўшиғи» китоблари ўзбек тилида чоп этилган эди. Унинг адабиётимиз олдидаги хизматлари Бердақ номидаги Қорақалпоғистон Давлат мукофоти, «Ҳурмат белгиси» ва «Халқлар дўстлиги» орденлари, қатор медаллар ва фахрий ёрлиқлар билан тақдирланган эди.

Атоқли шоир, ёзувчи, драматург ва таржимон Тиловберган Жумамуродов номи ва у яратган асарлари мухлислар ва қаламкаш дўстлар хотирасида ҳамиша сақланиб қолади.

Сарвар Азимов, Комил Яшин, Ўлмас Умарбеков, Уйғун, Саид Аҳмад, Рамз Бобожон, Иброҳим Раҳим, Одил Ёқубов, Мирмуҳсин, Тўлапберган Қайипберганов, Жўлмирза Оймирзаев, Ибройим Юсупов, С. Ниетуллаев, Т. Ешимбетова, Александр Удалов, Шукрулло, Ҳамид Ғулом, Асқад Мухтор

Ғани РАСУЛЕВ

Ўзбекистон телевидениеси ва кино санъати оғир жудоликка учради. Ўзбекистон телевидениесининг кашшофларидан бири, Ўзбекистон кинематографчилар уюшмаси бошқарувининг котиби Ғани Турсунович Расулев ҳаётдан кўз юмди.

Ғ. Т. Расулев 1935 йилда Тошкентда туғилди. 1957 йилда В. И. Ленин номидаги Ўрта Осиё Давлат дорилфунунининг филология факультетини тугатди. Тошкент телевидение студиясида муҳаррир, катта муҳаррир, бош муҳаррир бўлиб ишлади. 20 йилга яқин директор, бадиий раҳбар ва бош муҳаррир сифатида «Ўзбектелефильм» студиясига бошчилик қилди. У Ўзбекистон Кинематографчилар уюшмаси бошқарувининг котиби эди.

Коммунист Ғ. Т. Расулев ўзининг самарали муҳаррирлик, ташкилотчилик ишларини ижод билан бирга муваффақиятли қўшиб олиб борди. У «Сувдаги лолалар» ҳикоялар тўпламининг, «Ҳар куни шамол», «Шиддатли тўлқинлар», «Эски трактор», «Шеробод қизлари», «Куйла, Санобар», «Самарқанд» ва бошқа кўплаб бадиий ҳамда ҳужжатли телефильмларнинг муаллифи эди.

Ғ. Т. Расулев ўзбек телевизион киносининг шаклланиши ва ривожланишига катта ҳисса қўшди. «Ўзбектелефильм» студиясининг асосчиларидан бири бўлган Ғ. Т. Расулев телевизион кино истеъдодли санъаткорларининг авлодини тарбиялашга фаол кўмаклашди.

У «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби» фахрий унвони билан тақдирланган, Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофотини олган эди.

Яхши инсон ва ҳалол ўртоғимизнинг ёрқин хотираси уни билган барча кишилар қалбида бир умр сақланади.

БИР ГУРУҲ ЎРТОҚЛАРИ

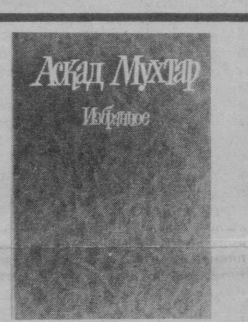

АДИБНИНГ САЙЛАНМАСИ

Асқад Мухтор ўзбек совет адабиётини Иттифоққа ва дунёга танитган устоз адибларимиздан. У ҳар бир асарида, — хоҳ назмий, хоҳ насрий бўлсин, — даврнинг муҳим масалаларига, инсон ҳаётининг зиддиятли муаммоларига мурожаат қилади. А. Мухтор ижодида айниқса «Чинор» романининг ўрни алоҳида. Бу романда ёзувчи заҳматкаш ўзбек халқининг умумлашма образини яратган. Асар бир қанча қардош халқлар тилларига, жумладан рус тилига таржима қилинган. «Чинор» ёзувчининг яқинда Москвадаги «Художественная литература» нашриётида босилиб чиққан «Танланган асарлар» тўпламига ҳам киритилган.

Мажмуа адабиётшунос Лола Звонареванинг «Ҳаёт маъносини ахтариб...» сарлавҳали мақоласи билан бошланади. Танқидчи мақолада Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Асқад Мухтор ижодий йўлига бир умумий назар ташлашга ҳаракат қилган. Л. Звонарева «Чинор» романи ҳақида анча батафсил фикр юритади. У романга баҳо бераркан, жумладан шундай деб ёзади: «А. Мухтор биринчи бўлиб тоғ қишлоқлари аҳолисининг чўлга, янги совхозларга кўчирилиши, маъмуриятчилар томонидан бутун-бутун районларнинг тугатилиши жуда катта маънавий ва моддий зарар келтиражаги ҳақида сўзлади». Дарҳақиқат, виждонли адиблар ҳамма вақтларда ҳам юртнинг гуллаб-яшнашини, халқнинг омонлиги ва бағри бутунлигини хоҳлаганлар, истеъдоди кучини шу эзгу ишга бағишлаганлар. Асқад Мухтор эса шундай сўз санъаткорларидандир.

Ёзувчининг мазкур мажмуасидан «Чинор» романидан бошқа «Қорақалпоқ қиссаси», «Бухоронинг жинкўчалари» повестлари ҳам жой олган. Асарларни рус тилига Б. Балтер, А. Пантиелев ва А. Наумов таржима қилган. Китобда изоҳлар, қисқача луғат берилган. Мажмуани рассом Евгений Яковлев безаган.

Дўстжон МАТЖОН

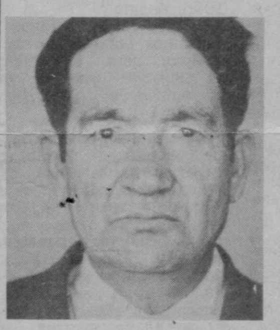

Ўзбек болалар адабиётининг кекса ижодкорларидан бири, камтарин шоир Дўстжон Матжон вафот этди.

У 1924 йилда Урганчда туғилди. Ўрта мактабни тугатгач, Улуғ Ватан урушида қатнашди. Жангдан қайтгач Хоразм мактабларида ўқитувчилик қилди. Район, вилоят газета редакцияларида ишлади. Бир неча йил вилоят ёзувчилар бўлимини бошқарди.

Дўстжон Матжон бу йилларда «Ўғилларингиз қўшиғи», «Велко—ботир», «Ёнар тош» каби бир қатор китоблар нашр эттирди. Асарлари рус ва қардош тилларга ўгирилди.

Ижодкор дўстимиз ҳалол иш фаолияти учун «Халқлар дўстлиги» ордени, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг фахрий ёрлиғи, ҳамда бир қатор нишонлар билан тақдирланди. У вилоят комсомоли мукофотининг лауреати эди.

Дўстжон Матжон самимий инсон, кўнгли очиқ болалар шоири сифатида қалбимизда абадий яшайди.

БИР ГУРУҲ ЎРТОҚЛАРИ

САМИМИЙ ВА ЖОНКУЯР ЭДИ

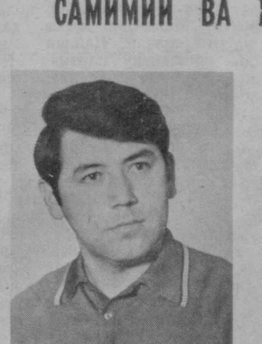

Шафқатсиз ўлим орамиздан истеъдодли олим, Тошкент Давлат маданият институтининг доценти Боқибилло Каримовни 46 ёшида олиб кетди.

Б. Каримов Андижон вилояти, Пахтаобод районидаги Пахтакор қишлоғида туғилган эди. У 1966 йилда Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институтининг кутубхонашунослик факультетини тугатди. 1972 йилда Москвада ўз ихтисослиги бўйича аспирантурани тугатиб, 1973 йилда «Ўзбекистонда илмий кутубхоналарнинг тараққиёти (1941 — 1970)» темасида кандидатлик диссертациясини муваффақиятли ҳимоя қилди.

Б. Каримов Тошкент Давлат маданият институти кутубхонашунослик факультетининг асосчиларидан бири, жумҳуриятимизда шу соҳа мутахассисларини тайёрлашда катта ҳисса қўшиб келаётган етук олимлардан ҳисобланар эди. Унинг кутубхонашунosликка оид ўнлаб илмий мақолалари, ҳамда «Мутахассисликка кириш» ўқув қўлланмаси чоп этилган.

Сўнгги йилларда Б. Каримов жумҳурият телевидениесининг «Ахборот» кўрсатувларида маданият масалалари бўйича шарҳловчилик қилди. У шарҳловчи сифатида маданият ва санъат муаммоларини дадил кўтариб чиқди ва бу борадаги ютуқларни маҳорат билан тарғиб қилди.

Самимий инсон, беғараз дўст, фидойи олим Боқибилло Каримовнинг порлоқ хотираси қалбимизда мангу қолади.

БИР ГУРУҲ ЎРТОҚЛАРИ

КОНКУРСГА МАРҲАМАТ!

Ўзбекистон ССР Маданият нозирлиги маданий-маърифий муассасалар бошқармаси репертуар-таҳрир ҳайъати буюк шоир ва мутафаккир Алишер Навоий сиймоси яратилган бир пардали пьесалар, шоир ғазаллари билан ижро қилинадиган энг халқчил қўшиқлар учун конкурс эълон қилади. Конкурс муддати шу йилнинг 1 ноябригача.

Конкурсга Алишер Навоийнинг таржимаи ҳоли, ҳаёти, ижодий фаолиятига бағишланган бир пардали пьесалар, шоир ғазаллари билан ижро қилинадиган янги қўшиқлар тақдим қилинади.

Конкурсда шоир, драматург, ёзувчилар ва бастакорлар иштирок қилишлари мумкин.

Конкурсга тавсия қилинган бир пардали пьесаларни бадиий ҳолашда, шоир ҳаётига ва ижодига оид маълумотларнинг янгилиги, муҳимлиги, замонавийлиги, асарнинг тарбиявий ва ижтимоий аҳамиятининг долзарблиги, ғоявий-бадиий баркамоллиги, ижодкорнинг тарихий мавзуни ёритишдаги теран таҳлили ва маҳорати ҳисобга олинади.

Шунингдек, қўшиқлар янги, миллий руҳдаги оҳангларга йўғрилан бўлиши шарт.

Конкурсга юборилган қўлёзмалар қайтарилмайди.

Бир пардали пьесалар тўрт нусхада, икки оралиқда босилган ҳолда, қўшиқлар эса ғазал ва ноталари билан жумҳурият ҳакамлар ҳайъати номига юборилади.

Конкурсда ғолиб топилган асарлар қуйидаги тартибда тақдирланади:

БИР ПАРДАЛИ ПЬЕСАЛАР

I ўрин — 1000 сўм — битта,
II ўрин — 700 сўмдан — иккита,
III ўрин — 500 сўмдан — учта.

ҚЎШИҚЛАР УЧУН

I ўрин — 500 сўм — битта,
II ўрин — 300 сўмдан — иккита,
III ўрин — 200 сўмдан — учта.

Конкурс якунида совринли асарларнинг маълум қисми «Ҳаваскорлар саҳнаси» туркумидан чиқариладиган тўпламда чоп қилинади.

Конкурс иштирокчилари исми-шарифи, маълумоти, касби, иш ва турар жойини аниқ кўрсатган ҳолда ўз асарларини қуйидаги манзилгоҳга жўнатишлари керак:

700129, Тошкент — 129, Навоий кўчаси, 30-уй, 17-хона, Ўзбекистон ССР Маданият нозирлиги маданий-маърифий муассасалар бошқармаси репертуар-таҳрир ҳайъати.

ДАДИЛЛИК ДАВРИ КЕЛДИ

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси қримтатар адабиёти кенгашининг йиллик ҳисобот йиғилишида қримтатар адабиёти жанрларининг аҳволи ва уларни ривожлантириш масалалари муҳокама қилинди. Адиба Урие Эдемова шу мавзуда маъруза қилди.

— Қримтатарлар халқининг бошига тушган фожиа шу халқ адабиёти тарихини ўрганишга ҳам халақит берди. Ҳозир бу ишни анча жонлантириш имкони пайдо бўлди. Кенгаш бундай имкондан фойдаланиб, XVII асрда яшаб, ижод этган классик қримтатар шоири Ошиқ Умернинг асарларини нашр қилишни бошлаб юборди, — деди маърузачи. — Бу йил илк бор «Қримтатар адабиёти тарихининг очерки» «Ўзбекистон адабиётининг тарихи» беш жилдлик тўпламига киритилди.

Қайта қуриш даври қримтатар адабиёти олдида ҳам кенг имкониятлар яратди. Қримтатар адиблари халқнинг миллий фожиаси ҳақида қўрқиб-писиб ёза бошладилар. Қайта қуриш назмда Шокир Селимовнинг «Бор овоз билан», насрда эса Эрвин Умеровнинг «Ёлғизлик», «Қора поездлар», «Рухсат» ҳикоялари билан бошланди, дейиш мумкин. Кейинчалик Рустем Алининг «Бурилишда», Исо Абдураҳмоннинг «Баҳор», Иброҳим Пашининг «Узилган занжир» романлари, Жевдет Аметовнинг «Сўнган ўчоқлари», Айдар Османнинг «Таниш кўзлар» қиссалари пайдо бўлди.

Ёшлар ҳам дадил қадам ташламоқдалар. Шукрий Апуазовнинг «Қиш чечаклари», Решид Мемишнинг «Най наволари» тўпламлари ўқувчилар томонидан яхши кутиб олинди.

Йиғилишда сўзга чиққан адиблар Черкез Али, Ибраҳим Паши, Билол Мамбет, Сафтер Нагаев, «Ленин байрагъы» газетаси адабиёт бўлимининг мудири Шевкет Асанов таъкидлаб ўтганларидек, қримтатар адабиётининг ривожи куннинг талабларига тўлиқ жавоб бермайди, ижтимоий ҳаётдаги ўзгаришлар адабиётда ҳам ўз аксини топиши зарур.

Йиллик йиғилишни якунлаган Қримтатар адабиёти кенгашининг раиси Айдар Османов таржима асарларининг савиясини ошириш, адабий-бадиий танқидни жонлантириш, марҳум адибларнинг меросини ўрганиш, йилнинг энг яхши ҳикоялари, очерклари ва шеърлари тўпламларини чиқариш зарурлигини таъкидлади.

С. АБЛЯМИТОВ

БЕПАРВОЛИК БЎЛГАН ЖОЙДА

МУЛОҚОТ

Ҳурматли редакция!

Қизим Баҳора тўсатдан касал бўлиб қолди. Дарҳол Жумабозор қишлоқ касалхонасига олиб бордик, ҳамшира ёрдам кўрсатгач, уйга қайтиб, шу заҳоти болалар врачини чақирдик. У дори ёзиб берди, лекин гўдак тузалавермади.

Тойлоқ тез ёрдам пунктидан келган врач, бола касал эмас, деди. Қизиқ, ахир касал бўлмаса, врач чақирармидим. Тунда яна Тойлоқ тез ёрдам пунктига бордик. У ердан Самарқанд район болалар касалхонасига юборишди. Врач Облоқулова ҳам, бола касал эмас, деди. Кейин область касалхонасига йўлланма билан бордик. Врач Асадова хотиржамлик билан кўриб, салгина шамоллаган холос, ўз районингиздаги касалхонада даволатинг деб қайтарди. Боламнинг аҳволи оғирлашиб борарди.

Бу орада ўзимнинг ҳам соғлигим ёмонлашди, тилхат ёзиб бериб, касалхонадан уйга кетишига мажбур бўлдим.

Хуллас, яна чоп-чоп, яна сарсон-саргардонлик бошланди. Яна тез ёрдам касалхонасига бордик, тўрт соат олиб ўтиришди, у ердан Оқмачитга бордик, у ерда ҳам бир соатча ўтирдик. Кейин район касалхонасининг реанимация бўлими... Минг афсуски, охири, боланг ўлди! — деган шум хабар билан бу узундан-узоқ саргардонлик якун топди.

Ана энди 34 кун давомида мен тортган азоб-уқубатларни кўз олдингизга келтириб кўринг. Бу кимнинг айби? Касалхонадаги халати оқу юрагини бепарволик қуруми босган врачларнинг ўз ишига совуққонлик билан қарашини қандай баҳолаш мумкин!

С. ҲАКИМОВА,
Самарқанд район, «Ленинобод» совхози

Мана самарқандлик Санобарнинг изтироб тўла мактубини ўқидингиз. Мактубни бироз қисқартирдик. Мактуб фарзанд доғида юраги ўртанган аёлнинг кўз ёшлари билан тўлиб-тошган. Мен ширинданшакар боламни эмас, унинг доғини қучоқлаб қолавердим, дейди Санобар. Ҳа, бундай айрилиқ доғи ҳеч кимнинг бошига тушмасин.

Нега шундай? Нега айрим шифокорларнинг юраги тош қотиб, бемор дардига бепарво қарайдиган бўлиб қолдилар. Улар орасида шифокор учун сув ва ҳаводек зарур бўлган меҳр-оқибат ва мурувват, оддий инсоф ва одамгарчилик нега камайиб бормоқда.

Агар боласи бетоб бўлмаса, она бошқа болаларини уйда қаровсиз ёлғиз қолдириб касалхона сари ошиқармиди. Қишлоқ касалхонасида врач эътибор билан кўриб, аниқ диагноз қўйса, кейинги сарсонликларга чек қўйилган бўлмасмиди. Тойлоқ тез ёрдам пунктида бола касал эмас, деб қўл силташмаганида балки касалликнинг олди олинармиди.

Санобархон, сиздан ҳам нодонлик ўтган, боланинг аҳволи оғирлигини била туриб, зўрға етишганингиз касалхонадан тилхат бериб кетиб қолгансиз.

Афсуски, бундай мазмундаги хатлар редакция почтасида оз эмас. Биз Ўзбекистон ССР Соғлиқни сақлаш министрлигига ушбу ҳолатни далолат қиларканмиз, кўплаб қишлоқларда болалар касалхоналари талаб даражасида эмаслигидан ташқари, уларни даволаш, дори-дармон билан таъминлаш ҳам одамларни қониқтирмаётганини таъкидлаймиз. Шуни ҳам айтиш керакки, бир одамни ишдан олиш, мансабини ўзгартириш билан ҳеч нимага эришиб бўлмайди. Болалар касалхоналарида ўз ишининг устаси бўлган мутахассислар, фидойи, меҳри дарё ва энг муҳими масъулият ҳиссини юракдан туядиган, хизмат бурчини ҳалол-пок бажарадиган болажон шифокорлар, болажон ҳамширалар ишлаши лозим.

ХАТЛАР ВА ОММАВИЙ ИШЛАР БЎЛИМИ

БИЛДИРИШ

Пушкин номидаги маданият ва истироҳат боғида 8 апрель куни Абдулла Қодирий ижодига бағишланган сайил ўтказилади.

Унда Шукрулло, Тоҳир Малик, Гулчеҳра Нуруллаева, Рауф Парфи, Шукур Қурбон, Хуршид Даврон, Муҳаммад Юсуф, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Маҳмуджон Азимов, ҳофиз Ҳасан Ражабий, «Камолот-89» кўригининг совриндори Шомаҳмуд Шораҳмедов, Бахтиёр Холхўжаев, Алишер Ғаниев, шунингдек, ёзувчининг фарзандлари ва бошқа ижодкорлар иштирок этадилар.

Сайил соат 15.00 да бошланади.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси ва СССР Адабиёт жамғармасининг Ўзбекистон бўлими атоқли қорақалпоқ адиби, Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон халқ шоири

Тиловберган ЖУМАМУРОДОВ

вафоти муносабати билан марҳумнинг қариндошлари ва қаламкаш дўстларига чуқур таъзия изҳор қиладилар.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси, СССР Адабиёт жамғармасининг жумҳурият бўлими, СССР Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси

Дўстжон МАТЖОН

вафоти муносабати билан унинг оила аъзоларига чуқур таъзия изҳор этадилар.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси ва СССР Адабиёт жамғармасининг Ўзбекистон бўлими ёзувчи, СССР Адабиёт жамғармасининг аъзоси

Ғани РАСУЛЕВ

вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзоларига таъзия изҳор қиладилар.

Ўзбекистон ССР Мусиқа жамияти жамоаси Ўзбекистон Мусиқа жамияти марказий правлениесининг раиси Э. Солиҳовга онаси

Жўрахон СОЛИҲОВА

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

МАЙМУННИНГ ОДАМГА АЙЛАНИШИ

Оқилжон ҲУСАН

Бир ҳисобда циркда ишлаганим ҳам дуруст бўлган экан — ўттиз икки ёшимда пенсияга чиқиб олдим. Нега дейсизми? Олти ёшимдан бошлаб дорда ўйнашни машқ қилганман. Етти ёшимда жажжигина лангарни кўтариб, кўпчилик олдида дорга чиққан кунимданоқ ишга қабул қилинганман. Биз циркчилар йигирма беш йил ишлаганимиздан кейин пенсияга чиқаверамиз...

Шундай қилиб, мана, ўттиз учинчи ёшимдан бошлаб «қарилик» гаштини суриб юрибман. Гапнинг очиғи, пенсияга чиққан одам бекорчиликдан зерикиб қолар экан. Чунки болаликдан циркчиликка берилиб кетиб, бирор ҳунарнинг этагини тутмаганмиз-да. Бир-икки ҳафта уйга кириб, маҳалладаги чойхонага чиқиб юрдиму яна собиқ ишхонамга — циркка қатнай бошладим. Циркка қайта ишга кирибди, деб ўйламанг, йўқ. Бекорчиликдан кўра аввалги хизматдошларим орасида алаҳсиб вақт ўтказиш яхши, дедим ўзимча.

Кунларнинг бирида директоримизнинг хонасида чой ичиб ўтирувдик, маймун ўйнатувчи Деновбой Қаршиев кирдию дабдурустдан:

— Янгибойга яна харидор келди. Ҳайвонот боғидаги битта эркак маймун ўлиб қолганмиш, ўшанинг ўрнига Янгибойни сотиб олишмоқчи, — деди.

Бир зум ағрайиб турган директор гап нимада эканини тушундида:

— Ҳа, анави маймунчани айтаяпсанми? — деди. — Қанча тўлашмоқчи ҳайвонот боғидагилар?

— Уч юз сўмга шартнома тузишмоқчи.

— Битта маймунча юрса юрибди-да, ука, бутун бошли циркка ортиқчалик қилармиди? — деди директор. — Хўжалик ҳисобидан қийналаётган жойимиз йўқ — ҳар куни одам минди-минди...

Шунда миямга бир фикр келди: бор-йўғи уч юз сўм бўлса, шу маймунчани ўз қарамоғимга олиб, у-бу ишларни ўргатиб юрсам бўлмасмикан? Маймун — анча фаросатли ҳайвон. Ҳатто ҳайвон дейишга ҳам тилинг бормайди. Келиб чиқиши жиҳатидан бизга аждод бўлгандан кейин, ўзимизга жигар-ку. Бунинг устига, Янгибойни жуда яхши танийман. У мени ҳар кўрганида одамдек жилмайиб қўяди. Шунданми, циркдаги бошқа маймунларга қараганда Янгибойга меҳрим бўлакча...

— Агар уч юз сўм турадиган бўлса, Янгибойни менга бера қолинглар. Бекорчиликда эрмак бўлади, у-бу нарса ўргатаман. Маймуннинг иқтидорини, фаҳм-фаросатини ҳам бир синаб кўрайлик-чи.

— Кооператив цирк очмоқчимисан? — деди. директоримиз жилмайиб.

— Йўғ-е, ўзим шунчаки уйга олиб кетаманда. Айтаяпман-ку, бекорчиликда эрмак бўлади, деб.

— Бўпти, ҳайвонот боғига сотмайман, — деди директоримиз Деновбойга юзланиб. — Маймунингни бу кишига бера қол. Шартнома тузинглар, ҳаммаси қонуний бўлсин, кетидан гап чиқиб юрмасин. Бордию циркка керак бўлса, яна қайтадан сотиб олаверамиз.

Шу тариқа ўша куни мен маймунлик бўлдим: икки ёшли Янгибойни гоҳ кўтариб, гоҳ қўлидан етаклаб уйга олиб кетдим. Қўлчалари бирам майинки, дарахтма-дарахт сакраб ўсмаган-да.

Мен кун бўйи маймун укам Янгибой билан шуғулландим. Аста-секин уни дастёрликка кўниктира бошладим: «Янгибой, пичоқни олиб кел!.. Янгибой, тешани келтир!.. Хаскашни жойига олиб бориб, деворга суяб қўй..»

Маймун укам менинг ўргатганларимни жуда тез илғаб олар, буюрган юмушларимни бинойидек бажарарди. Бундан хурсанд бўлиб кундан-кунга меҳрим ортарди.

Бирор ойлардан кейин унга кўйлак, шим келтириб кийгиздим. Оёғига лойиқ туфли олиб бердим. Ишонсангиз, туфлини кийдириб қўйганимдан кейин бамисоли одамдек хурсанд бўлиб кетди. Ана шунда мен аждодимизнинг маймун бўлганига яна бир карра ишондим. Демак, Янгибой ҳам қачондир одамга айланиши мумкин!

Маймун укам билан машқларни давом эттиравердим. Эрталаб туриб юз-қўлни ювиш, овқат солинган қоса ёки ликопчани дастурхонга келтириш, қошиқни ўнг қўл билан ушлаш сингари ишларга Янгибой деганимиз тез кўника борди.

Мен маймунга сарфлаётган меҳнатимнинг зое кетмаётганидан мамнун эдим. Энди, ўз режамга кўра, Янгибойга, озгина бўлса-да, сўзлашни ўргатишим лозим эди. Тан олишим керак, бу тажриба анча қийин кўчди. Кўп уринишлардан кейин маймун укам бор-йўғи иккита сўзни ҳар қалай айтадиган бўлди. Чунончи:

— Янгибой, соғлиқлар қалай? — деб сўрасам у:

— Яхши! — деб жавоб берарди.

— Сенга соғлиқ тилайман, Янгибой, — десам:

— Раҳмат! — деярди. «Р» ҳарфини яхши айтолмасдию, ҳар қалай, шунга яқин бир сўз қулоққа чалинарди. Бу сўзлар маймуннинг дудоғидан чиққани учун ҳам қулоғимга хуш ёқарди.

Кунлардан бир куни, бу ҳам бир тажриба, деб маймун укамни яхшигина кийинтирдим-да маҳалламиздаги тўйга олиб чиқдим. Янгибой тушмагур ёнимда дуппа-дуруст одамдек ўтирди. Тўғри, ўтирганлар қатори қўлимизни юзимизга тортиб улгурмасимиздан битта қовоқ сомсони олиб тушираверди. Лекин шундан бошқа беадабчилик қилмади. Атрофимизда ўтирганлар маймун укамга қизиқиб мени саволга кўмиб ташлашди. Уларга ўз тажрибамнинг натижаларини айтиб бердим, ҳатто сўзлашни ҳам ўрганаяпти, дедим ғурурланиб. Шунда рўпарамизда ўтирганлардан бири укамга савол берди:

— Ишлар қалай, Янгибой?

— Яхши! — маймун уялгансимон илжайиб жавоб берди.

— Сенга соғлиқ тилайман!

— Раҳмат!

Ҳамма ҳайратга тушди.

— Ёпирай, маймуннинг сўзлашини энди кўришим.

— Ростдан ҳам маймунми ёки... грим суртиб қўйганмисан?..

— Қачондан бери тажриба ўтказаяпсиз? — деди магазинчи Абдуқодир.

— Олти ойча бўлиб қолди, дея жавоб бердим унга.

— Йўғ-е, қўйсангизчи, — деб юборди бир неча киши, — мақтанчоқлик ҳам эви билан-да, оға.

— Бор гапни айтаяпман, нега ишонмаяпсизлар? — дедим ҳайрон бўлиб.

— Ҳамма нарса ҳам мумкину, аммо олти ойда тил ўрганишига ишонмайман, — деди монтёр Қобилжон негадир қизишгандек. — Маймун у ёқда турсин, одамнинг ҳам олти ойда тил ўрганишига ишонмайман. Тил ўрганиш учун камида саккиз-ўн йил керак бўлади.

Мен ўз гапимни исботлашга кўп ўриндим, аммо менга ҳеч ким ишонмади. Бироқ, уларнинг ишонмаганларидан хафа бўлмадим. Аксинча хурсанд эдим. Чунки ҳозирги ҳолатда мен ҳам, маймун укам ҳам ўта истеъдодли кимсалар эдик-да.

БАҲС

Муҳаррир ҳузурига елкасига ов милтиғи осган йигит кириб келди.

— Э, келинг ука! Қани, бу ёққа ўтиринг-чи! — деди ранги ўчган муҳаррир, такаллуф билан. — Бизга хизмат борми?

— Шеърларимни ўқиб қўймоқчи эдингиз, — тўнғиллади йигит.

— Ҳа-ҳа, эсимда бор. Адашмасам, исмингиз Роберт эди-а? Биласизми, Робертжон, ишлар кўпайиб кетиб, шеърларингизни... Бирор ҳафта ўтиб хабарлашайлик, ўқиб қўярдим-да.

Йигит милтиқ ушлаган қўлини намойишкорона силтаб, жаҳл билан ўрнидан турди:

— Сизларда инсоф борми жаноб? Бир йилдан бери бўлимга қатнайвериб оёғимда оёқ қолмади. Сизнинг ҳузурингизга ҳам яна бир йил югуришим керакми?! Энди бунақаси кетмайди! Кўзимни олдида ўқиб, пучагини пучак, сарагини сарак, деб кўрсатасиз.

— Сал босиқроқ бўлинг, укажон, — муҳаррир муросага келди. — Ҳозир ўқиб берамизда.

Узоқ вақт қидириб топган қоғозларга шошиб кўз югуртирган муҳаррирнинг юзига табассум югурди.

— Отангизга раҳмат. Робертжон! Шеър бўлса шунчалик бўлади-да! Навбатдаги сонга тушириб юборамиз, фақат тезроқ суратингизни келтириб берсангиз бўлди.

Йигит мамнунлигини яширолмай, мағрурона ташқарига йўл олди.

Хурсандлигидан ухлолмай чиққан Роберт эртасига муҳаррир ҳузурига кириб тахта бўлиб қолди. Муҳаррир яп-янги бешотарда деворга нишон чизиб олиб мўлжалга олишни машқ қиларди. У милтиқни қўлидан қўймай йигитга нописанд тикилди:

— Хизмат?

— Суратимни олиб келгандим, — деди довдироб қолган Роберт.

— Суратингизни мен бошимга ураманми? Ё, эрталабдан уйқусираяпсизми? Муҳаррир масхараомуз кулди. — Яхшироқ эслаб кўринг, балки тушингизда бирор қиз сўрагандир?

— М-мен Робертман, ўзингиз кеча шеърингизни чиқарамиз, сурат олиб кел дегандингиз.

— Сизнинг дастингиздан тинчлик борми ўзи бизга? — деб бақирди у ва бир даста қоғозни олиб, йигитнинг нақ бурни тагида ўйнатди. — Уялмай шуларни шеър деб кўтариб юрибсизми? Ўн беш та китоби чиққан халқ шоирям бундан яхшироқ ёзади. Олинг қовоқшўрвангизни!

Роберт шеърларини қўлтиқлаб, сувга тушган мушукдай шумшайиб ташқарига чиққач асабийлашди: «Эртага замбарак олиб келмасам бўлмайди шекилли».

Анвар ЭМИН

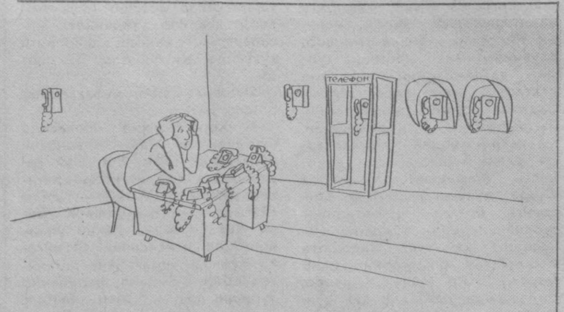

Рассом А. НОРХУЖАЕВ

Юртимизда
хушманзара жойлар кўп,
Қишлоқлар кўп.
Далалар кўп, сойлар кўп.

Обид РАСУЛнинг «Юрт ўртоқжон» шеъридан.

ТУЗИ ЙЎҚ

Юртимизда
йўқ нарсанинг ўзи йўқ.
Бор нарсани
кўрмаганнинг кўзи йўқ.

Талай завод
Кўкка тутун пуркайди.
Фойда берса
ўзимизга гўргайди.

Ер тагида
Олтини бор, гази бор.
Қишда сандал,
кейин иссиқ ёзи бор.

Келиб турар
Бошқа жойнинг совуғи.
Яшаб қолган
ўзга элнинг товуғи.

Тўймайсиз-ку
Есангиз қовунига.
Ортда қопсиз
Кир ювмай совунига.

Тўғри шоир,
Йўқ нарсанинг ўзи йўқ.
Лекин, нега
Шеърингизнинг тузи йўқ?

Абдураззоқ ОБРЎЕВ

ЎЧ

ИНСОН, АХЛОҚ ВА ҚОНУН

«...Қайта қуриш ва тартиб-интизом мухолифлари ҳамон тинч туришмаяпти. Мана бир мисол. Андижон область судида КПСС Марказий Комитети Ўзбекистонга ишга юборган область суди раисининг ўринбосари ўртоқ В. Н. Подминогиндан ўч олишга уриниб кўрилди. У суд ишидаги жиддий камчиликларга қатъиян қарши чиққанлиги учун ошкора уйдирма баҳона билан ундан қутулишга қарор бердилар... Партия йиғилишида, бизнинг назаримизда холис иш қилинмади, ўртоқ В. Н. Подминогинга учёт карточкасига ёзиш шарти билан қаттиқ виговор берилди. Андижон область партия комитети судидаги кўриниб турган носоғлом вазиятни аниқлаб, мана шундай ўч олиш ташкилотчиларига муносиб баҳо беради деб умид қиламиз...».

БУ СЎЗЛАР 1987 йил 28 март куни Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Пленуми минбаридан жаранглаганди. Эртаси куни жумҳурият ва вилоятлар газеталарида босилиб чиқди. Андижон вилоят ва шаҳар партия комитетидагилар бармоқларини тишлаб қолишди. Нима деган гап ахир, шундайгина бурунларининг тагида бир соф инсонга нисбатан ноҳақлик бўлса-ю, улар бундан хабарсиз қолсалар.

Хўш, Андижон вилоят судида нима бўлган эди ўзи?

Жумҳуриятимизга «ёрдамга» келган дастлабки мутахассислар орасида Владимир Николаевич Подминогин ҳам бор эди. У Ўзбекистонга келгунга қадар Архангельск вилоят судининг аъзоси бўлиб ишлаган. Андижонда уни яхши кутиб олишди. Тезда уй (бир неча минг андижонлик уйга муҳтож бўлишига қарамай) билан таъминлашди. Андижон вилоят суди раисининг ўринбосари лавозимига сайлашди. В. Подминогиннинг келиши бошида ишни бироз жонлантирди. Унинг ташаббуси билан район судлари вилоят суди ва жумҳурият олий судида тажриба орттирадиган бўлди. Умуман ишлар бир текис кетаётган эди. Шундай кунларнинг бирида Андижон вилоят ижроия комитетининг адлия бошқармаси ва вилоят судига Ўзбекистон ССР Адлия министрининг ўринбосари Г. Архангельский имзоси билан хат келди. Хатда вилоят суди раисининг ўринбосари В. Подминогин кўзбўямачилик қилгани, Андижон шаҳар халқ судининг раиси С. Ҳусанов 1986 йилнинг 17—28 март кунлари вилоят судида малакасини оширмаган эсада, оширди, деган сохта справка бергани ҳақида ёзилган эди.

1987 йилнинг 20 март куни Андижон вилоят суди бошланғич партия ташкилотининг мажлиси бўлди. Мажлисда Г. Архангельский хати муҳокама қилинди.

Ўн саккиз коммунистнинг ўн тўрттаси қатнашган йиғилиш кескин ўтди. Вилоят суди аъзоларидан А. Охунов ва М. Ғафуров бу масалани партия мажлисида кўришнинг ўзи хато деган фикр билдиришди. Қолган коммунистлар уларнинг фикрларига қарши чиқдилар. Хуллас, мажлис охирида В. Подминогинга ҳайфсан берилди. Масала овозга қўйилганда икки киши қарши чиқди, бир киши бетараф қолди.

Мени бир нарса ҳайратга солади. Қандай қилиб бошланғич партия ташкилотининг қарори саккиз кун ичида Тошкентга етиб келди? Қандай қилиб И. Б. Усмонхўжаев маърузасига кирди? Ахир, бу қарордан ҳали шаҳар партия комитети ҳам бехабар эдику. Агар жабрланувчи мажлис қароридан норози бўлса, ўзини ноҳақ жазоланган деб ҳисобласа шаҳар ёки вилоят партия комитетларига, улар арзини тинглашмаган тақдирдагина Марказий Комитетга мурожаат қилиши керак эмасми? В. Подминогиннинг гапига қараганда, мажлисдан сўнг у СССР Адлия министрига хат ёзган. Орадан уч-тўрт кун ўтгач, уни Марказий Комитетга чақиришган. У ерда СССР ва Ўзбекистон ССР Адлия министрлиги, Марказий Комитет вакиллари билан суҳбатда бўлган. Кейин эса... Унинг шикояти қанчалик асосли ёки асоссиз эканлиги текшириб кўрилмай И. Б. Усмонхўжаев маърузасига киритиб юборилган.

Бизнинг кўпчилигимизда қон-қонимизга сингиб кетган бир иллат бор. Катта лавозимдаги одам айтган гапни ҳамиша тўғри деб тушунамиз. У ҳам инсон, хато қилиши мумкинку, деб ўйлаб ўтирмаймиз. Тўғрироғи, ўйлашни хоҳламаймиз. Вужудимизга сингиб кетган қўрқув ўйлашимизга, нотўғри айтилган гапга қарши чиқишимизга халал бериб туради. Мен буни пленумдан сўнг шу иш бўйича тузилган Андижон шаҳар партия комитети комиссиясининг ҳужжатлари билан танишаётганимда яна бир бор ҳис қилдим. Хўш, В. Подминогин хато қилганмиди? Қилганди. Сохта справка берганмиди? Берганди. Ахир бу кўзбўямачилик эмасми? Жамиятимиздаги барча иллатлар шундай арзимаган кўзбўямачиликлардан бошланмаганмиди?

ЛЕКИН ШАҲАР партия комитети комиссиясининг хулосаси ундай эмас. Комиссиянинг фикрича В. Подминогинга берилган жазо ҳалол, принципиал, ташаббускор коммунистнинг овозини бўғишга уриниш, танқиддан қўрққан одамлар уюштирган бўҳтон. Бунга қуйидагилар асос қилиб олинади: Подминогин сўнгги пайтларда вилоят суди раиси Шавкат Исроилов ва суд аъзоларидан айримларини мажлисларда танқид қилган. Шунинг учун Ш. Исроилов сохта справкадан хабардор бўлгач, Адлия министрлигига хат йўллаб, ўринбосарини коллегия йиғилишида жазоламасдан, вилоят суди бошланғич партия ташкилоти мажлисида муҳокама қилишга рухсат сўраган. Демак, танқидлар учун ўч олмоқчи бўлган.

Ш. Исроилов комиссиянинг бу хулосасига қўшилмайди: «Ҳақиқатан ҳам В. Подминогин кўзбўямачилик қилганини билгач, министрликка хат ёздим. Унга қаттиқ жазо бермасин, ҳар қалай марказдан келган, ўзимиз партия йиғилишида кўриб чиқиб, огоҳлантириб қўярмиз деб ўйлагандим. Лекин мажлисда В. Подминогин ўзини жуда ёмон тутди, коммунистларнинг фикри билан ҳисоблашишни хоҳламади. Натижада ҳисоб варақасига ёзиш шарти билан хайфсан олди».

Ш. Исроиловнинг бу жавоби комиссияни қониқтирмади. Қониқтирмасди ҳам. Агар қониқтиргудек бўлса, Марказий Комитет биринчи котибининг пленумдаги гапи йўққа чиқиши керак эди. Унинг кетидан яна можаролар чиқаверарди. Балки кимгадир мансаби билан хайрлашишга тўғри келарди. Хуллас, охир-оқибатда Подминогин оппоқ Ш. Исроилов қасоскор бўлиб чиқди.

Шу ерда бир савол туғилади. Хўш, Ш. Исроилов ва В. Подминогин ўртасида ўзаро низо, келишмовчилик бўлганми? Йўқ. В. Подминогин Ш. Исроилов тавсияси билан вилоят суди ўринбосарлигига сайланган. Тўғри, В. Подминогин мажлисларда бир неча бор танқидий чиқишлар қилган. У 1985 йилдан 1987 йилнинг март ойигача партия мажлисларида 3 марта маъруза қилган, 11 марта музокараларда иштирок этган. Икки марта Ш. Исроилов адресига жиддий танқидий фикр билдирган. Лекин бу иккови ўртасидаги муносабатнинг бузилишига таъсир қилмаган. Шундай экан, Ш. Исроилов танқид учун ўч олди деган гапларга ишониш қийин.

1987 йилнинг 23 апрелида Андижон шаҳар партия комитети бюросининг йиғилиши бўлди. Йиғилишда комиссия хулосаси тингланди ва шунга асосан В. Подминогинга берилган жазо бекор қилинди, унинг ўрнига Ш. Исроиловга ҳисоб варақасига ёзиш шарти билан қаттиқ ҳайфсан берилди.

Баъзида шундай бўлади. Ўйламаган, тушингга ҳам кирмаган воқеалар ўз-ўзидан рўй беради. Вилоят судидагилар ҳам воқеалар ривожи бунчалик кескинлашиб кетиши мумкинлигини ҳатто хаёлларига ҳам келтиришмаган эди. Партия йиғилиши ҳақида пленумда гапирилгандан сўнг суд аъзоларининг айримлари саросимага тушиб қолишди. В. Подминогинга қарши гапириб нотўғри қилган эканман, деганлар ҳам бўлди. Чунки яна бир неча ойдан сўнг вилоят суд аъзолигига сайловлар бўлиши кутилаётган эди. Шунинг учун улар партия мажлиси қарорини эмас, амалини ҳимоя қилишга киришдилар.

«Суҳбатлардан шу нарса маълум бўлдики, 3 коммунист бунчалик қаттиқ жазо учун овоз берганидан афсусда, 4 коммунист В. Подминогин ўзини ёмон тутгани учун овоз беришган, коммунист Содиқов эса бошқалар овоз бергани учун овоз берган» (шаҳар партия комиссияси ҳисоботидан).

«Бу таклифга мен ҳам овоз берганман. Мен коммунист В. Н. Подминогинга ҳисоб варақасига ёзиш шарти билан ҳайфсан беришни оғир жазо деб ҳисоблайман». (Қ. Каримовнинг тушунтириш хатидан).

«Партия мажлисида В. Подминогиннинг қалбаки справка берганини партиянинг ҳозирги сиёсатига тўғри келмайди, деб ўйлаб, уни жазолаш учун овоз берганман... Мажлисдан сўнг ўртоқ В. Подминогинга оғир жазо берилганини тушуниб, хонасига кириб кечирим сўрадим» (Ҳ. Рўзиматовнинг тушунтириш хатидан).

Вилоят суди аъзоларининг ўз сўзларидан қайтиши шу билан тугамайди. Шаҳар партия комитетининг 23 апрель қарори, 7 май куни вилоят суди партия йиғилишида муҳокама қилинади. Мана, муҳокамада қандай гаплар бўлди:

Шомуродова: «Шаҳар партия комитетининг 23 апрель қарорини тўғри ва ўз вақтида қабул қилинган, деб ҳисоблайман».

Фозилов: «Шаҳар партия комитети қарорини қўллаб-қувватлайман».

МЕНИ БИР НАРСА ҚИЙНАЙДИ: шаҳар партия комитетининг 23 апрель (1987 йил) қарорини маъқуллаётганларнинг анчагинаси вилоят суди бошланғич партия ташкилотининг 20 март (1987 йил) қарорини ҳам маъқуллашган эди. Ахир бу қарорлар бири-бирини инкор этади-ку. Бирида В. Подминогин, иккинчисида Ш. Исроилов жазоланганку. Наҳотки, суд аъзосининг тарозининг оғир томонига оғишга ҳақи бўлса? Наҳотки шундайлар қўлига одамлар тақдирини ишониб топшириш мумкин?

Жумҳуриятимиздаги барча суд идораларида «Судлар мустақилдирлар, улар фақат қонунга бўйсунади» деган шиорлар осилган. Афсуски, ҳамма жойда ҳам бунга амал қилинавермайди. Бунга биринчи навбатда судларнинг ўзлари айбдорлар. Улар амалини сақлаб қолиш учун юқори ташкилотлар кўрсатмаларини кўр-кўрона бажаришга ўрганиб қолишган. Шу нуқтаи назардан жумҳурият Олий суди ва вилоятлар судлари аъзоларини Ўзбекистон ССР Олий Советининг XII чақириқ, биринчи сессиясида очиқ овоз бериш йўли билан сайланганлигини табриклаш керак. Бу шубҳасиз, судлар масъулиятини оширади.

1987 йилнинг 20 мартида бўлиб ўтган вилоят суди бошланғич партия ташкилотининг мажлисида фаол қатнашганлардан бири Собиржон Қурбонов эди. В. Подминогин ўзини ҳимоя қилувчилар кўпайгач, ундан ўч олишга киришди. Гапимиз қуруқ бўлмаслиги учун ҳужжатларга мурожаат қилайлик:

«5448 сонли жиноят ишини ҳаракатдан ётқизиш ҳақида қарор. 1987 йил 29 июнь. Андижон шаҳри.

Андижон вилоят прокуратурасининг бош терговчиси К. Маматов ушбу қўлимда бўлган 5448 сонли жиноят иши материаллари билан танишиб чиқиб қуйидагиларни аниқладим:

Ушбу жиноят иши 1987 йилнинг 15 апрель кунида Андижон вилоят прокуратураси томонидан гражданин Собиржон Қурбоновга нисбатан Ўзбекистон ССР Жиноят кодексининг 152 моддаси 1 қисми билан қўзғатилган.

Жиноят иши қўзғатилишига Ўзбекистон Адлия министрлиги бўлим бошлиғи М. Аврукин юборган материаллар асос бўлган.

Андижон вилоят судининг аъзолари В. Тюнеев, М. Ғафуров 1984 йил 10 ноябрь куни вилоят судининг раиси Ш. Исроилов номига рапорт ёзишиб вилоят судининг аъзоси С. Қурбонов Ўзбекистон ССР Жиноят кодексининг 175-моддаси «В» банди билан айбланган Мирзаевнинг жиноий ишини судда кўришда жазони енгиллаштиришни ваъда қилиб, вилоят судининг котиби Одина Эрматова орқали 5000 сўм пулни пора сифатида олганлиги, ёрдам қилолмагани учун эгасининг қистови билан пулни қайтариб берганлиги кўрсатилган. Бу рапорт вилоят судининг раиси Ш. Исроиловга берилмасдан, орадан икки ярим йил (!) чамаси вақт ўтгандан сўнг Андижон вилояти адлия бўлимига бошқа иш билан командировкага келган М. Аврукинга (!) вилоят судида рўйхатдан ўтказилмаган ҳолда (!) вилоят суди раисининг ўринбосари В. Подминогин томонидан (!) берилади.

М. Аврукин эса адлия министрлигидан ҳеч қандай ваколати бўлмай туриб, текшириш олиб борган...».

Хуллас, жиноий иш С. Қурбонов ҳаракатида жиноят аломати йўқлиги учун ҳаракатдан ётқизилган. Кейинроқ эса Ўзбекистон ССР Жиноят кодексининг 5 моддаси 1 банди билан ёпилган.

Бу ҳужжат билан танишиб чиққач, ҳар қандай кишида ҳам шундай саволлар туғилади. М. Ғафуров ва В. Тюнеевнинг рапортлари икки ярим йил қаерда сақланди? Нега Ш. Исроилов номига икки ярим йил олдин ёзилган рапорт бирданига В. Подминогин қўлига тушиб қолди? Нега хат рўйхатдан ўтмаган? Нега М. Аврукин бирдан бу икки ярим йил олдин ёзилган рапортни ҳеч қандай ваколатсиз текширишга киришиб кетди? Тўғри, газетхонлар Ш. Исроилов рапортни шу пайтгача рўйхатдан ўтказдирмай, текширмай юрган деб ўйлашлари мумкин. Келинг, шундай ҳам бўла қолсин. Унда бу рапорт нега ҳақгўйлиги, принципиаллиги Марказий Комитет пленумида мақталган В. Подминогиннинг хаёлига партиявий жазо олгандан сўнг тушиб қолди? Хуллас, саволлар кўпу, жавоб йўқ.

Мен В. Подминогиндан хат қандай қилиб унинг қўлига тушиб қолганини сўраганимда, у шундай изоҳ берди: В. Тюнеев ишдан кетгач унинг хонасидаги шкафни менинг хонамга киритишди. Шкаф ичида бир неча ҳужжатлар бор экан. Мен шу ҳужжатларни титкилаб ўтириб, рапортни топиб олдим ва М. Аврукинга бердим.

Бу гапга ишониш қийин. Айниқса, партиявий жазо олгандан сўнг бу рапортнинг топилиши кишида шубҳа уйғотади. С. Қурбоновга нисбатан қўзғатилган жиноий ишни варақлаб кўрсангиз шубҳангиз яна ҳам ортади. Суд котиби Эрматова аввалига С. Қурбоновга Мирзаева берган 2000 сўм (рапортда айтилганидек 5000 сўм эмас) пулни бердим, дейди. Лекин ўша пайтда С. Қурбонов умуман Андижонда бўлмаган, Мирзаева устидан бўлиб ўтган судда иштирок этмаган. Кейинги текширувларда Эрматова биринчи кўргазмасини Ш. Аврукин тазйиқи билан ёзганини айтади. Хуллас, бири-бирини инкор этадиган фактлар жуда кўп.

И. Б. Усмонхўжаев катта минбардан туриб марказдан ёрдам сўради. Пахтани харид нархини оширишни эмас, Оролга Сибирь дарёларини келтиришни эмас, Ўзбекистонга малакали мутахассислар юборишни илтимос қилди. Хўш, бунинг нимаси ёмон? Жумҳуриятимиз азалдан байналмилал юрт, бизга келиб ҳалол-пок ишлаб юрганлар озмунча ҳам эмас. Лекин бу галги чақириқ халқимиз учун қимматга тушди. Бизга мутахассислар беринг, ўзбекнинг соғи қолмади деган гап бўлди. Наҳотки, Андижонда вилоят суди раисининг ўринбосари лавозимида ишлай оладиган ҳуқуқшунос бўлмаса? Бор. Фақат уларга ишониш керак. Жумҳуриятимизда Тошкент ва марказий шаҳарлардаги ҳуқуқшунослик олий ўқув юртларини битириб келган юзлаб мутахассислар ишсиз юрибди, мажбуран бошқа соҳаларда ишлашаяпти. Яна афсусланарли томони шундаки, «машҳур» чақириққа «лаббай» деб жавоб берганларнинг ҳаммаси ҳам соф эмас экан. Улар халқимиз ҳақида ҳақорат гаплар тарқатдилар, миллатлар ўртасига низо солишга уриндилар, энг асосийси яхши мутахассисларимизнинг бошига етдилар. Биргина В. Подминогин туфайли Ш. Исроилов суд раислигидан, С. Қурбонов бутунлай ишдан кетди ва энг ачинарлиси бу адолатсизлик ҳануз тузатилгани йўқ.

ПЛЕНУМДА Ш. ИСРОИЛОВ ва бошқалар В. Подминогиндан ўч олишда айбланган эди. Ҳаёт эса бунинг аксини кўрсатди. Бугун ҳаммамиз ким-кимдан ўч олганини яхши биламиз. Агар биз келажагимизни ўйласак, бунинг учун эса малакали, билимли мутахассислар зарурлигини ҳисобга олсак, ҳеч қачон бунга йўл қўймаслигимиз зарур.

Беккул ЭГАМҚУЛОВ,
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг махсус мухбири

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Издается на узбекском языке

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларига қайтарилмайди.

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул котиб)

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; котибот — 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; назм ва наср — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; шум боланинг чойхонаси — 32-54-71.

Р—04186.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Мехнат Кизил Байрок орденли босмахонаси. Тошкент шахри. Индекс 64593. Д. — 3314.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12